

Продјета

131

јуни 2016

ISSN 1331 - 5439

KURIKULUM ZA OPSTANAK SRBA U RH

O BEOGRADSKOJ ŠKOLI GLUME

SAHRANA NEZNANOG JUNAKA G. BABIĆA

CRKVE SU SE RUŠILE I NAKON 1945.

POEZIJA, VLADIMIR KOPICL

ИЗДАВАЧ:

Српско културно друштво ПРОСВЈЕТА
www.prosvjeta.net, www.casopis.prosvjeta.net

ГЛАВНИ УРЕДНИК:

Чедомир Вишњић

УРЕДНИШТВО:

Горан Борковић, Чедомир Вишњић, Сања Шакић

РЕДАКЦИЈА:

Горан Борковић, Ненад Јовановић, Љиљана Вукашиновић
Милорад Новаковић, Чедомир Вишњић, Сања Шакић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА:

Јово Чорак

ГРАФИЧКА УРЕДНИЦА:

Барбара Бласин

НА НАСЛОВНОЈ СТРАНИЦИ: фото: Б. Бласин,
16. 06. 2016. / протест на Марковом тргу, Загреб

ШТАМПА: Grafika Helvetica d.o.o.

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ: Бериславићева 10, 10 000 Загреб

ТЕЛ: +385 1 4872 480

ФАКС: +385 1 4845 364

Убиљежен у Министарству културе Републике Хрватске под бројем 644. Часопис је субфинансиран од Савјета за националне мањине Владе Републике Хрватске, Министарства за културу Републике Хрватске и Министарства културе и информисања Републике Србије. Излази у тиражи од 1 000 примјерака.

Прбој обруча

Напад на мањине је увијек напад на друштво. Са малим и великим почетним словом. Ако се ради о националним мањинама, напад на њих, акција за ликвидацију слабијих, за њихово одстрањивање са јавне сцене, угрожава и национ који тај напад води. Друштво одмах, национ дугорочно. Напад на силних мањина на друштво подједнако је опасан јер пријети промјеном његовог агрегатног стања. У сваком од таквих случајева, данашња модерна друштва имају право на самообрану, и од милитантне мањине и од политичке већине која не разумије своју одговорност. Мањине могу преживјети само у друштву које прихватају и које се не обазира на оно њихово мањинско. На жалост, тржишна толеранција је још увијек сасвим дољна за позитивну оцјену односа већине и мањине.

Још је једну ствар важно претходно споменути. Свака конфликтна средина, етнички конфликтна, има своје кључно – тестно место; Прибалтик Рује, Америка своје обожене становнике, Шпанија Баске, и још много других у међувремену утишаних или новостворених случајева. И такав се кључни однос не може замијенити неким другим. Иако се у Хрватској на ту позицију стално покушавају промовисати много погоднији Јевреји, па чак и европски проблем, Роми, јасно је да су кључно – тестно питање Хрватске овдашњи Срби. И ако не ријеши то питање, хрватско се друштво неће моћи конституисати као европско и демократско, барем не на традицијама на којима је створена и опстала хрватска национална идеја у 19. и 20. стојећу.

Оборужани овим спознајама можемо лакше приступити политичким дogaђajima у Хрватској, у тренутку у којем још не знамо коначни расплет, али лако уочавамо битне чињенице и процесе. Од извесне нам користи могу бити и временске аналогије. Двадесет прва година од тријумфалне Туђманове националне револуције аналогна је 1966-ој у Титовој држави. Година запамћена по брионском пленуму, рушењу задње кулисе извornog револуционарног пројекта. И у оној причи су послиje 4-5 година терора дошле обећавајуће '50-е, а онда и године изневјерених очекивања, '60-е. Али пустимо аналогије, могу нас завести на криви пут.

Оно што се чини најважнијим за препознати и истакнути у посљедњим дogađajima, то је након дугог времена, буђење хрватског друштва, његова самообрамбена реакција, излазак на сцену нове родитељске генерације, која, додуше, не зна за мањине, није то имала где ни научити, али у најбољој традицији хрватске љевице; бранећи себе, – брани и њих. Није то још општеприхваћена чињеница ни као интерпретација, више је наш допринос, али чињеница је да се напредак осјећа и данас, кад се више нема куд бежати, кад у личким и банијским селима нема никога да прихвати и нахрани.

Ова је друштвена акција значајна понајвише због капиларног карактера хрватског национализма – антисрпства. Сукобљава се с њим у друштвеном језгру. По први пут се нешто мијења у Загребу и Хрватској, након 21 годину, и то је добра вијест. Нико се није надао да ће борба за слободу кренути од питања лектире, али, заправо, са лектиром је много тога и почело.

(B)

foto: Jadran Boban / skup podrške cijelovitoj kurikularnoj reformi, "Hrvatska može bolje", Trg bana Jelačića, Zagreb, 01. 06. 2016.

предпоставка

SVA IZDANJA SKD PROSVJETA MOŽETE NARUČITI NA ADRESI

SKD Prosvjeta, Berislavićeva 10, 10 000 Zagreb

FAX: + 385 1 4845 364

TEL: + 385 1 48 72 480

skdprosvjeta@skdprosvjeta.com

Godišnja pretplata na časopis *Prosvjeta* iznosi 150 kuna, a uplaćuje se na račun
SKD Prosvjeta IBAN: HR3623600001101412121.

Kopiju uplatnice pretplatnik obavezno treba dostaviti na adresu izdavača s
naznakom "za časopis Prosvjeta" radi uvrštenja u evidenciju preplatnika.

Uplate na ime pretplate na časopis Prosvjeta iz inostranstva se vrše na
IBAN HR3623600001101412121 SWIFT ZABAHR2X s naznakom "za časopis
Prosvjeta".

Pretplata za zemlje Evropske unije za godinu dana iznosi 50 EUR, SAD 60 USD,
Kanada 60 CAD, Australija 60 AUD.

04	OD KNJIGE DO PJEŠME Nenad Jovanović HRONIKA	44	GLAZBA NA KOSTIMA Neven Vulić IZ HLADNOG RATA
08	IZBORNA SKUPŠTINA DRUŠTVA Nenad Jovanović HRONIKA	47	DA NAM JE FINALE S HRVATIMA... Goran Borković SPORT, NOGOMET
09	SLOBODARSKI NA PETROVOJ GORI Aneta Lalić HRONIKA	49	POLARIZACIJA U OBLIKOVANJU PREZIMENA Živko Bjelanović ISTRAŽIVANJE, NAŠA PREZIMENA (14)
10	POGLEĐ KROZ OBJEKTIV NIZOZEMSKOG FOTOGRAFA Ljiljana Vukašinović HRONIKA, IZLOŽBA	51	DRAGI NAŠ DRUŽE TITO! Željko Kresojević ESEJ
12	KURIKULUM ZA OPSTANAK SRBA U HRVATSKOJ Ljiljana Bajac OBRAZOVANJE	56	CRKVE SU SE RUŠILE I NAKON 1945. GODINE Čedomir Višnjić BAŠTINA
14	GAŠENJE VATRE BENZINOM Siniša Tatalović DRUŠTVO, IZBJEGLIČKA KRIZA	59	POČETAK JEDNOG DIVNOG PRIJATELJSTVA Sanja Šakić KNJIGE, ESTORIL
16	PRIČA O TRI KNJIGE Đorđe Matić ESEJ, DRUŠTVO	61	JEZIK – TA ČUDESNA POJAVA Virna Karlić KNJIGE, NAUKA O JEZIKU
20	SAHRANA NEZNANOG JUNAKA GORANA BABIĆA Goran Babić RASPRAVE O NOTORNOM (8)	64	PUTEVI KNJIGE Čedomir Višnjić ESEJ
23	SUMRAK BOGOVA Bojan Munjin O BEOGRADSKOJ ŠKOLI GLUME	65	CRTICA Izabrao Čedomir Višnjić
28	ČAS SA KOJEG ĐACI NE BEŽE Sanja Šakić INTERVJU, RUŽICA MARJANOVIĆ, ORGANIZATORICA FESTIVALA NA POLA PUTA	66	PRIČA I DVIJE PJEŠME Mladen Blažević KNJIŽEVNOST
31	IZUM TUĐINE Sanja Šakić INTERVJU, JOCHEN KELTER, KNJIŽEVNIK	70	LISAC, NOVEMBAR Vladimir Kopić POEZIJA
34	SVJETLA DRUGIH Leila Topić IZLOŽBE, KRITIKA	74	TVITER PRIČE Dragan Babić PROZA
38	KLIŠEJI U VENAMA Igor Ružić KAZALIŠTE, KRITIKA	77	KRIJESOVI NA TRNJU Aneta Lalić KULTURA, HRONIKA
41	PJEŠNIČKI KRIK Boris Vrga ESEJ, MLADEN KRAJČINOVIC	78	PANOPTIKUM Goran Borković KULTURA

OD KNJIGE DO PJEŠME

Nenad Jovanović

GRAĐA JOVANA MIRIĆA – Povodom godišnjice smrti poznatog filozofa Jovana Mirića, u dvorani biblioteke "Prosvjete" u Zagrebu održan je skup na kome je u organizaciji SNV i VSNM Zagreba predstavljena arhivska građa koju je Mirićeva porodica predala Arhivu Srba u Hrvatskoj.

Na skupu su govorili Dimitrije Birač, voditelj Arhiva Srba u Hrvatskoj, prof. dr. sc. Dejan Jović, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Ilija Ranić, Izdavačka kuća Plejada.

Prof. Mirić bio je i dugogodišnji saradnik Prosvjetinog časopisa za kulturu „Prosvjeta“. Objavio je i 10 knjiga i više od 250 naučnih i stručnih radova, među njima su "Demokracija u postkomunističkim društвима – slučaj Hrvatske", "Demokracija i eskomunikacija", "Zločin i kazna", "Sumrak intelekta" i "Kosovo i druge teme" u izdanju SKD Prosvjeta. Prof. Jovan Mirić umro je u Zagrebu 05. Aprila 2015. godine.

PROTIV LAŽI O JASENOVCU – U Novinarskom domu u Zagrebu kao odgovor na brojne revizionističke laži o ustaškom logoru smrti Jasenovac promovirana je knjiga Slavka Goldsteina "Jasenovac – tragika, mitomanija, istina". O knjizi je govorila i povjesničarka Nataša Mataušić, izrazivši, bojimo se prekasno, žaljenje što u postavu muzeja u Jasenovcu nisu prikazane eksplisitne fotografije žrtava.

... I O ŽUMBERAČKIM USKOCIMA – U biblioteci "Prosvjete" predstavljena je knjiga Dragana Vuksića "Žumberački uskoci – unijaćenje i odnarođivanje" Priča žumberačkih uskoka značajna je tema za historiju Srba u Hrvatskoj, rečeno je na predstavljanju knjige u organizaciji SNV i VSNM Zagreba. U priči o uskocima koji su bili podvrgnuti unijaćenju, odnosno prelasku s pravoslavlja na grkokatolicizam ili uniju, što podrazumijeva održavanje pravoslavnih vjerskih obreda uz priznanje rimskog pape, prelamaju se pitanja uloge crkve u očuvanju identiteta Srba, ali i pitanja historiografije, rekao je na predstavljanju Čedomir Višnjić, predsjednik "Prosvjete".

VEČE S PRIJATELJIMA – Ansambl narodnih igara Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“ krajem aprila u Borovu je organizirao koncert pod nazivom „Veče sa prijateljima“ kojim je počelo obilježavanje 15 godina djelovanja, a ujedno je to i prvi nastup pred borovskom publikom.

- Ansambl narodnih igara predstavlja SKD „Prosvjetu“ u celini, na čitavoj teritoriji Hrvatske koju Prosvjeta pokriva kao krovna organizacija u kulturi srpske zajednice. Iako je sedište Ansambla u Vukovaru, njemu je mesto u svim sredinama u kojima žive pripadnici srpske zajednice i deluju srpske organizacije kojima je opredeljenje očuvanje tradicije srpskog naroda, rekao je Srđan Tatić, direktor Ansambla.

Kao gosti ANI-a u programu su učestvovali članovi ANI „Abrašević“ iz Ciriha i KUD „Đoka Pavlović“ društva JP Pošta Srbije iz Beograda. Domaćini su se Borovskoj publici predstavili srpskim igrama vukovarskog kraja, igarma iz Srema i Crnorečja kao i vlaškim igrama.

LEGENDE – Prve majske subote svjetski poznat beogradski sastav „Legende“ održao je u zagrebačkoj dvorani „Vatroslav Lisinski“ svoj prvi koncert u Hrvatskoj.

Dvosatnu svirku i pjesmu jednog od najdugovječnijeg sastava koji nastupa od 1995. Pratilo je preko hiljadu gledalaca što je jako dobro za prvi koncert i činjenicu da u Hrvatskoj i nakon 2.000 održanih koncerata po Evropi, Americi, Australiji, pa i Aziji, još uvijek mnogi ne znaju za grupu.

Sastav svira muziku sa elementima starogradske, izvorne narodne, ali i pop muzike, dakle moderno sa svim obeležjima tradicije i folklora. Nešto između Zvonka Bogdana i Đorđa Balaševića, kaže vođa grupe Legende Zoran Dašić Daša.

MULTIKULTURALNA HARFA – U okviru četvrtog po redu Međunarodnog zagrebačkog harfističkog festivala, u dvorani „Prosvjete“ u Zagrebu održan je koncert Branke Krauder (Crowder). Svirajući na tzv. keltskoj harfi, Branka je izvela niz melodija iz Irske, Škotske i Walesa gdje je harfa uobičajeni instrument, ali i melodije iz Srbije, Crne Gore, Bugarske, Makedonije i Turske koje su prilagođene za harfu. Svojom svirkom ukazala je na zanimljiv slučaj prenošenja melodije. Naime jedan od hitova danas pomalo zaboravljene diskografske grupe Boni Em bila je pjesma „Rasputin“ u kojoj je, kako je tada pisalo, korišćena melodija iz jedne narodne pjesme ovih krajeva. Pokazalo se da je ta melodija izvorno turska, a bila je poznata pod nazivom „Uskudara“.

PROFESSIONALNI AMATERI – Folklorna sekcija zagrebačkog podbora „Prosvjete“ uspješno se predstavila na koncertu za muzičke sastave, vokalne grupe i grupe nacionalnih manjina u okviru 39. Smotre folklornog amaterizma grada Zagreba, održanom u nedjelju 8. maja u dvorani „Vatroslav Lisinski“. Publika ih je za nastup nagradila gromkim aplauzom, prve kritike žirija bile su jako pohvalne, a njihov je uspjeh utoliko veći što su nastupili bez dobrog dijela plesača prve postave koji su bili izvan Zagreba na svadbi dvoje kolega iz sekcije.

ALEKSIĆEVA TURNJEJA – Centralna biblioteka „Prosvjete“ u Zagrebu organizirala je dvodnevno predstavljanje suvremenog srpskog pisca za djecu i odrasle Dejan Aleksića u Zagrebu, Vojniću i Vrginmostu. Po riječima Snježane Čiče iz „Prosvjetine“ biblioteke, namjera je bila predstaviti njegov opus za djecu i odrasle jer se za njega, iako je u Srbiji cijenjen pjesnik i dobitnik brojnih nagrada, u Hrvatskoj ne zna.

Aleksić je jedan od najznačajnijih književnih stvaralaca mlađe generacije. Njegove pjesme su uvrštene u brojne zbornike i antologije, a prevođen je na mnoge jezike. Urednik je časopisa i pjesničke edicije "Povelja" pri Narodnoj biblioteci "Stefan Prvovenčani" u Kraljevu. Dječjom poezijom se počeo baviti od 2001. i tu se posebno afirmirao, pa se smatra nasljednikom Duška Radovića, Dragana Lukića i Ljubivoja Ršumovića, o čemu svjedoči i nagrada Zmajevih dečjih igara 2008. za izuzetan stvarački doprinos književnom izrazu za djecu,

Na književnoj večeri u prostorijama Biblioteke u Zagrebu 28. aprila Aleksić je govorio o svom pjesničkom radu i o tome kako su nastajale njegove pjesme za stariju populaciju. Naredni dan bio je posvećen druženju s djecom u Vojniću i Vrginmostu.

DOBRI NIJEMAC – Središnja biblioteka "Prosvjete" u Hrvatskoj, u suradnji s izdavačkom kućom Fraktura, organizirala je književne večeri švicarskog pisca Johena Keltera u Zagrebu i Rijeci od 11. do 13. maja.

Razlog predstavljanju je što je SKD "Prosvjeta" lani objavilo Kelterovu knjigu pjesama "Dogodine u Sarajevu" u prijevodu Sinana Gudževića, što je ujedno i prva Kelterova knjiga objavljena na našem jeziku, a ove godine je objavljen i prijevod njegovog romana "Hall ili izum tuđine" u izdanju Frakture, rekao je a predsjednik "Prosvjete" Čedomir Višnjić.

SLAVA MALOG GRADCA – Pododbor "Prosvjete" u Malom Gradcu na čelu s predsjednikom Milicom Sanković obilježio je Sv. Nikolu Letnjeg slavu ovog banijskog sela poznatog po brojnim manifestacijama.

Nakon liturgije, u domu kulture održan je program na kome su pred velikim brojem publike nastupili članovi domaćeg pododobora i njihovi gosti iz Ougulina.

SKOK IZ DALJA – U Kulturnom i naučnom centru "Milutin Milanković" u Dalju obilježena je 137. godišnjica rođenja ovog velikog naučnika, geofizičara, građevinskog inženjera, matematičara, klimatologa i astronoma i univerziteskog profesora.

Soba s eksponatima u Milankovićevoj rodnoj kući ove godine je obogaćena poboljšanim geomehaničkim modelima koji objašnjavaju Milankovićeve cikluse, teoriju pojave ledenih doba odnosno povezanost klimatskih promjena s promjenama kretanja Zemlje u orbiti. Očekuje se da će Milankovićeva rodna kuća postati centar okupljanja naučnika i mlađih ljudi iz celog svijeta.

PJESME U VIŠKOVU – Pododbor "Prosvjete" u Viškovu organizirao je promociju dviju zbirki pjesama Andže Jotanović – "Kad duša progovori" i "Mudrost i moć duše". Iako je napisala velik broj pjesama, autorica nije izdavala zbirke. Mnogobrojna publika osim u pjesmama, uživala je u nastupima KUD-a Izvor, SPD "Nikola Tesla" iz Postojne i muškoj i ženskoj pjevačkoj sekciji pododbora Viškovo.

FESTIVAL OJKAČE – Petrinjski pododbor "Prosvjete" prvi junski vikend iskoristio je za organizaciju drugog Festivala ojkače. Cilj festivala je revitalizacija ojkače kao posebnog načina pjevanja svojevremeno zastupljenog najviše na području Like i Dalmacije, nešto manje i na području Banije, Korduna i Hercegovine.

U takmičarskom djelu festivala nastupilo je deset, a u revijalnom osam izvornih grupa. Prema ocjeni žirija najbolja je bila muška pjevačka grupa pododbor "Prosvjete" iz Dvora, druga ja bila muška grupe pododbara Vrginmost, dok su treći bili domaćini iz Petrinje.

Festival je otvorio Jovica Radmanović, zamjenik predsjednika "Prosvjete", a prisutnima se obratio i dožupan sisačko-moslavački Boro Rkman.

Podsjetimo, UNESCO-v Komitet za nematerijalnu kulturnu baštinu svijeta 2010. godine uvrstio je ojkanje na spisak ugrožene nematerijalne svjetske baštine, a „Prosvjetin“ pododbor u Petrinji drugu godinu za redom se postarao da ojkanje otrgne od zaborava.

TRI VIJEKA SRBA U RIJECI – Tribina "Srbi i pravoslavlje na sjevernom Jadranu i u Rijeci u ranom novom vijeku" uvod je u obilježavanje tri vijeka postojanja srpske zajednice u Rijeci i njenoj okolini. Na osnovu patentu austrijskog cara Karla VI iz 1717. godine omogućeno je prvo veće doseljavanje Srba u ovaj primorski grad, o čemu su govorili Drago Roksandić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Željko Bartulović s Pravnog fakulteta u Rijeci.

Kako je objašnjeno na tribini, patentom je dozvoljeno da se 208 srpskih porodica s područja turske Dalmacije doseli u Rijeku na carsko zemljište u okolini grada, u Kraljevicu i Vinodol uz pravo da budu u jurisdikciji arhiepiskopa i mitropolita karlovačkog Vikentija.

Po riječima inicijatora Milana Erakovića tribina u organizaciji Udrženja hrvatsko-srpskog prijateljstva je okupila velik broj predstavnika srpske zajednice i to je pr(a)vi korak za dostoјno obilježavanje jubileja.

Po riječima inicijatora Milana Erakovića tribina u organizaciji Udrženja hrvatsko-srpskog prijateljstva je okupila velik broj predstavnika srpske zajednice što je prvi korak za dostoјno obilježavanje jubileja iduće godine.

PET BUNARA ZA 11 MANJINA – Folkloriši zagrebačkog pododbora "Prosvjete" uspješno su se predstavili na ovogodišnjoj 11. po redu manifestacije stvaralaštva nacionalnih manjina Zadarske županije, održanoj na Trgu pet bunara u Žadru.

Po riječima predsjednika koordinacije nacionalnih manjina Zadarske županije Veselka Ćakića, održavanja manifestacije na otvorenom prostoru dokaz je koliko Žadar prihvata manjine koje žive u gradu i županiji.

Srbi Zadarske županije istakli su se i svojom gastronomskom ponudom u kojoj su uz sireve i pršut dominirali kolači, bademi i vina i rakije.

PUTI PJESMU NEK SE ORI – U Dardi je 2. juna, održan drugi samostalni koncert "Puti pjesmu nek se ori" ženske pjevačke grupe KUD-a "Branko Radičević" koji djeluje u sastavu pododbora "Prosvjete". Zanimljiv repertoar ove grupe sastoji se od najpoznatijih izvornih i komponovanih pjesama iz etnomuzikoloških oblasti Slavonije, Baranje, Međimurja, Vojvodine i Makedonije. Posebnu pažnju publike izazvale su izvedbe starogradskih pjesama i sevdalinki, a iznenađenje je svakako bilo izvođenje nekoliko zabavnih, evergrin pesama.

U programu su pored članica pjevačke grupe nastupili i članovi folklorne sekcije KUD-a "Branko Radičević", te članice grupe „Vesele bjelobrtkinje“ iz Bijelog Brda.

ANI SREBRNI NA EVROPSKOJ SMOTRI – Drugog vikenda u maju mjesecu, Beč je bio domaćin 21. Evropske smotre srpskog folklora dijaspore i srba u regionu. U takmičarskom dijelu učestvovala su 53 ansambala među kojima i Ansambl narodnih igara SKD „Prosvjeta“ iz Vukovara koji je po ocjeni stručnog, petočlanog žirija svojio treću srebrnu plaketu za izvođenje koreografije „Baranjsko pudarenje“, autora Dalibora Milovančevića. Bilo je to 12-to učešće Prosvjetinih folkloraša na ovoj prestižnoj smotri dijaspore na kojoj drže primat najtrofejnijeg ansambla sa osam zlatnih, dvije srebrne i jednom brončanom plaketom, te 4 specijalne nagrade za najbolju rekonstrukciju kostima i najbolju koreografiju. Pobjednik ove godišnje smotre je KUD „V. S. Karadžić“ Roršah iz Švajcarske. Organizator smotre je Savjet evropske smotre, a domaćin KUD „Stevan Mokranjac“ iz Beča. Prema odluci Savjeta evropske smotre, naredne godine smotra će biti održana u Portorožu u Sloveniji.

IZBORNA SKUPŠTINA DRUŠTVA

Novi predsjednik SKD *Prosvjete* je Siniša Ljubojević, a podpredsjednici Sretenka Čaović i Jovica Radmanović, odlučila je tajnim glasanjem većina delegata na Glavnoj skupštini društva 21. maja u Zagrebu. Na skupštini koja je protekla u prijatnoj atmosferi izabran je i Srđan Tatić za generalnog sekretara kao i 16 članova Glavnog odbora, te petočlani sastav Nadzornog odbora i Suda časti.

GLAVNI ODBOR:

Nikola Arbutina, Vesna Blanuša, Zoran Blanuša, Dejan Mihajlović, Svetislav Mikerević, Petar Musić, Milorad Pupovac, Vaska Radulović, Tihomir Sekeruš, Zoran Stanković, Nada Šalajić, Milan Uzelac, Mara Vilus, Novica Vučinić, Bojan Lazić i Dejan Jeličić.

NADZORNI ODBOR:

Stanko Janić, Jasna Korovljević, Ilija Matijević, Jelena Nestorović i Slobodan Nešić.

SUD ČASTI:

Dragana Jeckov, Ana Lunić, Nikola Miljević, Danko Nikolić i Mile Radović.

U radu Glavne skupštine učestvovao je 71 od 72 delegata koji su između ostalog prihvatali i izveštaj o radu i finansijski izveštaj za 2015. godinu. Iz pomenutih materijala vidljivo je da su članovi „*Prosvjete*“ tokom prošle godine kroz tradicionalne i posebne oblike djelovanja organizovali oko 550 programa i manifestacija. Najveći dio programa realizovali su pododbori, kao tradicionalni oblici djelovanja društva, a potom i posebni oblici djelovanja: Centralna biblioteka Srba u Hrvatskoj, Centra za obrazovanje „Sava Mrkalj“, registar kulturne baštine, Ansambl narodnih igara, informativna i izdavačka djelatnost.

Mitropolit zagrebačko-ljubljanski Porfirije, kandidat za predsjednika „*Prosvjete*“ u svom obraćanju naglasio je kako je od dolaska u Zagreb povezan s „*Prosvjetom*“ čija je uloga među Srbima u Hrvatskoj zajednička i nedjeljiva s djelovanjem SPC. - Osećam da je u delovanju „*Prosvjete*“ i srpskih institucija uopšte potrebno istinsko jedinstvo uz pluralizam stavova oko nekog problema, ali zajedničke odluke moramo zajednički provoditi, rekao je mitropolit. - Svoju kandidaturu nisam shvatio kao antagoniziranje ili takmičenje, nego kao doprinos zajedničkom radu i delovanju srpske zajednice. Spreman sam da pomognem, ne samo s pozicije na kojoj se nalazim, nego i kao čovek koja ima veliko iskustvo. Ali ako „*Prosvjeta*“ bude nešto što deli narod ili služi za političku promociju pojedinaca, onda ne služi svojoj svrsi, rekao je mitropolit koji i dalje stoji na raspolaganju Društvu.

Predsjednik SNV Milorad Pupovac koji je izabran za člana Glavnog odbora objasnio je zašto je mitropolit Porfirije predložen za predsjednika „*Prosvjete*“.

- Zamisao je bila spojiti „*Prosvjetu*“ kao kulturnu instituciju i SPC kako bi jedinstveno radile po važnim pitanjima koja su nedjeljiva i kojima se moraju baviti i SPC i „*Prosvjeta*“, rekao je i naglasio da „*Prosvjeta*“ mora biti više od onog što je do sada bila. - Pored narodne kulture „*Prosvjete*“ može stvarati i omogućavati i predstavljati najvišu kulturu koju Srbijani gdje god da žive mogu davati od sebe. Također, mislili smo i još uvijek mislimo da je duhovno vodstvo i intelektualna snaga koja je Srbima danas potrebna, oslobođena političkih sukoba i takmičenja, najbolje rješenje u ovoj fazi u kojoj se „*Prosvjeta*“ nalazi. Nećemo odustati od svojih ciljeva, rekao je Pupovac, naglasivši da će mitropolit i svi episkopi trebati biti povezani s „*Prosvjetom*“ u ostvarivanju zajedničkih programa. - Kao jedan od obnovitelja *Prosvjete* učinit ću sve da Glavni odbor, skupština i cijelo društvo budu ono što trebaju biti, vodeća kulturno obrazovna nacionalna institucija Srbija u Hrvatskoj, rekao je Pupovac.

Novi predsjednik govorio je o prioritetima „*Prosvjete*“ u novom mandatu. - Društu trebaju reforme jer godinama nismo mijenjali organizacijsku strukturu i modele. Pododbori moraju dobiti svoju pravnu osobnost. Danas se sredstva sve više dobivaju preko projekata i time ćemo omogućiti da se javljaju na natječaje koja raspisuju općine i gradovi u kojima djeluju, i tako povlače sredstva. Imamo i kontakt s pograničnim općinama iz Srbije s kojima naši istočnoslavonski pododbori mogu surađivati preko projekata, rekao je.

Uz jačanje pododbora Ljubojević je naveo i potrebu jačanja interesa za obrazovanje na srpskom jeziku i pismu i jačanja regionalnih koordinacija u kojima se pododbori povezuju, smanjujući troškove održavanja svojih programa, kao i formiranja novih pododbora tamo gdje ih još nema.

Nenad Jovanović

СЛОБОДАРСКИ НА ПЕТРОВОЈ ГОРИ

У подножју девастираног споменика на Петровој гори је 14. маја, обиљежена 74. годишњица пробоја обруча на Биљегу у којем су малобројни и готово голоруки партизани најмудрили усташку војску и донијели спас за српско цивилно становништво. Успркос слабим изгледима овај је догађај снажно потакнуо Кордунаше на устанак против окупатора и усташке НДХ и тиме у овом крају одлучио карактер па и коначни исход тог устанка. Споменик Војина Бакића и Партизанска болница у близини управо су симболи слободарског духа и безрезервне солидарности са прогоњеним народом и рањеним борцима. Свеченост су организирали Српско народно вијеће, Савез антифашистичких бораца и антифашиста РХ уз традиционално домаћинство општина Војнич, Крњак, Гвозд и Топуско. У име организатора обратили су се Фрањо Хабулин и Милорад Пуповац. Говорили су и предсједник Антифашистичке лиге Републике Хрватске Зоран Пусић, Владимир Ђурић у име локалног удружења антифашиста као и Миле Кнежевић, посљедњи преживјели учесник пробоја. Упадљиво је било одсуство представника државног врха који су, након прославе Дана побједе над фашизмом, и на Петровој гори пропустили прилику да покажу да антифашизам у хрватском друштву није флоскула.

Успркос промјењивим временским увјетима више стотина гостију из цијеле Хрватске, учесника, потомака и поштовалаца Народно ослободилачке борбе, уживало је у изведбама и наступима пјевачке и фолклорне секције Просвјетиног пододбора из Крњака и пјевачке секције Хопазбора загребачког пододбора, потом Партизанског збора из Загреба и по први пут збора „Учка“ из Матуља. Сусрет и дружење након програма настављено је уз топли грах и чашицу разговора.

Са Петровца је и ове године послана порука да ни најтеже друштвено-политичке неприлике не смију и не могу бити изговор за ширење мржње и нетрпељивости међу људима. Народно ослободилачка борба мора остати или изнова постати истинска инспирација генерацијама које долазе, јер како је истакнуо Милорад Пуповац у своме говору: „Антифашизам је значио живот, значио је слободу и братство с онима који људе нису оставили саме, неовисно о националности и политичким идејама.“

Анета Лалић

Петрова гора, Обиљежавање пробоја на Биљегу / foto: Јовица Дробњак / 11. 05. 2016.

POGLED KROZ OBJEKTIV NIZOZEMSKOG FOTOGRAFA RENÉA PRONKA
ETNOGRAFSKI MUZEJ U ZAGREBU / 18. 05. – 26. 06. 2016.

OBRISI ŽIVOTA SVIJETA U NESTAJANJU

PIŠE: Ljiljana Vukašinović

Ovaj dugogodišnji socijalni radnik završio je Akademiju likovnih umjetnosti u Sint-Niklaasu u Belgiji, specijalizirajući portretnu crno-bijelu fotografiju, ovom izložbom po prvi puta javnosti se predstavlja portretima u koloru

U Etnografskom muzeju u Zagrebu, povodom nizozemskog predsjedanja Vijećem Evropske unije, otvorena je 18. maja izložba nizozemskog fotografa Renéa Pronka. Iako se radi o tek dvadesetak portreta „običnih“ ljudi uhvaćenih u svojim svakodnevnim poslovima, izložba naslovljena Obrisi života, predstavlja i nudi mnogo više. Fasciniran rudimentalnošću života ljudi u ruralnim krajevima Kordunia, Gorskog kotara, Žumberka, Hrvatskog zagorja, neposrednim i iskrenim pristupom uspio se približiti i uhvatiti slike života malobrojnih preostalih stanovnika tih sela.

Ovaj dugogodišnji socijalni radnik završio je Akademiju likovnih umjetnosti u Sint-Niklaasu u Belgiji, specijalizirajući portretnu crno-bijelu fotografiju, ovom izložbom po prvi puta javnosti se predstavlja portretima u koloru. Posljednjih nekoliko godina Pronk s obitelji živi u jednom od najizoliranih dijelova Hrvatske, u žumberačkim Vivodinama. Obilazio je i pomagao u različitim humanitarnim akcijama uglavnom stare i nemoćne ljudi, razvijajući s njima bliske pa i prijateljske odnose, koji se jasno iščitavaju i na izloženim portretima. Da je bio drag i rado viđen gost u kućama tih o/usamljenih ljudi pokazuje razina intimnosti i opuštenosti portretiranih pred objektivom fotografa, koji je zaustavio i dokumentirao jedno vrijeme i način života u nestajanju. One nam pričaju o identitetima, sličnostima i različnostima njihove životne svakodnevice, preraštajući u prvorazredan i rijedak etnografski, sociološki i historijski

dokument za rekonstrukciju svakodnevnog života u našim selima. Kultura življenja i interijeri koji su se vrlo malo mijenjali posljednjih pola stoljeća zajednički su i univerzalni za sve te krajeve, pa ipak, svaki od mnoštva zabilježenih detalja koje na fotografijama treba pažljivo dešifrirati, odražava jedinstvenu ličnost svog vlasnika. Pojedini predmeti i simbolički ukazuju na običaje, vjeroispovijest, radne navike, način prehrane i odijevanja portretiranih. Pritom, nastojeći da usprkos svoj težini života, pokaže nevjerojatnu vitalnost, optimizam i snažnu želju za životom svojih aktera. I sam fotograf vezan za zemlju i predan ekološki samoodrživoj poljoprivredi, otkrio je u tim ljudima njihovu ikonsku vezu sa zemljom, sa svime što priroda daje, uključujući i njihove kućne ljubimce i životinje i važnost koju pridaju hrani.

Danas kada društvo odbacuje i zaboravlja stare ljudi, René Pronk prepoznaje i cijeni njihovu mudrost, izdržljivost i unutarnju snagu, žečeći prema fotografovim riječima ... „pokazati sreću i jednostavnost, a nejad“.... Upravo dirljive, ali i inspirativne fotografije su bakâ iz Čatrne kod Krnjaka koje si ispomažu u komušanju kukuruza, ili žene iz sela pored Vojnića koju autor citira: „Uvijek pripremam tortu i kolače povodom svog imendana, iako nitko ne dolazi. Ali moramo proslaviti, zar ne?“ Životinje su im često jedino društvo i pratnja pa jedan od aktera iz sela pored Vrginmosta, nemajući iluziju o sudbini svoja dva prasca, kaže kako ih ipak vodi svakoga dana u šetnju jer je dobro da se kreću.

Gotovo jednako inspirativni kao ljudi, predmeti su koji ih okružuju. Stari zelenkasti kredenac ili šporet na drva, poznati smederevac nalazimo gotovo u svakom interijeru, bez obzira na kraj o kojem se radi. Plastični stolnjaci ili pak stare pegle na žar i okrnjeno emajlirano posuđe Metalca i Gorice, neizbjegivo nas podsjećaju na vlastitu prošlost i čine portrete toplim i bliskim.

Kako bi dale kontekst ovoj maloj, ali iznimno inspirativnoj i snažnoj izložbi, kustosica izložbe dr sc. Zvjezdana Antoš i dizajnerica Nikolina Jelavić Mitrović izložile su prikidan odabir sličnih kućanskih predmeta iz zbirke Muzeja, smjestivši ih zajedno s fotografijama u drvenu maketu kuće.

ПРЕДМЕТНИ КУРИКУЛУМ СРПСКОГ ЈЕЗИКА (МОДЕЛ А)

КУРИКУЛУМ ЗА ОПСТАНАК СРБА У ХРВАТСКОЈ

пише: Љиљана Бајац*

**Почетни оптимизам је продро
чак и до националних мањина
јер је направљен велики искорак
у чињеници да су први пут биле
укључене од самог почетка
реформе. Ипак, њима је дат
простор само на пољу материјних
језика, док се додатним садржајима
везним за националну мањину
није посветила никаква пажња**

Када је започела Целовита курикуларна реформа, чинило се да ће Хрватска по први пут у 25 година имати деполитизовано провођење реформе која се темељи на стручности и транспарентности те која долази од саме базе, од практичара, односно од учитеља и других образовно-васпитних радника и стручњака.

Почетни оптимизам је продро чак и до националних мањина јер је направљен велики искорак у чињеници да су националне мањине у ову реформу први пут биле укључене од самог почетка. Ипак, њима је дат простор само на пољу материјних језика (конкретно за Српски језик по моделу А и Џ), док се додатним садржајима везним за националну мањину, а који се уче у склопу националне групе предмета у оквиру модела А као што су Историја, Географија, Музичка култура/уметност и Ликовна култура/уметност, није посветила никаква пажња. Још једном се показало да се специфични проблеми националних мањина не могу решити „преко ноћи“ и да је потребна целовита реформа друштва, а не само образовања да ствари крену набоље. Ипак, неоспорна је чињеница да је Целовита курикуларна реформа с аспекта националних мањина исто толико значајна као и за цело друштво и образовну заједницу у целини.

На самом почетку се поставило питање: колико је ова курикуларна реформа значајна за образовање српске националне мањине у односу на концепт и садржаје који су досад постојали те који су кључни циљеви и у чему су битне промене?

Након завршеног рада на Предлогу националног курикулума за наставни предмет Српски језик (модел А) показало се да је кључни искорак у чињеници да ће српска национална мањина, која је досад имала своје образовне планове и програме (барем што се тиче модела А), овом реформом добити један темељни, разрађен и прецизан документ који ће свеобухватно дефинисати све битне поставке целокупног образовног процеса за нашу мањину: исходе учења са препоруком садржаја, потребне сатнице, методе (начине извођења), образовне циљеве које желимо да постигнемо итд. Што се пак тиче кључних циљева и битних промена треба рећи да смо настојали да пратимо све оне промене и новине које су предвиђене у новом реформском образовном процесу, а као најважније је усмеравање образовног процеса према развоју компетентних вештина, а не доминацији усвајања садржаја и градива.

Ипак, морали смо имати на уму и чињеницу да наши средњошколци често уписују факултете у Републици Србији на којима полажу и Српски језик и књижевност као пријемни испит те смо водили рачуна о „поклапању“ књижевних дела, изучавању књижевноисторијских епоха и других наставно-образовних садржаја.

Специфичност учења и поучавања Српског језика у Републици Хрватској ипак је дошла до изражaja. Наиме, као основна сврха учења и поучавања Српског језика истиче се развијање љубави према матерњем језику, поштовање, чување, неговање и преношење традиције и

културе, подстицање развоја интегритета, културног и националног идентитета, осећаја националне припадности, али и припадности европској заједници, те оспособљавање за живот у мултикултуралном друштву.

Стварајући овај документ имали смо на уму да матерњи језик представља богатство у које је уткано целокупно искуство, знање и култура једног народа па стога учење и поучавање матерњег језика има суштински значај за интелектуални, емоционални и социјални развој ученика. Владање матерњим језиком је темељна компетенција која представља полазиште за учење свих других предмета и зато се учи на свим васпитно-образовним нивоима и циклусима.

Овом реформом требали би добити темељни, разрађен и прецизан документ који ће свеобухватно дефинисати све битне поставке целокупног образовног процеса за нашу мањину

Учењем и поучавањем Српског језика ученици се оспособљавају да правилно говоре и пишу на српском језику, упознају најзначајније писце и дела српске књижевности, оспособљавају се за самосталну интерпретацију различитих уметничких, али и неуметничких текстова, постепено проширују сазнајне видике, развијају критичко мишљење, оригинална гледишта, креативност, самопоуздање и преузимају иницијативу, активну и одговорну улогу у свом образовању, али и у животу своје националне заједнице.

Предметни курикулум Српског језика такође учитељима пружа могућност усаглашавања планираних наставних садржаја са садржајима других предмета кад год је то сврхисходно, што ученицима пружа потпунија и трајнија знања, вештине и способности. Стога, препоручује се проектна настава са посебним нагласком на културну баштину Срба у Хрватској.

Дакле, поставља се питање да ли ће нови курикулум подстакнути и веће занимање Срба за школовање на свом језику и писму, шта ова курикуларна реформа може донети српској националној мањини те колико је уопште образовни систем за националне мањине (школе, опремљеност, средства за уџбенике итд.) спреман провести курикуларну реформу?

Наиме, пошто је тежиште образовног процеса на развоју компетенцијских вештина, а не на досадашњем пуком „усвајању“ градива, систем наставе, приступ, методе и облици рада су осавремењени. Проектна настава, истраживање наше традиције, културе и књижевности те других наставних садржаја искључиво као самостални рад ученика, учествовање у разним културним манифестацијама, посећивање културно-верских установа и друго,

треба да развије свест да је матерњи језик највреднији израз идентитета јер учећи о свом језику и култури боље упознајемо себе, свој народ и наслеђе, више ценимо себе и постајемо способнији да уважавамо остале културе и народе. Управо посебни образовни садржаји, нови приступи у овладавању образовних вештина, боља организованост итд., биће додатни импулс и мотивирајући фактор за подизање укупног квалитета, обима и учинковитости образовања унутар српске заједнице, а знамо да се српска заједница управо на подручју образовања суочава с великим проблемима и изазовима. Све то треба да буде додатна мотивација и код родитеља и код деце, да се уложе и додатни напори за њихово успешније образовање. Такође, треба имати на уму да школовање по моделу А омогућава ученицима не само да се активно укључе у рад и битисање српске заједнице у Републици Хрватској, односно у њен опстанак на својим вековним огњиштима, већ и да им се по успешном завршетку средњошколског образовања пружа могућност да се, уколико то желе, определе за наставак школовања на високошколским установама у Републици Србији. Дакле, наши средњошколци имају два избора – факултети у Хрватској или у Србији.

Што се тиче материјалних услова и средстава за ову реформу свакако да ће требати много напора и рада да се осигурају стварне материјалне претпоставке за успешну реализацију. Такође, ова реформа у многочему мења образовне приступе и образовни процес у целини и то ће без сумње посебно захтевати много новог усавршавања и припрема на свим подручјима, нових концепата и наравно новог менталитета целог друштва. Ипак, треба имати на уму да српска национална мањина има довољно стручног кадра који може у потпуности да покрије сва наставна подручја и да је издавање ауторских уџбениника у порасту. Штавише, наша мањина међу свим осталим предњачи у њиховом броју. Дакле, могућност примене курикулума је итекако могућа.

Поред свега овога постоји и врло важно питање које се постављало и пре Целовите курикуларне реформе, а то је: да ли ће посебни образовни програми за српску националну мањину довести до сегрегације? Одговор гласи да је сам модел А као и курикулум Српског језика постављен управо тако да иде против било какве дискриминације. Остваривање права на школовање на матерњем језику и писму не може се доживети као нека врста сегрегације, посебно ако се знају специфичности такве наставе. Наиме, таква настава омогућава да се у опште образовне садржаје укључује мањинске вредности, вредности толеранције, различитости, мултиетничности, интеркултуралноси, међусобног обогаћивања и слично. Треба да се истакне да наше школе нису затворене већ по овом моделу настава је понуђена и другој деци која за то покажу занимање и која би заједно са српском децом похађала наставу на њиховом језику и писму. Дакле, сви би требало да буду на добитку као и друштво у целини. Но, то како ће течи афирмација тих вредности не зависи увек само о добро осмишљеним курикулумима и образовној реформи у целини. Нажалост, Целовита курикуларна реформа не може сама да допринесе бољој перцепцији и бољем положају националних мањина као ни слабљењу предрасуда и дискриминације према Србима. Ту значајну улогу има ужа и шире друштвене заједнице, образовни систем у целини, породица, верске заједнице и медији. То је захтеван и сложен процес за који свакако ова курикуларна реформа поставља добре темеље.

* проф. Љиљана Бајац чланица је СРС за израду Предлога националног курикулума наставног предмета Српски језик (модел А)

IZBJEGLIČKA KRIZA U EVROPI

GAŠENJE VATRE BENZINOM

PIŠE: Siniša Tatalović

**Nema potpune integracije
u društvo bez zapošljavanja
migranata/izbjeglica. U protivnom,
rušilački sukobi u evropskim
gradovima, između useljenika i
njihovih neintegriranih potomaka
i autohtonog stanovništva bit će
sve češći i žešći**

Migrantska/izbjeglička kriza uzburkala je javnost evropskih država kao malo koje pitanje u zadnjih nekoliko godina, posebno u državama na migrantskoj/izbjegličkoj ruti koja polazi od Turske i preko jugoistoka Evrope ide do Austrije i Njemačke. Kriza je pokrenula mnoge rasprave, na političkom i stručnom nivou u kojima se pokušavalo odgovoriti na brojna otvorena pitanja. Većina rasprava uglavnom je bila usmjerena na analizu mogućih posljedica migrantske/izbjegličke krize, odnosno kako efikasno zaustaviti buduće krize ove vrste. Ipak, glavno pitanje je bilo da li se radi o humanitarnom ili sigurnosnom problemu. Migrantska/izbjeglička kriza prije eskalacije 2015. godine već je duže vrijeme opterećivala zapadnu Evropu. Zbog nepostojanja jedinstvene migracijske politike evropske države su na ovaj izazov različito reagirale. Neke od njih, koje su bile krajnje odredište migranata/izbjeglica, strpljivo su ih primale i zbrinjavale. Dio država je samo omogućavao njihov slobodan prolaz, dok su neke zemlje ovo pitanje sekuritizirale ili su to spremne učiniti ako migranti/izbjeglice dođu na njihove granice.

Požar ogromnih razmjera

Migrantska/izbjeglička kriza u osnovi je posljedica globalnih procesa i ne predstavlja novost i neko veliko iznenadenje. Svakome tko prati politička događanja jasno je da se Svet svaki više od desetljeća suočio s brojnim izazovima i problemima koje su uzrokovali teroristički napadi na SAD 2001. godine. Američki odgovor na terorističku opasnost, vrlo brzo je zadobio globalnu podršku, što je označilo i stvaranje protuterorističke koalicije. Mnoge države, što direktno, što indirektno, podržale su američke planove i akcije

koje su imale za cilj uništenje terorističkih centara. Vrlo brzo su uslijedile intervencije u Afganistanu i Iraku, uz angažiranje ogromnih vojnih snaga SAD-a i savezničkih država. Vojna djelovanja, nakon početnih uspjeha, nisu dovela do nestanka terorističke opasnosti i stabiliziranja stanja u ovim državama. Suprotno, nestabilnost se prelila i na okolne države. Teroristi ne samo da nisu bili poraženi i uništeni, već su prilagođavajući svoju organizaciju i djelovanje, sve više jačali. Pokazalo se da je gašenje vatre benzинom izazvalo požare ogromnih razmjera sa nesagledivim posljedicama.

Destabilizacija čitavog niza država s muslimanskim većinom u sjevernoj Africi i Bliskom istoku, dovela je i do velikih promjena 2011. godine, koje nazivamo „Arapsko proljeće“. Vjerojatno je želja inspiratora ovih promjena bila ne samo rušenje autoritarnih režima od Libije do Sirije, nego i izgradnja liberalno-demokratskih poredaka. Često se događa da put popločen dobrim namjerama, može voditi i tamo gdje se ne bi željelo ići. To se dogodilo i ovaj put. „Arapsko proljeće“ nije dovelo do uspostave demokratskih poredaka nego do višegodišnje destabilizacije ovih država u kojima su terorističke organizacije i islamički radikalni pokreti osvojili značajan operativni prostor za djelovanje i širenje svoga utjecaja. Poseban problem je Sirija, gdje nije srušen autoritarni režim, ali je pokrenut krvavi višegodišnji građanski rat što je dovelo do ogromnog izbjegličkog vala prema evropskim državama. Mnogi stanovnici destabiliziranih država, zbog nemogućnosti ostvarenja demokratskih idealova u svojim zemljama, ali i izloženosti životnoj opasnosti, pokušavaju emigrirati u Evropu. Iako evropske države imaju višedesetljeno iskustvo s migrantima/izbjeglicama, ipak sve brojniji migranti/izbjeglice i novi putevi njihovog kretanja, pokazuju nespremnost većine evropskih država da se suoče s ovim izazovima.

Njemački primjer

Migrantska/izbjeglička kriza kakvoj smo na granicama Evropske unije svjedočili proteklih mjeseci, nije ništa novo u globalnim razmjerima. Migracije postoje od uvijek, a prema njima se odnosilo različito. U prošlosti je bilo poželjnih i projektiranih migracija, ali i onih nekontroliranih i nužnih, koje su uglavnom imale i sigurnosnu dimenziju. Sekuritizacija ilegalnih migracija postaje sve češća u različitim dijelovima svijeta. Izbjegličke krize su posljedica brojnih ratova i sukoba koji obilježavaju suvremenu dobu. Sve veće kretanje stanovništva iz nerazvijenih u razvijene države, predstavlja sve složeniji društveni fenomen na koji utječu brojni faktori od političkih, ekonomskih,

etničkih do vjerskih. Ilegalne migracije povezuju se i s organiziranim kriminalnim grupama koje većinom kontroliraju krijumčarenje i trgovinu ljudima. Višegodišnje zanemarivanje ovog problema dovelo je i do nedavne eskalacije migrantske/izbjegličke krize u Evropi. Analizirajući ovu krizu postavlja se pitanje: Da li se mogu razvijiti humanitarni i sigurnosni aspekti migracijske/izbjegličke krize, te kakva je uloga medija i javnih diskursa u državama Evropske unije prema ovoj krizi? To je sve više područje čestih manipulacija zbog medija koji su pod utjecajem nacionalnih politika i njihovih pragmatičnih interesa. Mediji postaju i važno sredstvo sekuritizacije ovog pitanja u nekim državama. Najbolji primjer za to je Mađarska koja je uz pomoć medija ovo pitanje vrlo brzo sekuritizirala. Trenutna migrantska/izbjeglička kriza je prvenstveno humanitarno pitanje, iako postoje snažne tendencije njezine sekuritizacije.

Kriza je pokazala ne samo brojne slabosti u funkcioniranju Evropske unije, nego je ukazala i na različite političke i ekonomski interese nekih država članica

U raspravu o ovoj temi uključen je široki spektar aktera, kako na nacionalnom, tako i na evropskom nivou, u svrhu iznalaženja što kvalitetnijih i primjerenijih odgovora na potrebe uzrokovane dolaskom velikoga broja ljudi u Evropu, posebno na područje Austrije, Njemačke i skandinavskih država. Zbog toga je posebno zanimljiv i važan njemački pristup migrantskoj/izbjegličkoj krizi. Nedvojbeno je njegovo humanitarno utemeljenje. Međutim, postoje i drugi razlozi koji su Njemačku poticali na navedeni pristup. To su prvenstveno ekonomski interesi i potreba za novom radnom snagom. Ova potreba i interesi mogli su se iščitati i iz izjave koju je njemačka kancelarka Angela Merkel dala prilikom posjete Sarajevu u julu 2015. godine u kojoj je navela kako je "... Njemačka spremna Bosni i Hercegovini olakšati posljedice reforme olakšavanjem kvalificiranim radnicima iz Bosne i Hercegovine da nađu posao u Njemačkoj." Pokazatelj njemačke potrebe za novom radnom snagom bila je i odluka njemačke Vlade da "... od 1. jula 2015. godine ukine sva ograničenja pristupa njemačkom tržištu rada za hrvatske državljanе." Ekonomski interes je konačno potvrdila njemačka kancelarka, navodeći kako "... bi priljev imigranata mogao biti dobar za Njemačku, čije se stanovništvo smanjuje i kojоj jako manjkaju radnici.". Naime, njemačka ekonomija se u svom rastu suočila sa značajnim nedostatkom radne snage. Konačno tu je i politički aspekt njemačke politike prema ovom pitanju. Njemačka je, zbog sve većeg utjecaja u globalnoj politici, nametnula svoje vodstvo u rješavanju ukrajinske i grčke krize, te je migracijska kriza bila treće područje njezine vanjskopolitičke dominacije u Evropi. Neki analitičari smatraju kako je Njemačka s humanitarnim pristupom u migrantskoj/izbjegličkoj krizi željela popraviti ugled narušen tokom rješavanja ukrajinske političke i grčke dužničke krize.

Zapošljavanje preduvjet integracije

Izuzev Austrije i Njemačke, postavlja se pitanje da li druge evropske države imaju dovoljne integracijske kapacitete za prijem i zbrinjavanje novog stanovništva. Odgovor je uglavnom da nemaju. Dio država na „Balkanskoj ruti“ od Grčke do Slovenije, svoju ulogu u aktualnoj situaciji ostvaruje samo u okviru omogućavanja sigurnog prolaska ljudi prema državama zapadne Evrope. Ove države u manjoj mjeri se percipiraju kao države koje bi mogle biti krajnje odredište migranata/izbjeglica unatoč dogovorenom sistemu kvota Evropske unije. Ipak, i u ovim državama je važno otvoriti raspravu o politikama integracije migranata/izbjeglica u koju je važno uključiti pitanja poput političke participacije, pristupa tržištu rada, pristupa obrazovanju, te sigurnosne aspekte ove teme (u smislu moguće radikalizacije dijelova migrantske/izbjegličke populacije u odsustvu kvalitetnih integracijskih mjera).

Dugoročne politike integracije migranata/izbjeglica ne bi trebale biti jednosmjerne, nego višesmjerne i to na relaciji „država“ – „domicilno stanovništvo“ – „izbjeglice/migranti“, pri čemu je posebno važna uloga obrazovnog sistema. Na evropskom nivou već sada je vidljivo da je potrebno preispitati pravnu dimenziju evropskog sistema azila, posebno u kontekstu Dablianske uredbe i koncepta mehanizma privremene zaštite, koji u migrantskoj/izbjegličkoj krizi na „Balkanskoj ruti“ nije bio primijenjen.

Migrantska/izbjeglička kriza je pokazala ne samo brojne slabosti u funkcioniranju Evropske unije, nego je ukazala i na različite političke i ekonomski interese nekih država članica Evropske unije. Politički interesi su prvenstveno usmjereni na jačanje konzervativnih i desnih političkih opcija. Ekonomski interesi su usmjereni na potrebu za kvalificiranim i obrazovanom radnom snagom koja će pospješiti njihova gospodarstva o kojima ovisi i nivo socijalnih prava domicilnog stanovništva. Takav utilitaristički pristup ne bi smio biti prevladavajući, odnosno da obrazovni/stručni profil migranta/izbjeglice ne bi smio biti odlučujući faktor u primjeni koncepta prava na međunarodnu zaštitu.

Zabrinjavajuće je da je u nizu evropskih država, posebno na istoku, migrantska/izbjeglička kriza potaknula izmjene postojećih zakona koje ukazuju na tendenciju sužavanja pitanja migracija/izbjeglica na pitanje sigurnosti (i to tradicionalno shvaćene nacionalne sigurnosti), dok se humanitarna i socijalna komponenta stavlja u drugi plan ili zanemaruju. Još uвijek značajan dio javnosti u evropskim državama zagovara potrebu osmišljavanja cjelovite integracijske politike prema migrantima/izbjeglicama, za koju se mora senzibilizirati i šira javnost, kako bi se izbjegle negativne pojave kojima smo svjedočili proteklih godina u nekim evropskim državama. U cilju kvalitetne integracije osobito je važan položaj i prava migranata/izbjeglica na tržištu rada. U tome smislu, pitanje njihove integracije smješta se u kategoriju razvojnog pitanja, a cjelovita i kvalitetna integracija bila bi zapreka radikalizaciji dijelova društva, što se na žalost u nekim državama već događa. U osnovi, pitanje migracija/izbjeglica treba depolitizirati ili sprječiti njegovu politizaciju, odnosno desekuritizirati ili sprječiti njegovu sekuritizaciju, te ga smjestiti u područje migracijske, ekonomski i socijalne politike. Nema potpune integracije u društvo bez zapošljavanja migranata/izbjeglica. U protivnom, rušilački sukobi u evropskim gradovima, između useljenika i njihovih neintegriranih potomaka i autohtonog stanovništva bit će sve češći i žešći.

U POTRAZI ZA IZGUBLJENOM BRAĆOM I SESTRAMA

PRIČA O TRI KNJIGE

PIŠE: Đorđe Matić

**Sve priče usađene u nas – o
Andrićevom Nobelu, o Krležinoj
prisutnosti, o prijevodima Bulatovića
i Dragoslava Mihailovića, Meše i
Sidrana, Crnjanskog i Pekića; iznad
svih – ideja o važnosti Kišovoj... sve se
to raspršilo, rastrlo na komade u prvim
susretima s knjižarama i bibliotekama
svjetskih gradova. Nigdje nas nije bilo
naime. Ni kao fusnote**

Prije neku godinu mnogi svjetski mediji objavili su fotografiju Johna Steinmeyera naslovljenu "Signals from Djibouti". Ona je vizualni artefakt i dokument bez presedana, slika kakva se dosad nije vidjela. U kompoziciji, noć, plava, tamnomodra, a samo mjeseceva svjetlost obasjava nekoliko figura: na afričkom pješčanom žalu vide se u perspektivi konture ljudi koji stoje s podignutom rukom ka nebnu, kao kakva nepoznata religija u tajnoj molitvi Mjesecu. Na vrhu šaka bijelo im se žare čudne kriješnice, svjetalca koja titraju umjesto zvijezda u svjetloj noći. Emigranti, tek prisjepeli ilegalno s brodova, koji okreću telefone ka nebnu. Hvataju signal. Da se jave kući koju nemaju više, da se jave nekome, da kažu da još postoje nakon strašnog putovanja.

Ova zapanjujuća fotografija, tako uspjela u svakom svom pogledu, tehnički (što je manje bitno dakako ovdje), i pogotovo retoričkom snagom svoje zastrašujuće poruke, odmah mi je otvorila jednu asocijativnu cestu, nazad u prošlost. I u sebe samoga, ali ne samo – i u mnoge druge, u bezbrojnu subraću koja su se također našla u odlasku i lutanju, počevši od jeseni 1991. Pa, onda, u ove sadašnje dane, kad se nakon tolikih naših egzodusa, kolektivnih i individualnih odlazaka viđenih u sramoti i na pogled čitavom svijetu, opet događa novi a tihi masovni odlazak, tek jedva primijećen i tek u zadnje vrijeme. U tom smislu, otvorila je fotografija put ka refleksiji o, mnogo ciničnije rečeno, čitavoj recentnoj "tehnologiji egzila", u stanju koje je danas zapravo nemoguće nazvati jednim preciznim imenom i odrednicom.

Jedno je u tome neosporivo: ako je način putovanja ostao isti – dakle, tko autobusom, tko avionom, tko na poziv a tko sa švercerima preko granica – način komunikacije pak, kako za puta tako i po prispjeću gdje je čovjek namjerio ili, češće, gdje ga je bacilo, mogućnost najosnovnija da se čovjek javi tamo odakle je krenuo, sve to doživjelo je ne manje od revolucionarne promjene. Mobilni telefon, ta naizgled banalna, često iritantna tehnička prava koja sretnima po svijetu služi uglavnom za posao ili za gubljenje vremena – okrenula je sve. Dokinula je vezanost za određeno mjesto, bilo kuću, ustanovu ili javnu govornicu, vezanost za kablove i žice, i dala mogućnost satelitskog poziva gotovo doslovce odsvuda. Demokratizirala je sasvim radnju koja je samo donedavno bila moguća i dostupna jedino državama i službenim predstavnicima njihovih ključnih institucija. I na kraju, pogotovo za ljude od teksta, najfrapantnija promjena: mogućnost da čovjek sam nekome piše, od bilo kuda, da sâm (kroz najmanje tri različita tehnička programa koje ima skoro svaki moderni telefon) – ukuci i pošalje tekst dakle. Tako nešto, tada, u vrijeme naših odlazaka, nitko nije mogao očekivati.

Mi smo zvali s javnih govornica, gurajući kovanice svjetskih valuta u otvor koji ih je uvijek prebrzo gutao, kupovali "kartice", ili okretali brojeve – jednom tjedno, jednom u dva tjedna – s kućnih telefona. Često i dugo vremena – tuđih, iz tuđih soba, stanova i kuća. Mnogi, oni najnesretniji, stoeći u redovima za jedini telefon, po hodnicima slušajući ispred sebe nepoznate jezike, po praviluistočne, koji su iz istih azilskih centara išli nekome, negdje daleko, u zemlje još nesretnije od naše. Pisali smo pisma, u čemu nikakve romantičke nije bilo, da ne bude zabune; kupovali koverte i poštanske marke i slali tužne razglednice u kojima smo pisali da nam je dobro.

Novi emigranti nikada neće moći znati (i ne trebaju) koliko su, s minimalnim razlikama, sve moderne migracije u posljednjih stotinu godina nalikovale u ovom smislu komunikacije sa mjestom koje se ostavilo. Odnosno, koliko su oni danas zaista prvi emigranti sasvim nove ere. Stizat će, danas uglavnom u zapadne zemlje, javljati se već s aerodroma ili željezničke stanice brzom porukom, dakle tekstrom koji stiže u sekundi: neće više pisati ni donedavno "modernim" sms-om, nego još brže, i s malo sreće (hvatajući onaj "signal" s početka) – besplatno. Mnogi će stići u kuće s kompjuterima (čitava infrastruktura prihvata novih ljudi razvijena je u međuvremenu – osnova je najvećma upravo prošla generacija, prvostigla, prije četvrt stoljeća), ili će čak sobom nositi vlastite "laptopove", prijenosne računare – kad ih uključe, "podići" će Skype, s kamerom, i – moći vidjeti one koje su ostavili kod kuće. Gledajući iz ondašnje perspektive, danas može se reći, sa sigurnošću i odrješito – da, budućnost je zaista *sada*.

"Crtam" ovaj (pre)dugačak kontekst čitav, ne bih li mogućeg i zamišljennog čitatelja, ako on uopće bude imao volje za takve stvari, bar pokušao nekako navesti na možda nemoguće: da nekako zamisliti vrijeme od prije samo (!) dvije decenije – vrijeme, epohu i stanje postjugoslavenske emigracije, one koja je odlukom otisla, stanje u kojem se, onakva kakva je bila, stvorila ranih devedesetih, sa svim razlikama i jednom sličnošću, istošću – emigraciju koja je, redom, kao s neba pala u nove gradove i zemlje Globusa.

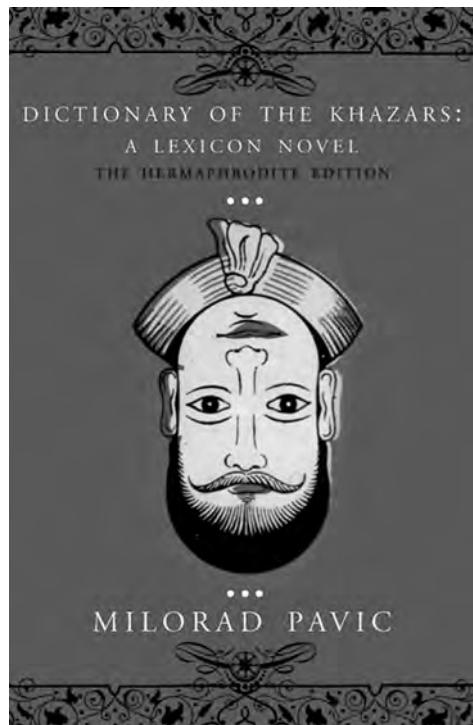
I u toj ogromnoj, raznovrsnoj, i godinama nespomenutoj grupi ljudi, u dobnom luku od prve mladosti do ranih srednjih godina, da čitatelj pokuša zamisliti i jednu podskupinu: one koji su se bavili kulturom - ljudi od knjiga, ukratko. Pored šoka izmeštenosti, pored ostatka još uvijek nenapravljene tipologije različitih šokova, kao u seriji tektonskih potresanja unutarnjih, za takve, za *nas*, došao je bio još jedan šok – suočenje s gotovo apsolutnom kulturnom nevidljivošću našom. I razočaranje, nikad izlijечено kao posljedica. Razočaranje nad stvarnim mjestom, nad prisutnošću i u prošlosti zamišljajnom ugledu najvrsnijih imena i njihovom mjestu na karti velikih svjetskih kultura.

***Mi smo zvali s javnih govornica,
gurajući kovanice svjetskih
valuta u otvor koji ih je uvijek
prebrzo gutao, kupovali
"kartice", mobitela nije bilo***

Rečnik jednom rječniku

Tu se i po prvi put vidjela sva iluzija o tom i takozvanom našem mjestu vani, dotad osvojenom ili tako predstavljenom; tu se jasno i brzo (u)video poraz i propast koja je zazjapila kao provalja, kao rasćep između svega što su nas učili i uvjerali nas, naspram istine sagledane napokon vlastitim očima i sviješću. Sve priče usađene u nas – o Andrićevom Nobelu, ispred svega ostalog i kao najvećem trenu, o Krležinoj prisutnosti i utjecajnosti, o novijoj književnosti – prijevodima Bulatovića i Dragoslava Mihailovića, Meše i Sidra-na, Crnjanskog i Pekića; iznad svih – ideja o prisutnosti i važnosti Kišovoj... sve se to raspršilo, rastrlo na komade u prvim susretima s knjižarama i bibliotekama svjetskih gradova. Nigdje nas nije bilo naime. Ni kao fusnote. Pokoji grad ili zemљa, više ili manje – možda tek ponegdje i ponekad pojavilo bi se neko ime i naslov knjige, u pravilu unutar ponižavajućih novinskih članaka o našem događajućem i trajućem udesu. I po pravilu uglavnom, samo kao "ilustracija", kao "vodič kroz komplikiranu historiju", a ne kao autonomna umjetnička djela i autori – sasvim na liniji strašnog i klinički preciznog Kišovog dictuma iz *Homo poeticusa* ("vama istorija – nama zalasci sunca"). Nova imena, mnoga i sama u egzilu tek će kasnije početi objavljivati knjige. Ali tada, u tom prvom momentu, u ostatku zapadnoga svijeta, pogotovo u njegovom najdominantnijem dijelu, anglosaksonskom – ničega.

Ili skoro ničega. Godinama, tim sušnim u gotovo svakom pogledu, i stalna postaja i sretno odredište bila mi je amsterdamska knjižara WH Smith, kasniji Waterstones, golema filijala čuvenog britanskog lanca. Kao i sve što dolazi iz svijeta koji je uredio život da u svemu bude lakši i ljeđi, "na polzu", ta je knjižara kao niz velikih dnevnih soba, s nišama između visokih polica, i mekim, pojastučenim klupama, da čovjek može sjesti, uzeti knjigu i čitati dokle ga volja a da ga nitko ne smeta. Kupovao sam tu knjige anglofonih autora, otkrivaо mnoge i ponovo pronalazio od ranije poznate, čitajući ih sve prvi put na njihovom jeziku. Taj dvostruki inojezični krug – engleski u svim

njegovim varijacijama a unutar holandskog kruga – bio je posebno i neplativo skrovište. U gradu napravljenom u koncentričnim polukrugovima gdje sve kao da je uvijek vidljivo i dostupno u malo koraka, ovaj ugao velike ulice i kratkog prolaza, bio mi je tajno mjesto unutar takve vidljivosti. I mjesto u koje se čovjek mogao izmaći i od tvrde okoline i od realnosti daleke domovine (?) od koje je bježao, svaki se put ušukavši u utočište anglosaksonske lakoće i smirenosti kao u meki jastuk. Sve dok mi jednom, prolazeći uigrano duž polica i lutajući kroz taj mini-Babilon, oko nije prošlo pored hrpta knjige, krenulo dalje pa se – kao kamera što švenka slobodno i već prođe horizontalno pored nečega važnog, ali ne pravi rez, nego se istom putanjom zatečeno vrati nazad. Nešto me je privuklo, nešto sasvim određeno, a po dubljoj kondicioniranosti, *upisano*, sudbinsko. Grafem u imenu autora privukao me, iznutra, posebnim "vidom", neobjašnjivim prepoznavanjem i osjetom za koji nisam svjesno ni znao da ga imam. Slovo – još uže – jedan dijakritik, naše kukasto i kukavno "č", bljesnuo je kao kratak nočni svjetlosni signal u šumi. Vratio sam pogled i nakrenuvši glavu, zapravo bespotrebno, pročitao sam, ako su ta riječ i glagol uopće bile to:

"Dictionary of the Khazars: A Lexicon Novel – Milorad Pavić". Sasvim na kraju, zadnje slovo, prokleti i voljeno "č", potpuno neočekivano na tom mjestu, zasjeklo je iznutra kao kratak zarez nepoznate oštice. I pomilovalo, kao nešto dobro i poznato u istom času. Da, znao sam dotad već ponešto o poziciji (ako se pad može tako nazvati) i stavovima (ista stvar) pisca tada, bez obzira na nedostatak informacija (opet kontekst: nema još ni naznake nepreglednog svijeta internetske mreže koja jednim pritiskom na dugme otvara svaki kutak planete u trenu), i bio sam kroz nekoliko citata saznao, s neugodom, što pisac u međuvremenu govori, kako luduje bespotrebno i sujetno, osiono i bez suošćenja dok se sve ruši. Kako sramoti i sebe i – zapravo, mene, sve nas u onom trenutku. To je nekako kosnulo u prsima i želucu, pretvorivši se sekundu kasnije u drugi, suprotan osjećaj. Osjećaj je bio snažan, dотле da je oborio nakratko i svijest o padu piščevom, nadvladao etički refleks, kritiku i sve negativ-

no, po svakom uzusu dokazivo i opravdano, što je pisac zaslužio. Svemu unatoč, *njemu* samom unatoč, ime mu je s knjige zasajilo prigušeno i jako, i transcendentno upravo, tamnim sjajem pomiješanih tonova, gdje se mrak i svjetlo izmjenjuju stalno, kako i ide svemu našem – i ja sam mu tada bio zahvalan, kao nikada ranije ili kasnije.

Ili: zahvalan djelu bolje, na tome što je po tko zna koji put u historiji bilo pametnije od svoga autora. Jer, pričom, "muškom i ženskom" kako ju je podijelio u dvije verzije te neobične knjige, pričom o nestalom narodu – u toj krajnjoj ironiji – pisac je, jednim jedinim djelom, i gotovo još više tim semantički ispunjenim zavijutkom nad slovom u prezimenu, pokazivao da smo i *mi* (?) također jednom postojali. Štoviše, da u ostacima, koliko nas god još bilo i kako god se zvali – još postojimo. Pa makar tim grafemom, dijakritikom što upada u oči, nužno – takva mu je, znaku, viša namjera – ubadajući tim klinom slova u svijest čitaocima u knjižari, dokazujući i *stvarajući* nas zapravo, svaki put nanovo, svaki put kad predstavnici čitateljske klase sretnijih naroda zapnu okom za čudno slovo. Tri najveća i autoru superiorna prethodnika, tri ingeniozna predstavnika književnosti nestale zemlje, sva trojica imala su, u daljnjoj ironiji, dijakritik u prezimenu i to različit, na drugom mjestu i slovu: Andrić, Krleža, Kiš. Sva tri slova i nepriznata i nepoznata. Izgubljena. Pavić, bio je tada i tamo umjesto njih, nastavljao nešto suštinsko bez čega ni nas ne bi bilo.

Dvojezično dvojezičnom

Mnogo godina kasnije, dok sam i sam već odavno, kako Kiš kaže, "vežbao za pesnika", naletio sam u jednom antikvarijatu nizozemskog grada Haarlema na čudesan dar (samom sebi). Privukla me najsvedenija moguća naslovница – kakva bi drugačije i bila kad se sazna o kome se radi – crna i glatka: lijevo pri vrhu samo ime pisca i naslov knjige na našem jeziku, naslov doslovan, jedino književno-žanrovska odrednica, i desno, to isto, žutim slovima, na holandskom, štampano malim slovima:

"vasko popa
pesme"

vasko popa
gedichten"

Dvojezično izdanje iz 1981., izdato za vremena kad je, saznat ću, Popa bio važna figura i ovdje, kao član žirija prestižnog rotterdamskog festivala poezije. Zgrabio sam zbirku odmah, kao u strahu pronađeno zlato i platio je. Koštala je sitniš. U kulturi gdje u svemu pa onda i u jeziku vlada ekonomičnost, kalvinistička nerastrošitost – osim, paradoksalno, u književnosti, kojoj je princip demokratska skribomanija i izdavanja brda makulature – kako je ljekovito, pročišćujuće bilo čitati Vaskove, leksikom i duljinom stiha i forme krajne svedene, minuciozne pjesme, čitati ih onako "s nogu", uzbuđeno i sretno.

Ali drugo me očaralo u isti mah: kako su se lako prevodile! Kao netko tko živi u neprestanom "vavilonskom zamešteljstvu", s trajnom mukom neprevodivosti riječi i koncepata, to sam doživio kao dodatnu razinu i lično upućenu poruku, a lakoću i neokrnjenost Popinog prijevodnog stiha kao željnu, ispruženu prijateljsku ruku. Naravno, prevodioci izbora, otkrio sam, bili su dvoje poznatih majstora i njima je išlo poštovanje bez ostatka. Ali nešto je bilo u pjesmama samim, u "molekulama" toga na prvi pogled čistog standarda jezičnog kojim je Popa pisao, bez "viškova", upotrebe krajnje idiomatskih riječi a unatoč vlastitim neologizmima i kovanicama ("Nepočin-polje"); i bez

slavenskog baroka i čarobnog labirinta naših izraza koji su u nekim svojim pojavnostima i formama možda najljepši od svih, no kao takvi potpuno i apsolutno neprevodivi. Čitajući ga temeljno i duboko zapravo po prvi put, promijenjen zauvijek, krenuo sam istraživati otkud ta knjiga i otkud je davni izgubljeni "brat Vasko" stigao meni kad je, ispostaviti će se, bio najpotrebniji. Izvan svijeta najpoznatijih ili najizvikanijih imena književne scene, prozaista i romanopisaca, van velikih knjižara poput one iz prošloga poglavlja, otkrio sam naročitu mrežu vrijednosti i povezanosti unutar poetske scene i historije suvremene poezije. U toj mreži, koju čine uglavnom drugi pjesnici, pokojni Popa, dvojezičan ne jedino po pronađenoj zbirci, nego, kao Rumun iz Srbije, i zaista takav – bio je i jest, pokazalo se, ime s potpuno zasebnom pozicijom i nedodirljivim ugledom, bez usporedbe i bez prethodnika među jugoslavenskim piscima. Najfascinantnije: ovakvu poziciju imao je upravo u kulturi gdje nas je, kako sam opisanim suočenjem saznao, najmanje bilo. Kulturi za kojom sam pak sam najviše žudio – engleskoj, britanskoj, i onoj najvećoj unutar golemog anglosaksonskog kulturnog kompleksa – američkoj. Kako ponekad i epifenomeni, književni "folklor", najuspješnije pokazuju stvari, tako je bilo i ovdje, u Popinom slučaju. Recimo najdražim primjerom: u anglofonom književnom bratstvu, posebnom čašcu (a može i kao konačnim dohranjenjem sujete) i dokazom statusa izabranih, smatra se moment kad te crtač David Levine portretira u karikaturi-ilustraciji za *The New York Review of Books*. Ako išta, to je znak da si uspio. Kako je zato uzbudujuće i potresno bilo naći i sliku Vaska Pope nacrtanog za isti časopis: Popa s njegovim velikim i tužnim, tračansko-latinskim crnim očima i, od ilustratora nemilosrdno uhvaćenim, pramenom kose "prebačene" preko tjemena. I on je dakle bio ušao (zašto to nismo znali onda, u sretnija vremena, u našoj zemlji?), u red izabranika rezerviran redom za pisce iz moćnijih, samouverenijih kultura. No povod crtežu tek je bio zadivljujući.

Svaki student anglistike obavezno radi poeziju Teda Hughesa, klasičku i u Velikoj Britaniji čak u najširem smislu poznate ličnosti, nažalost više zbog tragičnoga života – Hughes, titan engleskog suvremenog pjesništva bio je

oženjen Sylvijom Plath, pjesnikinjom i najpoznatijim, "konceptualnim" suicidom moderne anglofone književnosti. Ime dotad iz, za mene, sasvim drugog, uвijek strogo odvojenog konteksta i svijeta u odnosu na naš, Ted Hughes je pisao predgovor za Popine "Collected Poems". Javila mi se u zbnjenosti pomisao da naša neukorijenjenost možda nije baš tolika, katastrofi i ponizju usprkos. Naglo obradovan, progovorio sam, sebi samome se obrativši svjesnim (auto)humorom kao u pastišu kratkog, kvazi-hamletovskog solilokvija, u parafrasi: "Više razina postojanja ima, 'dragi Horacije', u Republici literarii nego što se može naći u tvojim fakultetskim antologijama i knjižarama". Svakako više, odgovorila je odmah ozbiljna i snuždena kontramisao, nego što se moglo pretpostaviti u prvima danima strašnih izazova. Sam Vasko uostalom, delikatno skriveno a ponosno i svjesno, pjevao je o našoj zemlji, nikada je ne imenovavši, kao o "kući nasred druma", u pjesmi istoimenog ciklusa. U drugoj, u istom ciklusu na kraju će reći:

"Nebo se od zemlje kad-tad razdvoji
Kuća se opet pojavi nasred druma
Pojavi se opet lepa

Upravo ko nebeska čuprija
Ko sunčeve terazije"

Možda još nije bilo sve izgubljeno.

**Čitajući ga temeljno i duboko
zapravo po prvi put, promijenjen
zauvijek, krenuo sam istraživati
otkud ta knjiga i otkud je davni
izgubljeni "brat Vasko" stigao
meni kad je, ispostaviti će se, bio
najpotrebniji**

Haarlemski nokturno, za novi dan

Preko dvadeset godina zalazim u istu knjižaru u Haarlemu, hadrijanovski nazvanu *Athenaeum*. Smatraju je jednom od dvije najbolje u zemlji. Gotovo isto toliko dugo snatrio sam kako bi bilo da na beskrajnim policama orijaških zidova ispunjenim knjigama i časopisima od poda do plafona, čitavom duljinom knjižare, jednog dana dakle stoji i moja knjiga. Kad sam napokon, i nakon zapravo tako dugoga puta i spremanja, napisao prvu knjigu na drugom, naučenom jeziku, znao sam da će i ona sada biti u "mojoj" knjižari-hramu, u odjeljku za poeziju uz koji sam stajao toliko puta, listajući i čitajući tomove, oduševljavajući se najboljima i ljuteći se na netalentirane koji su ipak našli mjesto na posvećenoj polici. Da će knjiga biti među njima, bilo je već dovoljno. Jer, ima li – vraćajući se našem motivu – dokaza boljega o postojanju

Djordje Matić

HAARLEM NOCTURNE

IN DEKLETA

i pisca i emigranta od te činjenice? Pa makar i među nepreglednim redovima drugih knjiga?

S druge strane, a kao korektiv da ne otkližemo u (makar nesvestan) patos: ako pisac uzima svoju književnost ozbiljno, jednako mora paziti da sebe pak ne uzme suviše ozbiljno. Postoji tako šala među ovdašnjim knjižarima: pisci se dijele samo na dvije grupe – na one koji provjeravaju ima li njihove knjige na policama i na ostale koji to ne rade. Disproporcija je dakako ogromna, u korist prvih. Tu praksu odlično je znalo osoblje "moje" knjižare (otkrio sam davno: ljudi obrazovani, načitani i diskretni), iziskustva – u tu elitnu knjižaru redovito svraćaju pisci. Pa je i ovaj autor, vjerovalo mu se ili ne – iz razloga koji nisu (ili uglavnom nisu) uzrokovani sujetom, također nedavno "hodočastio" tamo, istim poslom. To što takav čin iz neke zamišljene "nebeske kamerre" izgleda jednak ostalim piscima, nije mijenjalo ništa na stvari. Došao sam i stao na poznato mjesto, kvadratni metar pred policom pred kojom sam stajao toliko puta i krenuo prelaziti očima duž knjiga, čekajući da nakon toliko godina ponovo ugledam izd(vaj)ajući znak na zadnjem slovu – isti koji mi je zadržao pogled na Pavićevom prezimenu, i u želji da zatvorim tako, iznutra i nakon toliko godina, samo meni dokraja znan simbolički krug. Gledao sam – i nisam našao ništa. Okrenuo sam se odmah i uputio ka suprotnoj strani knjižare, ka drugom zidu, izabrao na brzinu drugu knjigu i pošao ka blagajni. Za pultom je stajao momak koji već dugo radi tu i za kojega mi se činilo da me jedanput prepoznaće kao stalnog kupca, a drugi put da savršeno ravnodušno gleda kroz mene. Pružio sam mu knjigu. Rutinirano ju je uzeo i krenuo je zamatati u papir s logom knjižare. Dok je to radio, trajno nepokretnog izraza, lice mu se odjednom i kao usput izvilo u kratki osmijeh: "Upravo maloprije sam prodao twoju knjigu".

Iza njega, u perspektivi, učinilo mi se načas da sam vidio još jedan osmijeh, u isto vrijeme. Odnegdje, nasmiješila su se dvojica naših pisaca, bezrječno, nijemo poput anđela.

РАСПРАВЕ О НОТОРНОМ (8)

САХРАНА НЕЗНАНОГ ЈУНАКА ГОРАНА БАБИЋА

пише: Горан Бабић

**Обилазим гробља, боље рећи погребе,
спроводе, сахране, али на испраћај
идем само онима које сам лично
познавао. Дошло је нажалост вријеме
kad људи из моје генерације често
умиру па сам стога и ја често на
гробљу. Но мислио сам и раније како
је заправо нужно свако мало ићи у
болницу и на гробље. Тек тамо, на
таквим мјестима, човјек схвати да
су у животу многе ствари погрешно
схаћене и да, на примјер, имовина
као таква не значи савршено ништа**

Не само због тога што ме жена прије годину-две наговорила да напиши тестамент, него ваљда и због година и лабавог здравља, већ неко вријеме интензивно размишљам о смрти, наравно властитој. Уосталом, превалио сам седамдесету па је то и логично и разумљиво, а и одговорно према ближњима. Рекао сам и кћерима да се не изненаде ако једног јутра осваним непомичан, хладан и никакав, једном ријечу мртав. Оне су ме наравно тјешиле и увјеравале да се то још задugo неће догоditи, али ја живим у складу с оном Титовом реченицом о припремама за рат (и мир) и понашам се као да ће сваког часа иза угla банути стара госпођа Смрт са својом свијетлом косом у руци.

Жена је додуше недавно уздахнула и изјавила како мени „тестамент ничему не служи“, али је она и иначе чувена по сличним изјавама (једно је кћери прошлог прољећа рекла „Штути док са мном разговараш!“) тако да овоме детаљу око тестамента и нисмо придавали пажњу. Ионако њој нисам ништа оставио јер у суштини ничег и немам, ако се занемари ово што сам исписао, тих стотињак наслова.

Има код нас пословица (изрека) да каже – дај ми Боже лаку смрт. Народ је то сковао гледајући толике што се муче нудећи свевишњем душу, коју овај из неког разлога неће да узме. Ни ја у суштини ништа друго не желим до да се не мучим и да с овог свијета одем мирно и по могућности безболно. Нисам заборавио како сам у дјетињству једну ноћ провео у болници међу тешким, неизлечивим болесницима што су урлали од болова. Помоћи им дежурне сестре или нису могле или су огуглале на такве ситуације, али знам да нисам ока склопио и да ме и сада након шест деценија ти крици прогоне. Бол уништава свако достојанство и као ју наносе справе (мучила) и као је посљедица болести, а ми не знамо не само час као ћемо свиснути / скончати (не знамо смртну уру), него не знамо ни начин на који ћемо тај задњи, а најважнији, посао обавити.

Но није ово текст о смрти и умирању, већ о ономе што слиједи након што се дотични „посао“ обави. Већ чињеница што сада, при пуној свијести, пишем о нечemu до чега још није дошло казује да томе ипак придајем становиту пажњу колико год да проблем то можда и не заслужује. Ријеч је о баналној ствари, готово ситници, о питању – где ће ме сахранити? Многи људи за живота управо о томе воде највећу бригу јер да није тако не би било пирамида нити би у Дому инвалида у Паризу посетитељи морали сагнути главу као из висине бацају поглед на Наполеонов гроб. Овдјекарце, на брдовитом Балкану, сахашта се по гробљима зида, подиже и гради тако да се нађе и гробница са телевизором како би покојник на миру гледао утакмицу или штогод друго узбудљиво.

О бројним загробним чудесима постоји малтене на свим језицима огромна литература тако да намјера овог написа никако није да уђе у збирку сличних текстова. Дапаче, текст ће бити строго личан, готово конкретан какав му је, уостalom, и наслов. Наиме, нисам начисто ни са најважнијом ствари (ако у смрти има нечег најважнијег), не знам да ли да ме сахрањују спаљеног, тј. да из крематорија изађем у урни, или да ме положе у раку у једном комаду, да тако кажем. Већ о том детаљу овисе бројне друге ситнице, на примјер где би се чувала урна (и да ли би се пепео уопште чувао или би се можда просуо у неку воду, Саву, Дунав, Неретву, Јадранско море). Живио сам, наиме, којекуде па бих

можда мртав могао припасти неком мјесту (граду, крају, предјелу) као већ жив нисам припадао без остатка ниједноме (граду, крају, предјелу). Родио сам три кћери, Наташу у Мостару, Машу у Загребу и Нушу у Београду, у градовима у којима сам дugo живио. То су данас градови трију различитих држава, док она четврта (Југославија, којој сам јединој припадао) више не постоји. А да ме положе у Вису на Вису где сам се случајно родио као је маму Лили рат одвео на пучину, каквог то има смисла? Јест да су се на Вису родили поред мене и други писци (Ранко Маринковић, Бранко Белан, Јакша Фиаменго, Јошко Божанић...), али ова беба је на том далеком отоку боравила свега првих мјесец дана. Јест да Његош захтијева да се почива тамо где се клица заметнула, али би то у мом случају морала бити нека пећина на Биокову у којој су родитељи партизани водили љубав чији сам ја случајни плод.

**Рекао сам и кћерима да се
не изненаде ако једног јутра
осванем мртав. Оне су ме
увјеравале да се то још задуго
неће догодити, али ја живим
у складу с оном Титовом о
припремама за рат и понашам
се као да ће сваког часа иза угla
банути стара госпођа Смрт**

Ето како је сложено свешто је једноставно, али је и пак најверојатније да ће се проблем мог посљедњег почивалишта рјешавати овде где сад живим, у Београду којег не каним напуштати. Често сам размишљао о томе какав би био мој живот да сам у Београд дошао шездесетих година, она да сам намјеравао да упишем књижевност, након завршене мостарске гимназије. Али мама Лили је била упорна и досадна сматрајући да се од књижевности не може пристојно живјети ни у социјализму којему је без резерве припадала те да њен једини син своју егзистенцију мора пронаћи у туризму пред којим је будућност. Разлог због којег сам залутао на економију (где припада и туризам) крио се дакле у заблудама моје родитељке, која је уосталом Београд напустила 1941. године као богата млада буржујка да би се у њу вратила након пуних педесет година као пук сиротиња, изгубивши све за шта се борила.

Дакле Београд. Међутим тек ту настају проблеми јер ако сам у животу и успио да се, по доласку из Загреба, политички не активирам ни у једној овдашњој партији, хоћу ли у тој намјери успјети и као мртвац? Иви Андрићу, на примјер, неки и данас замјерају што је иза рата, у Титиној Југославији, прихватио да буде предсједник Савеза књижевника, премда он од тога осим муке никакве хасне није имао. На срећу, нисам био предсједник ни овдашњих (ни тамошњих) писаца па

ћу барем тој опасности умаћи, али ће се већ наћи разлог за приговор, критику или замјерку сваком могућем рјешењу. Не могу да заборавим како сам недуго након Ђинђићеве погибије, спуштајући се са Јеврног булевара низ Ново гробље затекао недалеко Ђинђићеве гроба у хладу (било је љето) иза једног грма наоружаног полицијаџа задуженог ваљда да чува покојног премијера. Не утварам да је моја ситуација равна овој са стражаром, али свеједно знам да ће тешко бити пронаћи солуцију, која ће свима бити по вољи.

Ако ме положе негде изван Београда (на примјер уз дједа Бошка, нону Луцију и дунда Николу у гробљу у Сливну Равноме поврх Опузена у Далмацији где сам провео рано дjetињство или уз оца Мату и маму Лили на гробљу Маслине у Мостару) неки ће рећи да сам незахвалан и да сам напустио овај град, који ми је помогао у најтежим тренуцима. У Загреб да се вратим мртав не долази у обзир будући да сам из њега једва живу главу извукao, а како ствари стоје данас је тамо још и горе него онда, деведесетих, кад сам одлазио да се не вратим никада. Сахрањивао сам (у Аграму) и сам покојнике кад је било нужно и неопходно (Каква грозна реченица!). Кад је умро Густав Крклец, добра стара пијандура, открило се да нема гроба, а био је предсједник Савеза књижевника Југославије. На једвите јаде наговорим Рачана да назове директора Мирогоја (славног главног загребачког гробља) и да му нареди (Рачко би рекао – да га замоли) да овај нађе гроб за једног од посљедњих боема. Директор једва дочека такву наредбу (молбу) и на врат – на нос повади са отмјене локације петорицу давно покопаних аустроугарских генерала те пола гроба одвоји за Крклеца, а другу половицу прода неком богатом херцеговачком скоројевићу. А кад је умро Крлежа наговарао сам Иву Латину, тадашњег градског начелника да Старог не носе на Мирогој где му Бег Ченгијић подиже гробницу од јабланичког гранита (несвилог на загребачку климу) будући да је у једном запису покојник изјавио како је с деведесет посто покопаних на Мирогоју у граној завади, па сам предлагао да га се укопа на старом (давно затвореном) јурјевском гробљу недалеко Гвозда, али Лatin није имао муда за то и Крлежа је завршио међу непријатељима и другом господом. Преостаје, елем, што се мене тиче, једино Београд.

Међутим, где у Београду? Најљепше је, бар мени, гробље у Топчидеру, али ем је затворено, ем је прескупо. Слично ствар стоји и са старим бежанијским гробљем где је покопан несретни Јовица Црвенко, ког понекад обиђем. Тај је издржао тридесет три године робије у албанском затвору и свега неку годину слободе у својој земљи, а онда га је однио рак јетре. Из земунској је гробље наводно препуно (што ће рећи затворено, тј. нема слободних мјеста), али смо ипак тамо на вјечни починак испратили Рашу Ливаду и Радована Биговића, који то свакако заслужују. Наводно да је за Рашин укоп испред капеле морао да се заузме сам патријарх Павле. Централно гробље ми се из неког разлога никад није свиђало иако и тамо леже неки добри знанци (Милош Кубуровић, Синиша Јоксић и још неки). Ново бежанијско гробље се, опет, претворило у мастодонта на чијем се непрегледном пољу људи сахрањују без особитог реда. Био сам, рецимо, на погребу једног од највећих српских пјесника наше генерације, Новице Тадића. Непознат Нетко (рекао би Крлежу) смјестио је несретног Новицу малтене у Добановце, на сам руб гробља, али и на руб памети. Слично

се догодило и на гробљу Орловача где су забацили Дару, Даринку Јеврић, као да није постала симбол опстанка Срба на Косову. На гробљу Збег, у Борчи, на којему се копају изbjеглице из задњих ратова и други несрећници, покопали смо и Чеду Паића, некадашњег хрватског министра пољопривреде и мог одличног пријатеља, благог човјека којему је усташа деведесете спалила кућу у западној Славонији само зато што је био Србин. Можда би ме тамо, међу прогнанике, могли положити јер им по судбини и сам припадам, а и ниједна се "опција" не би бунила што сам положен међу сиромахе и побјегаре. Уосталом зар нисам на крају посљедње загребачке полемике, још давне 1990. у "Вјеснику" казао да ме (онај који ме тражи) може пронаћи "међу Србима и псима". То је било тада кад су се у парку у загребачкој Дубрави појавиле прве табле са натписом "Забрањено за Србе и псе", али се тога данас мало које злопамтило сјећа.

**Кад бих имао гроб на Лешћу и
кад би тај гроб гледао према
Карпатима, одакле стиже
најжешћа кошава, био би то гроб
на вјетру. Са Лешћа се пружа
најљепши поглед преко Дунава,
али што ће мртвима поглед?**

Неки ће ми мјесто тражити (и наћи) међу такозваним заслужним грађанима у чије се редове често шверцују и појединци без икаквих заслуга, али са високим мишљењем о сопственој улози у српском друштву. Има наравно и супротних примјера па тако, рецимо, татин школски друг из Више партијске школе Добрица Ђосић по сопственој вољи није сахрањен међу "заслужнима" иако се против тога (да се десило) ни разумни ни неразумни не би бунили. Новог гробља у Београду је нека врста паришког Пер Лашеза или Новодјевичјег у Русији па се ту могу наћи како леже један поред другог Стево Жигон и Светозар Глигорић, а испод Жигона Рахела Ферари.

Преостаје јеврејско гробље где бих такође могао да завршим. Сјећам се како су стари Јевреји (у јеврејској општини у Београду) своједобно провјеравали је ли моја родитељка заиста Јеврејка јер је у њиховом свијету то једина валидна легитимација. Иако дотичну чињеницу никад нисам наглашавао, нисам се тога ни одрицао тако да бих могао завршити и међу Чифутима како су се за мном драла ситна мостарска мајалска раја у оној доби кад момчић из дјетињства прелази у момаштво. Тад је то била увреда, а послиje неколико деценија сам се обрео међу корицама монографије "Знаменити Јевреји Србије" те се може догодити да напосљетку уистину починем под чемпресом на једином београдском гробљу у којему још од 1894. постоји гениза, гроб за књиге у који се полажу истрошени свети списи. Уосталом, ни ту није

лоше друштво – Мира Сањина, Дидо Демајо, Ета Најфелд, Јожа Ерлих, а однедавно и Андреа Прегер те многи други, знани и незнани.

Преостаје, у Београду, Лешће. Говорим о том гробљу у пјесми "Бесконачно", у збирци "Бршљан". Будући да је кратка, пјесму овде наводим у цијелости:

*Тај вјетар звани кошава
никада тако не удара
к'о на Лешћу*

*Канио сам ићи даље
у свом жизњу
али нећу*

*Овде гађено завршава
и Дунаво и даљина
Тај вјетар звани кошава
не јењава, не јењава*

Кад бих имао гроб на Лешћу и кад би тај гроб гледао према Карпатима, одакле стиже најжешћа кошава, био би то гроб на вјетру. Са Лешћа се пружа најљепши поглед преко Дунава, све тамо далеко према Банату, Вршцу, Зрењанину и Кикиндју откуд су стигли (да би их нацисти побили у овдашњим логорима) моји преци Брајдерови, Хенрик, Геза и Ернест, али што ће мртвима поглед?

Не знајући, дакле, шта ће са мном бити кад напокон преминем дошао сам на идеју да ме покопају на мом малом плацу (од пет ари) у Старој Крњачи, на лијевој обали Дунава, а у београдској општини Палилула. Ако може Слободан Милошевић да лежи у Пожаревцу, у дворишту своје породичне куће под липом, могу ваљда и ја на својој земљи у Крњачи, а дрво ћу (храст) посадити накнадно. Али и Крњача има једну прикривену, а неотклоњиву ману. Сваког прољећа, наиме, порасте Дунав те се појаве подземне воде, које обалски насип не може обуздати. Порасту малтене до површине тла, а ја нисам риба па да уживам у води. Бирократију (која би бранила да се тамо положи ковчег) некако бих и надвладао, али силни Дунав надилази снагу једног покојника тако да од Крњаче са жаљењем, а из разлога више силе дефинитивно одустајем.

Обилазим у међувремену гробља, боље рећи погребе, спроводе, сахране, али на испраћај идем само онима које сам лично познавао. Дошло је нажалост вријеме кад људи из моје генерације често умиру па сам стога и ја често на гробљу. Но мислио сам и раније како је заправо нужно свако мало ићи у болницу и на гробље. Тако тамо, на таквим мјестима, човјек схвати да су у животу многе ствари погрешно схваћене и да, на примјер, имовина као таква не значи савршено ништа.

Не, не знам шта ће са мном бити, не знам гдје ћу завршити. Био сам у Прагу на Кафкином гробу и у Берлину на Брехтовом, а кад је Нуша имала четири или пет година пели смо се мукотрпно на Стражилово да обиђемо Бранков гроб. На крају напорног успона (а сједила ми је на раменима јер су је од пењања брзо заболиле ногице) мој мали геније је казао – толико муке, а све због једног мртвца.

O BEOGRADSKOJ ŠKOLI GLUME ČIJIH PRVAKA UGLAVNOM VIŠE NEMA

SUMRAK BOGOVA

PIŠE: Bojan Munjin

Kada u posljednjih dvadesetak godina premine i sa beogradskih pozornica ode toliki broj prvaka pozornice – u rasponu od Danila Bata Stojkovića, Petra Kralja i Olivere Marković, do Bore Todorovića, Ružice Sokić i Đuze Stojiljkovića – takvih koje je voljela i divila im se čitava bivša država od Vardara pa do Triglava, onda ne govorimo samo o običnoj smjeni generacija nego nažalost i o završetku čitave jedne ere

Nedavna smrt Dragana Nikolića, velikog srpskog i jugoslavenskog kazališnog i filmskog glumca ne predstavlja samo oproštaj od nesumnjivog velikana glumačkog zanata, nego se može reći da je njegov odlazak samo jedan u nizu duge liste prvorazrednih glumaca, koji su obilježili naš život i kojih više nema. Kada u posljednjih dvadesetak godina premine i sa beogradskih pozornica ode toliki broj prvaka pozornice – u rasponu od Danila Bata Stojkovića, Petra Kralja i Olivere Marković, do Bore Todorovića, Ružice Sokić i Đuze Stojiljkovića – takvih koje je voljela i divila im se čitava bivša država od Vardara pa do Triglava, onda ne govorimo samo o običnoj smjeni generacija nego nažalost i o završetku čitave jedne ere. Ovome nizu umrlih u posljednje dvije decenije treba dodati Radeta Markovića, Mariju Crnobori, Bekima Fehmiua, Stevu Žigona, Branku Plešu, Nikolu i Slavku Simića, Faruka Begolija, Josifa Tatića, Sonju Savić, Đurđiju Cvetić, Kseniju Jovanović, Pavla Minčića, Batu Paskaljevića i druge koji su tu glumačku scenu ili pak slavnu *beogradsku školu glume* činili velikom i značajnom.

Ne treba zaboraviti ni Miju Aleksića i Miodraga Petrovića Čkalju, taj *duo nacionalne*, koji su također, praktički nedavno, zauvijek otišli i koje su voljeli najširi slojevi bivše države. Kada bi na primjer u Velikoj Britaniji u tako relativno kratkom vremenu pomrla gotovo čitava prva garnitura kazališnih glumaca, prvaka nacionalnog kazališta ili onih koji najbolje znaju odigrati Shakespearea ili Becketta, ova zemlja bi zasigurno proglašila trodnevnu nacionalnu žalost, a zastave na pola kopljja visjele bi na svim kazalištima od Londona do Edinburgha. Ovakav glumački gubitak u jednoj zemlji naročito

Velimir Bata Živojinović, Danilo Bata Stojković i Dragan Nikolić

se osjeća danas, kada prvi puta u povijesti ljudskoga roda kultura i umjetnost više nemaju onako posvećenu ulogu kakvu su imali nekada, jer su ih sa toga posvećenog pijedestala izgurali nova tehnologija, brze informacije, mobiteli, masovna zabava i jeftine digitalne atrakcije. Vrijeme se ipak ne može zaustaviti, ono dapače ide brže nego ikad prije, pa umjesto nostalgičnog uzdaha, „ah, kakvi su to glumci nekada bili“, bolje je da se upitamo kako (glumačka) umjetnost može održati korak s današnjim vremenom, te sačuvati ugled koji je imala stotinama godina.

Kralj Radovan

Tekst koji je pred vama stoga ne želi lamentirati nad prošlim vremenima, nego tek podcrtatiti vrijednost koje su ovi glumci ostavili iza sebe, jer su oni zaista bili kriterij svoga vremena i orientir svima onima koje danas gledamo u teatrima. Ovaj prikaz također nema namjeru ispisivati neku teoriju estetike budućnosti, nego se nad praznim stolicama glumačkih velikana samo želi zamisliti o teatru koji dolazi. Na dugu listu odsutnih ne moramo nužno staviti i ime Zorana Radmilovića, jer je on umro dobrih trideset godina ranije, 1985., ali tu smrt ne možemo ni izostaviti, jer je i ona indikativna: u njegovojo matičnoj kući, Ateljeu 212, vrijeme se i danas računa na ono prije i poslije Zoranove smrti, a za čitavo jugoslavensko glumište on je jedan od vječnih kamena međaša vrhunske glume. Vjerujem da čak i onaj tko ne zna baš puno o kazalištu, sigurno je barem čuo za ovog velikog glumca, moguće i za „Kralja Ibija“, „Radovana Trećeg“ i „Korešpodenciju“, Zoranove najslavnije predstave.

Bora Todorović

Olivera Marković

I ne samo to; u „Srpskoj kafani“ koja se nalazi uz sam Atelje 212 postoji stol za koji nitko nikada ne sjeda i ispod kojeg su za pod pričvršćena dva para metalnih cipela. Jedan par simbolizira cipele Zorana Radmilovića a drugi treba pobuditi sjećanje na divnog glumca Slobodana Aligrudića koji je umro tog istog ljeta '85. Obojica su noći provodili u toj kafani za koju su vezane mnoge anegdote iz glumačkog života, te zato također treba napomenuti da se najsvjetlijie doba kazališta u čitavoj Jugoslaviji nikako ne može zamisliti bez tog magičnog uzbuđenja kafe nakon dobrih predstava. Posljednjih godina života Zoran Radmilović je bolovao od karcinoma i legenda kaže kako je pred smrt u čuvenom bifeu Ateljea 212 rekao pomalo zajedljivo jednom mladom glumcu koji se tužio na kašalj: „Pozorišni prvaci dobivaju rak, a početnici kijavice.“ Glumac Slobodan Aligrudić umro je tog ljeta na plaži crnogorskog primorja u snu, no kažu da kada je odlazio na godišnji odmor zamolio je ljubazno u direkciji Ateljea: „Dajte mi na jesen da igram nešto lepo.“

**To je glumačka pravda:
po kazališnim bifeima već
stoljećima se neumorno
prepričavaju priče o prvacima,
dok ih početnici upijaju vjerujući
da će jednog dana i oni sami biti
glavni junaci sličnih priča**

To je neka glumačka pravda: po kazališnim bifeima već stoljećima se neumorno prepričavaju priče o prvacima, dok ih početnici upijaju vjerujući da će jednog dana i oni sami biti glavni junaci sličnih priča. Nekoliko mjeseci prije svoje smrti, Ljuba Tadić mi je u jednom razgovoru rekao kako zna često obilaziti beogradsko Novo groblje. „Što tamo radite?“, pitao sam. „Odlazim tamo da posetim glumce kojih više nema i svaki put kažem sebi: 'Kakva bi

to glumačka podela bila za jednog 'Hamleta', 'Otelo' ili 'Zločin i kaznu'. Indikativno je da u najnovije vrijeme takve anegdote sve više blijede, a novih gotovo da i nema: u današnjem sve užurbanijem svijetu kazališni bifei više ne predstavljaju 'drugi dom' glumcu, a pozornica na žalost često više nije njegov život.

Zlatna era

Treba reći da ta zlatna era beogradskog i jugoslavenskog kazališta nije iznikla niotkuda, već je naslonjena na jedno, također plodonosno, međuratno razdoblje koje je cvjetalo u tadašnjim metropolama u nastajanju, Zagrebu, Beogradu, Ljubljani... Glumci poput Milivoja Živanovića ili Ljubinke Bobić, Dubravka Dujšina ili Ervine Dragman, bili su majke i očevi velikana o kojima je riječ, a njihova gluma imala je sve karakteristike svoga doba: patos u glasu, dramu u pokretima i psihološku uvjerljivost priče koju su zastupali. Ili, kako kažu kroničari teatra, bili su to glumci koji su živjeli „u drami samog jezika“, odnosno oni koji su stvarali „na pragu avangarde“, ali je „istorija bila njihov zavičaj“.

Što se tiče novijeg vremena na čitavom južnoslavenskom prostoru, konkretno pitanje glasi što je to zapravo ta slavna „beogradска škola glume“? Prvo treba reći da se termin *beogradска škola* uzima sa stanovitom rezervom; taj karakteristični stil glume nije rezerviran samo za Beograd, niti samo za Srbiju, nego, generalno gledano, on je bio karakterističan za jedno vrijeme i jednu kulturu u kojoj su kazalište, gesta i riječ glumca na sceni igrali iznimno važnu ulogu. Pridjev „beogradski“ dolazi od činjenice da je u Beogradu postojala najveća koncentracija velikih glumaca iz toga vremena (koji su dolazili iz svih krajeva Jugoslavije), kao i kazališna akademija koja je njegovala takav tip glume. Razlike su ipak postojale: zagrebačka kazališna škola temeljila se na akademskom drilu, pravilnom izgovoru i poznavanju jezika, slična joj je bila ljubljanska, naslonjena na „germansko“ kazalište, dok je sarajevska akademija, stvorena tek u 80-ima, bila spoj imaginacije, neobuzdane mladosti i specifičnog bosanskog humora. Ipak, u Beogradu, Ljubljani i Zagrebu, podjednaka se važnost pridavala dobrim i oprobanim kazališnim komadima, velikim dramskim temama, kao i dobrim glumcima koji nose, ne samo pojedine predstave, nego i čitav godišnji repertoar. Jedan od zname-

Bekim Fehmić

Sonja Savić

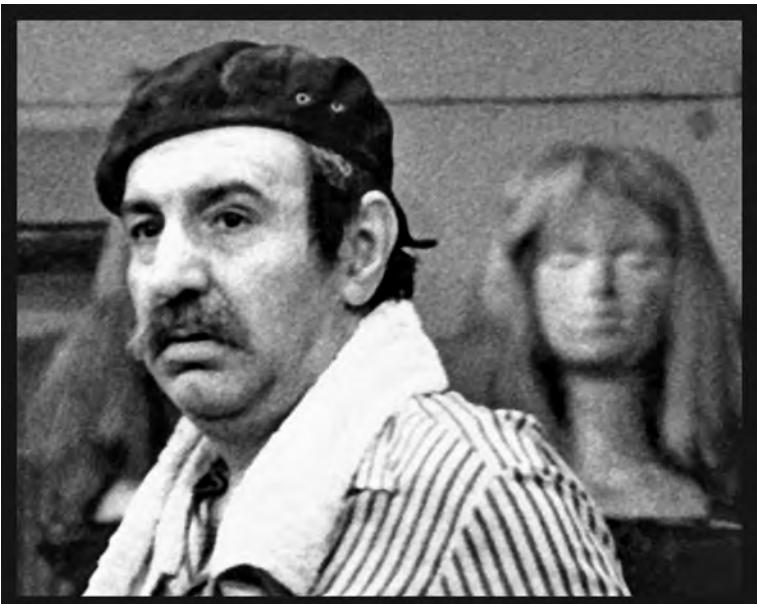
nitijih predavača na beogradskoj glumačkoj školi, pokojni Vladimir Jeftović, karakteristiku te škole objašnjava ovako: „Ona je spoj slovenske duševnosti i mediteranske duhovitosti. Stvarana je pod uticajem ruske glumačke škole, pre svega Stanislavskog ali i reditelja Jurija Rakitina koji je u Beogradu radio između dva svetska rata. Uz sve to, nezaobilazan je i doprinos glumca, reditelja i profesora – Mate Miloševića. To bi moglo biti objašnjenje šta je sve gradilo beogradsku školu, ali je i učinilo osobenom.“ Treba spomenuti da su na beogradskoj kazališnoj akademiji, uz Matu Miloševića, radili profesori bez kojih takve akademije sigurno ne bi bilo: Miroslav Belović, Soja Jovanović, Jozo Laurenčić, Raša Plaović, Hugo Klajn, Vjekoslav Afrić, Bojan Stupica i mnogi drugi.

**Zagrebačka kazališna škola
temeljila se na akademskom
drilu, pravilnom izgovoru
i poznavanju jezika, slična
joj je bila ljubljanska, dok je
sarajevska akademija bila
spoj imaginacije, neobuzdane
mladosti i specifičnog humora**

Također za srpsku glumu se govorilo da je „tjelesna“, da se temelji „na komunikaciji s publikom“ te da su u njoj važni „gesta, pokret i hvatanje emocija publike“. Oni koji poznaju beogradska kazališta rekli bi da je karakteristika „beogradske škole“ sve gore nabrojeno ali što bi te karakteristike konkretno značile – teško bi znali odgovoriti. Nadalje, tzv. beogradska škola glume, složit će se svi, uključuje raskošni šarm i duhovitost. Ali što bi to točno bilo? Opet, mnogi će reći da ta škola ima „ono nešto“ ali taj pojam još je neodređeniji. Možda bi se moglo reći da je ta „beogradska škola“ bliža na-

rodu i da govori njegovim jezikom i o njegovim problemima, da beogradski glumci njeguju šarm neposrednosti i humor širokog srca, zbog čega ih svi vole...

Sve je to blizu istine ali u pravu su i svi oni koji kažu da magičnost takve glume zapravo nije moguće uhvatiti, niti naučiti: njena uzbudljivost proizlazi iz nekog dubljeg sloja duha jednog društva, samosvijesti, sudbine naroda i stava prema životu. Kloneći se stereotipa, za potpisnika ovih redova ta slavna „beogradska škola“ sigurno ima nekoliko karakteristika, historijskih i kulturnih. Ako se radi o tzv. pučkim komadima, komedijama i satirama, za što su već više od jednog stoljeća bili odgovorni pisci Jovan Sterija Popović i Branislav Nušić, te kasnije Aca Popović i naročito Duško Kovačević, onda ta beogradска škola glume u prvom redu znači ležernost, improvizaciju i lucidan humor. Ta „nehajna gluma“ i „ulična komika“, kao da nas dovode do Ateljea 212, rodnog mjesa takvog stila glume. Ili, kako je rekao teoretičar Milosav Mirković u knjizi „Glumci – velika deca“, ustvrdivši da se u stilu igre Ateljea 212 „istovremeno pojavljuje i zapanjujuće jasna satirična ideja o ljudskoj prirodi i jedna krajnje zamagljena ali utoliko stvarnija bogatija predstava o suštini života.“ U tom kazalištu u kojem se eksperimentiralo, kao što se i poštivala tradicija, u kojem se divilo, kao što se i rugalo, u kojem se igrala hipi predstava „Kosa“ ali i „Rado Srbin ide u vojnike“, gdje su na repertoaru bili „Glembajevi“ ali i „Čudo u Šarganu“, potekao je dobar broj glumaca beogradске škole. Treba odmah reći da intelektualni avanturizam, političku ironiju i neobuzdani humor, kao bitne karakteristike tog kazališta i načina glume, nikako nije bilo lako slijediti. Kako danas ili kako uopće dostići jednog Danila Batu Stojkovića, prvaka ovog teatra, koji je tako briljantno igrao uloge ljudi „sa najružnije strane života“, likove ambivalentnih osuđenika i lude prikraćenih sudbina, „onih koji, kurjački gonjeni, gone druge“, odnosno „umorne heroje i neumorne goniče magle i opsjena.“ Ili kako danas slijediti glumu jednog Zorana Radmilovića kod kojeg se nikada nije znalo „gdje počinje obrazac i paradigma zadate uloge a gdje Zoranov kalup i njegova matrica.“ Legenda kaže da kada bi u Ateljeu 212 gledatelji kupovali karte za slavnu predstavu „Radovan III“, u kojoj je Radmilović odigrao svoju kulturnu ulogu, te pitali blagajnicu koliko predstava traje, ona bi mirno odgovorila: „Predstava normalno traje dva sata a kada je Zoran raspoložen – četiri.“

Zoran Radmilović

Mija Aleksić

Plebejski šarm

Atelje 212 bio je u to vrijeme kraljevstvo plebejskog šarma, mjesto ironično i uvrnuto izgovorenih istina i prostor u kojem nikada niste znali kome se sve rugaju ti veličanstveni glumci „nesebično sebične improvizacije“. Istina je da taština – taj mali demon koji je uvijek sjedio negdje na rubu pozornice – nije bio čest pratilac beogradske kavanske boemije. U tim zadimljenim prostorima bilo je puno humora, zajedljivih šala, ali također i skromnosti, čak i stidljivosti. Karakteristične su stoga riječi čovjeka kojega su mnogi smatrali neokrunjenim kraljem beogradskog urbanog šarma – Dragana Nikolića: „Ja sam kroz čitavu karijeru nastojao da, na neki način, u sebe utkam ono što je pisalo na špici prvog filma u kome sam igrao. A pisalo je: 'I kad budem mrtav i beo, ja bih ipak htio da kakva-takva svetiljka budem'“.

Za srpsku glumu se govorilo da je „tjelesna“, da se temelji „na komunikaciji s publikom“ te da su u njoj važni „gesta, pokret i hvatanje emocija publike“

Druga grupa glumaca, koja je igrala tzv. velike role, bila je sva sačinjena od „unutarnjih otkucanja i vanjske ekspresije“ a interpretator na sceni doživljavao se kao „ličnost, kreacija i sudbina.“ Takvi su bili Stevo Žigon, Ljuba Tadić, Rade i Olivera Marković, Branko Pleša, Đurđija Cvetić i mnogi drugi. Svi oni nisu bili hodajući spomenici i niti glasnogovornici nekakve „nacionalne tradicije“, ali su zadužili svoj narod i zemlju u kulturnom smislu više nego sijaset političkih moćnika. „Oni su igrali u vrtlogu lepote i užasa, bili su drski i veliki, igrali su intuitivno i snagom vlastitog talenta“, kako napominje Milosav Mirković. Kod njih je „lebdjela svaka riječ“ a oni sami pipali su u tami vjerujući „da je mrak zagonetniji nego što se drugima čini“. Bili su to glumci, kako kaže prvakinja Jugoslovenskog dramskog pozorišta Marija Črnobori u

svojoj autobiografiji „Životić“, čiji su glasovi odlazili „daleko iznad krovova grada“, dok je u publici vladala „crna tišina“.

Sociološki rečeno, značaj te beogradske ili šire gledano, jugoslavenske škole glume, izraz je jednog vremena u kome je još uvijek bila moguća koncentracija na bitno: nije bilo tolikog utjecaja televizije (o internetu da ne govorimo), ali nije bilo toliko ni konzumerističkih iskušenja, današnjeg turbo-folka, Big Brothera i petparačkih TV sapunica. Umjetnost je bila važna učiteljica koja nam je otkrivala skrivene tajne i nove svjetove a glumci su bili vodiči kroz takva uzbuđenja.

Legenda kaže da kada bi u Ateljeu 212 gledatelji kupovali karte za „Radovana III“, u kojoj je Radmilović odigrao svoju kulturnu ulogu, te pitali blagajnicu koliko traje, ona bi mirno odgovorila: „Predstava normalno traje dva sata a kada je Zoran raspoložen – četiri.“

Glumac Ljuba Tadić govorio je kako je funkcija kazališta „da otkriva sumu našega života“, što je značilo da je kazalište u to vrijeme bilo pravo čudo, a glumci svećenici na direktnoj vezi između neba i zemlje. Osim toga, Jugoslavija je nekada bila zemlja u kojoj su mnoge teme još uvijek bile na pola izgovorene, odnosno, mnoge istine mogle su se čuti jedino u kazalištu. Društvena pitanja i njihovi interpretatori bili su silno važni i zato su fokus i koncentracija na mjestu, kao što su kazališta bili toliko intenzivni. Svi oni koji su vrele lipanjske večeri 1968., za vrijeme studentskih demonstracija u Beogradu, slušali glumca Stevu Žigona u dvorištu Filozofskog fakulteta kako bri-

Ijantno govori Robespierrov monolog iz predstave „Dantonova smrt“, znaju što je bila umjetnička i društvena snaga teatra. Ili pak oni koji su gledali Radu Markovića kao Salieria u „Amadeusu“, Branka Plešu kao Ivana Karamazova, Đuzu Stojiljkovića kao Ludu u „Kralju Learu“ ili Ljubu Tadića u predstavi „Sokratova obrana i smrt“... Pitanja toga tipa danas više nisu bitna, pa onda to nisu niti glumci kojima bi bilo stalo da ih učine važnim. Ili, da se ponovno sjetimo Ljube Tadića kada govori o današnjem vremenu: „Teškoča je u tome što ovi mladi u svemu hoće brzo, a naš posao je muka ređanja kamičaka. U životu sam puno puta gledao leđa mnogim dobrim glumcima i ne stidim se toga. Glumci se danas bave filmom, televizijom i estradom i unose sve te kriterije u pozorište, misleći da su veliki glumci zato što igraju u TV serijama. Kada se digne zavesa, u pozorištu se vidi – i to je neka iskonska pravda – da li znate ili ne znate taj posao. Gluma nije u laži već u istini. U pozorištu stvarno postoje samo oni koji se tome poslu odaju, jer gluma nije nešto čas posla, u pozorištu je glumac svet.“

**Značaj jugoslavenske škole
glume, izraz je jednog vremena
u kome je još uvijek bila
moguća koncentracija na
bitno: nije bilo tolikog utjecaja
televizije, ali nije bilo toliko ni
konzumerističkih iskušenja,
današnjeg *turbo-folka*, *Big
Brothera* i petparačkih
TV sapunica**

Posvećenost zanatu

Osobina najboljih beogradskih pa i jugoslavenskih glumaca iz tog perioda u tome je što to nisu bili „majstori iz jednog kalupa“ već umjetnici širokog dijapazona kreacije: Ljuba Tadić je mogao igrati Krležine dramske likove, ali i groteskne junake beketovskog tipa; Rade Marković je jednako dobro glumio u komadima Branka Čopića i Branislava Nušića, kao i u onima Williama Shakespearea ili Arthura Millera, Petar Kralj je mogao igrati Hamleta na Dubrovačkim ljetnim igramama, kao i seljaka Tolu Manojlovića u Ateljeu 212... Ružica Sokić objedinjavala je dijapazon uloga „žena s mansarde“, starinskih patrijarhalnih figura, namiguša i dama. Ovu osobinu svestranosti takvih glumaca možemo nazvati „posvećenošću zanatu“ ili „radošću glume“ što je zasigurno točno, no tu potpunu predanost teatru treba pripisati toj posebnoj dimenziji umjetnosti u vremenu, kada je ona bila zavodljiva, magična, obožavana, majka i ljubavnica, koja je nadomještala tegobe i brige stvarnog svijeta.

Politički, najbolje doba beogradske i jugoslavenske glume bilo je povezano i s najboljim vremenom te iste države koja je, kulturno, vrlo dobro kotirala u svjetskim okvirima. Tako politički analitičar Ivan Vejvoda u jednom eseju govori „o jugoslavenskoj kulturi kao o vanjskoj politici SFRJ“, jer ta

je kultura tada zaista imala što pokazati, njezino kazalište putovalo je na sve strane svijeta, a najbolji inozemni glumci i redatelji dolazili su ovamo. Tada je u Beogradu bio moguć jedan takav blještavi međunarodni festival kakav je u 70-ima i 80-ima bio BITEF. Konačno, u to vrijeme je osnovano i Jugoslovensko dramsko pozorište, upravo s idejom da okupi one najbolje iz sazviježđa južnoslavenskih glumaca, te da bude simbol sretne sinteze ljudi, kultura i naroda koji se svi zajedno zovu Jugoslavija. Kroz to kazalište prošli su mnogi velikani o kojima je u ovome tekstu bila riječ, u njemu je, ponekad briljantno, igrana „klasika na novi način“ i iz tog kazališta su izašle slavne predstave „Dundo Maroje“, „Jegor Buličov“, „Buba u uhu“, „Prijave ruke“, „Bure baruta“ i mnoge druge.

Ovakva moćna kazališna scena u čitavoj regiji danas polako kopni, a lista vrhunskih glumaca sve je tanja. Treba reći i to da su rat početkom 90-ih i raspad Jugoslavije, zadali smrtni udarac jednome načinu života u kojem je kazalište bilo tretirano kao nasušna potreba i kulturni praznik. U doba rata i tzv. tranzicije, strahota i užas stvarnosti postali su dominantniji nego uzvišena drama na sceni, a srednji sloj koji je sve više propadao, htio je na sceni lakše teme od onih koje su sve te ljude dovele do prosjačkog štapa. Nekadašnja jugoslavenska kazališta nikada do kraja nisu preboljela taj udar, dok su veliki glumci zauvijek tiho odlazili sa scene jedan za drugim. Četvoro velikih glumaca iz te značajne generacije u to doba praktički je prestalo da se bavi kazališnom glumom: Rade Šerbedžija, Miki Manojlović, Ljuba Tadić i Bekim Fehmiu. Prva dvojica su još živa, treći je umro na stepenicama svog stana, a četvrti se ubio. Što očekuje kazalište u godinama i decenijama koje dolaze? Može se reći da i danas na primjer ima vrlo dobrih predstava na repertoaru prvih beogradskih kazališta, Jugoslovenskom dramskom pozorištu, Ateljeu 212, Narodnom pozorištu, Beogradskom dramskom pozorištu i drugima, ali to su sada često predstave bez iskre i magije i bez tajne. To su dobre predstave, ali nisu velike, odnosno, to su izvedbe, nakon kojih se, kako kaže kazališni kritičar Ivan Medenica „ide na dobru večeru“. S druge strane, taj slavni postmodernizam donio je sijaset stilova i žanrova u posljednjih 30-ak godina, ali svi oni, po definiciji, nisu stvoreni zato da budu veliki ili jedinstveni, nego obratno – da budu tek opozicija veličini ili nekakav intelektualni kapric i polemički odgovor na stil nastao prije njih.

Nadalje, kazalište danas postaje vrlo „usporeni“ medij jer, slikovito rečeno, dok sjedite dva sata u teatru, mimo vas je razmijenjeno milijarde poruka na društvenim mrežama na koje ste zakasnili jer ste gledali predstavu. Nekada je kazalište bilo „življe od života“ i bilo je sama njegova srž, kako je vjerovao pokojni Ljuba Tadić, ali danas to više nije: demonstracije, državne udare i terorističke napade možete pratiti u direktnom prijenosu, dok sjedite u kafici, a ubojstva i atentate na državnike i političare gledate praktično iz prvog reda. Moramo priznati: kazalište sa veliko K, kakvo smo nekada poznivali danas više nije važno, jer je trenutak velike istine na sceni zamijenjen stotinama brzih uzbuđenja, grubog spektakla i jeftinih doživljaja. Kako će izgledati kazalište u budućem vremenu vjerojatno još strelovitijih promjena, zaista ne znamo, ali ono će (nadamo se) ipak opstatiti, zato što će ljudima uvijek biti potrebni glumci. Jer, kako je to Shakespeare savjetovao, „svrha glume je bila i jest, da pokaže vrlini njeno pravo obilježje, a ruglu njegov pravlik i obris“, odnosno, kako je jednostavno govorio veliki glumac Danilo Bata Stojković, „pozorište je hram u kojem se ništa ne nameće, ali u njega ipak mora ući čovek da se suoči sa istinom...“

ČAS SA KOJEG ĐACI NE BEŽE

RUŽICA MARJANOVIĆ, ORGANIZATORICA FESTIVALA „NA POLA PUTA“ U UŽICAMA

Naša ideja bila je da pisce treba da sretnu u školi i oni đaci koje književnost ne interesuje. Nema prinude, čas je regularan, ali umesto tvog profesora dolazi David Albahari ili Dubravka Ugrešić ili Predrag Lucić, Lamija Begagić... Posle takvih časova na književnim večerima smo viđali decu za koju bismo pre toga mogli da se zakunemo da ih nikakvo književno veče neće privući

RAZGOVARALA: Sanja Šakić

Književni festival „Na pola puta“ od 2006. godine okuplja autore iz Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Užicama. U Užičkoj gimnaziji pisci sudjeluju u nastavi književnosti kao predavači i rade s učenicima, a festival je ove godine obilježio jedanaest godina postojanja. U nastavku razgovaramo s Ružicom Marjanović, profesoricom književnosti i organizatoricom festivala.

Književni festival „Na pola puta“ održava se od 2006. godine u Užičkoj gimnaziji. Po čemu se taj festival razlikuje od ostalih književnih festivala u regiji? Možete li ukratko opisati kakvi su bili motivi za organizaciju ovakvog festivala?

Ružica Marjanović: Najveći deo aktivnosti oko pripreme i realizacije festivala nose učenici naše škole. Oni pripremaju promo-materijal, osmišljavaju vizuelni identitet festivala, čitaju knjige gostujućih autora, najavljaju ih i predstavljaju publici, razgovaraju tokom književnih večeri. Možda najspecifičniji deo našeg festivala je onaj koji se tokom dana odvija u školi. Tada pisci drže časove književnosti u regularnim odeljenjima. Prvobitna ideja je bila da pisac dođe na čas knjiženosti u jedan razred i sa učenicima razgovara o nekoj književnoj temi, ali ne o svom delu. Razgovori o vlastitom delu rezervisani su za večernji termin i dešavaju se u nekom javnom prostoru, izvan škole (Mala scena Narodnog pozorišta Užice, Gradski kulturni centar i sl.). Već prvih godina pojavio se problem – za svako predavanje bili su zainteresovani i drugi učenici, ne samo oni iz odeljenja „domaćina“. Argument naših đaka bio je dobar. Neko može da sluša predavanje

samo zato što uči u tom odeljenju, a mi koji smo zainteresovani ne možemo. Zato smo odlučili da predavanja budu u većim školskim učionicama ili u amfiteatru, tako da osim „domaćeg odeljenja“ mogu da prisustvuju i drugi zainteresovani.

Znamo da nastava književnosti u školi nije dobra. Program je napravljen tako da od učenika stvara pojedinca usko okrenutog prema svojoj nacionalnoj zajednici, isključivog i ne baš tolerantnog

Naša polazna ideja, od koje nismo odustali, bila je da savremene kvalitetne pisce treba da sretnu u školi i oni spavači iz poslednjih klupa, oni đaci koje književnost ne interesuje. Nema prinude, čas je regularan, ali umesto tvog profesora na čas književnosti dolazi recimo David Albahari ili Dubravka Ugrešić ili Predrag Lucić, Lamija Begagić... posle takvih časova na književnim večerima smo viđali decu za koju bismo pre toga mogli da se zakunemo da ih nikakvo književno veče neće privući. Sve vreme insisti-

ramo na principu dobrovoljnosti. Nema nikakve prinude, kojima su škole često sklone.

**Za petnaest godina razdvojenosti,
jezici su počeli da se razdvajaju.
Ono što je mojoj generaciji bila
svakodnevna jezička praksa,
njima je nepoznato**

Zašto smo napravili ovakav festival? Mi zaista volimo književnost i stalo nam je do čitanja. Verujemo da čitanje kvalitetnih knjiga razvija kritički kapacitet svakog čoveka, a svako ko ume da misli i zapaža izuzetno je važan za naše društvo. Znamo da nastava književnosti u školi nije dobra. Program je napravljen tako da od učenika stvara pojedinca usko okrenutog prema svojoj nacionalnoj zajednici, isključivog i ne baš tolerantnog. Zato smo hteli da učenicima ponudimo nešto drugo. Za sada izgleda da nam to pričično uspeva.

Konkretni povod za nastanak festivala bio je čas na kome sam sa učenicima gledala film „Moj brat Aleksa“. To je posljednja jugoslovenska filmska produkcija (1991). U završnim kadrovima Aleksandar Berček, koji glumi brata Alekse Šantića, prelazi preko mosta koji će 1993. biti srušen i saopštava nam kako je ceo Mostar sahranio njegovog brata i sada priča da se ne zna da li će Aleksa u dženet ili u raj. Niko od skoro devedeset učenika sa kojima sam toga dana razgovarala nije razumeo završnu scenu, jer nisu znali šta znači dženet. Rekla sam nekoliko rečenica koristeći reči koje se svakodnevno koriste na pedesetak kilometara od Užica i deca su me pitala kojim jezikom govorim. Za petnaest godina razdvojenosti, jezici su počeli da se razdvajaju. Ono što je mojoj generaciji bila svakodnevna jezička praksa, njima je nepoznato. Razgovarala sam o ovome jednom prilikom u Sarajevu sa Nenadom Veličkovićem, piscem i profesorom na katedri za književnosti Filozofskog fakulteta u Sarajevu. On je predložio da dođe u Užice sa grupom mladih pisaca koji se bave temama o kojima se u sredini u kojoj živim vrlo znakovito čuti. Predlog se dopao i koleginicama sa kojima delim radost čitanja dobrih knjiga. Prve godine gotovo da nismo imali budžet, ali je podrška gradonačelnika Užica bila ogromna, jer se ispostavilo da je on studirao u Sarajevu o kome je te 2005. jako razneženo govorio ponavljajući da od rata nije bio u tom gradu. I tako smo počeli, bez svesti da nastaje jedan lepi festival koji danas sa radošću i uživanjem pripremamo. U međuvremenu su i naši sugrađani počeli da odlaze u Sar-

jevo, prvo na jednodnevne izlete i bojažljivo, a danas se distanca prema Sarajevu smanjila i znatan je broj naših sugrađana uspeo da se suoči sa svojim strahom i predrasudama, ali i da osvesti činjenicu da se tamo dešavala četvorogodišnja tragedija, a da je država u kojoj žive bila u to do grla umešana. Verujem da je, bar za ljude moje generacije, to prvi korak ka preispitivanju odgovornosti, kao što verujem da to mora da se dešava na dva plana: ličnom i na nivou države. Kada o tome budemo govorili u regularnoj školi, biće to znak da smo se kao društvo oporavili.

Tokom godina formirali smo vrlo zahtevnu publiku, koja ume jasno da prepozna kvalitet. Nekada su se prilično poznati autori našli u situaciji da jedva čekaju zvono jer se za čas nisu pripremili

Možete li ukratko opisati kako izgleda nastava koju učenicima drže pisci? Na koje sve načine ovaj festival približava suvremenu književnost učenicima? Kako učenici reagiraju na susrete s piscima i njihovim djelima?

Ružica Marjanović: Pisci ne govore na časovima o svom književnom delu, već o nekoj temi koja je njima bliska i kojom se bave. Na osnovu teme, mi odredimo za koji uzrast je određena tema zanimljiva. Teme su zaista različite: od čisto književnih (o Kafka, Brehtu, Branku Čopiću, Servantesu i sl.) do onih koje su sa književnošću povezane (o Hani Arent, o nekim filmovima ili nastanku filmskog scenarija, o navijačkim pesmama, problemima modernizacije društva u 19. veku i sl.). U formalnom smislu to su najčešće razgovori sa učenicima, ali smo imali i izuzetnih predavanja ex katedra. Pamtime, takođe i nekoliko odličnih radionica koje su držali autori poput Saše Stanišića, Maje Pelević i drugih. Izdavačka kuća Fabrika knjiga iz Beograda objavila je prošle godine izbor od petnaest predavanja održanih tokom prvih devet godina festivala. Ta knjiga je zanimljiva, jer se radi o autorizovanim transkriptima sa časa, pa se može pratiti dinamika razgovora sa učenicima i osetiti bar delić atmosfere i radosti razgovora.

Na festivalu su sudjelovali brojni eminentni autori poput Davida Albaharija, Filipa Davida, Dubravke Ugrešić, Predraga Lucića i Vladimira Arsenijevića. Kako biste opisali odnos publike/učenika i gostiju/pisaca na festivalu?

Ružica Marjanović: Naša publika, prvenstveno srednjoškolska, navikla je na znatno neposredniji odnos prema piscima nego što je to uobičajeno na književnim festivalima. Pripremajući festival učenici čitaju knjige autora koji dolaze i preuzimaju ulogu njihovih domaćina. To podrazumeva pripremu informacija za medije, predstavljanje gosta na otvaranju festivala i razgovor prilikom večernjih čitanja. Čini se da je to recept za smanjivanje ili ukidanje

distance između umetnika i publike. Tokom četiri festivalska dana često u baštama lokalnih kafića možete videti naše goste okružene grupama srednjoškolaca. Ti razgovori su dragoceni, neposredni i sigurna sam da mnogo više utiču na formiranje stavova nekih naših đaka nego dugogodišnja školska indoktrinacija. Tokom godina formirali smo vrlo zahtevnu publiku, koja ume jasno da prepozna kvalitet. Nekada su se prilično poznati autori našli u situaciji da jedva čekaju zvono jer se za čas nisu pripremili. Pokušavamo da kod đaka razvijamo kritičko mišljenje. Želimo da verujemo da nam to često uspeva. Ipak ne živimo u iluzijama da pet festivalskih dana i celogodišnjeg rad nekoliko profesorki književnosti može da se izbore sa školom i okruženjem, sa svim društvenim tendencijama koje ne vode ka razvoju samosvesnog, mislećeg građanina. Ako uspemo da jednom delu generacije naših učenika pomognemo da brže dođu do svesti o značaju svakodnevnog kritičkog promišljanja sopstvenog sveta, možemo reći da smo uspeli. Iako ima nekih parametara po kojima možemo da merimo ono što smo uradili, mi se posle svakog festivala preispitujemo i smišljamo šta može bolje i drugačije.

Prema kojim kriterijima birate sudionike festivala?

Ružica Marjanović: Trudimo se da ukrstimo nekoliko kriterijuma. Pre svega da se radi o kvalitetnom književnom delu, o autorima koji ne mistifikuju poziciju pisca, otvoreni su za razgovor, najčešće o onim temama za koje nema mesta u regularnoj nastavnoj praksi. Naši gosti svojim javnim angažmanom, baš kao i svojim umetničkim radom, pokreću razgovore o temama koje često nisu ni luke i prijatne, a tiču se naše prošlosti i odnosa prema njoj, kao i našeg današnjeg života i mogućnosti da utičemo na savremeno društvo i menjamo ga. Poslednjih godina učestvuju i autori koji se ne bave isključivo književnošću. Na festival kao gosti dolaze i ilustratori, redatelji, strip crtači, fotografi, ali njihov rad je blizak poetici koju zastupamo.

U travnju je završeno jedanaesto izdanje festivala „Na pola puta“. Tko su bili gosti festivala i kakvi su vaši dojmovi?

Ružica Marjanović: Moraćemo da preispitamo princip da se festivalski gosti ne ponavljaju, jer posle četiri godine u školi se đaci ne sećaju onoga što se dešavalo pre njihovog dolaska. Svake godine su sa nama Nenad Veličković, jedan od tvoraca ideje o festivalu, kao i Dejan Ilić i Predrag Lucić, koji su, kako to volimo da kažemo "hodajuće poetike našeg festivala". Predrag Lucić je, na žalost, ove godine bio sprečen, ali je posle osam godina čekanja ponovo došao Boris Dežulović, još jedan nezamenjivi prijatelj festivala.

Imali smo priliku da čujemo izvanredna predavanja i čitanja Adise Bašić, Ivanice Đerić, Ante Tomića, Almina Kaplana, Uglješe Šajtinca, prevodiloca Srpka Leštarića.

Već otvaranje bilo je odlično, jer smo imali priliku da se sretнемo sa Matejom Peljhanom, psihologom i fotografom iz Ljubljane, čija je serija fotografija Mali princ bila izložena tokom festivala. I fotografije, i prateći film, kao i izlaganje Mateja Peljhana izazvali su izuzetne reakcije publike. Potom je, prve festivalske večeri na sceni Narodnog pozorišta Užice prikazana predstava „Nevidljivi spomenici“ koju su pripremili Treća beogradska gimnazija i Bitef teatar. Predstava preispituje mehanizme kojim se formiraju naša zajednička sećanja, kao i spremnost da zaboravimo. Kritički se promišljaju kolektivni narativi koji postaju kliše, kao i upadljivo odsutvo sećanja na zajednice kojih više nema.

IZUM TUĐINE

JOCHEN KELTER, ŠVICARSKO-NJEMAČKI KNJIŽEVNIK

SKD „Prosvjeta“ objavila je prošle godine u Maloj plavoj biblioteci dvojezičnu zbirku poezije *Nächstes Jahr in Sarajevo / Dogodine u Sarajevu* koju je priredio i preveo Sinan Gudžević koji Keltera poznaće od susreta u Beogradu 1984. godine. Gudžević kaže da je autorova veza s Jugoslavijom, uz brojna prijateljstva, rezultirala i motivima s putovanja po zemljama bivše SFRJ koji su itekako prisutni u njegovim pjesmama

RAZGOVARALA: Sanja Šakić

SNIMIO: Jovica Drobnjak

„Ja nemam nikakvog mjesta
ja sam na jednom mjestu
ispred zemlje ispred vode“
Na jezero, to jezero

Jochen Kelter (Köln, 1946.), švicarsko-njemački pjesnik, romanopisac, eseist i prevoditelj, autor je trinaest zbirki poezije, desetak knjiga eseja, triju knjiga kratkih priča i dva romana. Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta" objavilo je prošle godine u Maloj plavoj biblioteci dvojezičnu zbirku poezije *Nächstes Jahr in Sarajevo / Dogodine u Sarajevu* koju je priredio i preveo Sinan Gudžević. Osim poezije, čitatelji su dobili priliku upoznati se i s Kelterovim roman *Hall ili izum tuđine* koji je objavljen ove godine u izdavačkoj kući Fraktura u prijevodu Davora Beganovića. Roman i izbor iz pjesničkog opusa predstavljeni su hrvatskoj publici u Zagrebu i Rijeci, uz gostovanje autora u svibnju ove godine.

Studij romanistike i teorije književnosti Kelter je završio u Njemačkoj i Francuskoj gdje je 1968. godine sudjelovao u studentskim demonstracijama. Iako je autor na promociji nevoljko govorio o tom dijelu svojega života, njegovi urednici i kolege Sinan Gudžević i Seid Serdarević upoznali su publiku s neugodnim posljedicama sudjelovanja u studentskim pobunama. Naime, Kelter se nakon studija zaposlio na Institutu za jezike u Konstanzu, ali je nakon osamnaest mjeseci izbačen s fakulteta. Dobio je zabranu zaposlenja u javnoj službi (*Barufsverbot*). Iako je uzeo odvjetnika te na svojoj strani imao i mentora Hansa Roberta Jaussa, morao je potražiti novi posao preko granice, u Švicarskoj. Odlaskom iz Konstanza započela je Kelterova spisateljska karijera, a obnašao je i funkcije generalnog sekretara udruženja švicarskih pisaca „Die Gruppe Olten“ (1988 - 2002), predsjednika „European Writer's Congress“ (1989 - 2003) i predsjednika Društva za zaštitu autorskih prava „ProLitteris“.

Zabranu zaposlenja u Njemačkoj Kelter je, kako tvrdi, tematizirao u jednom eseju napisanom ranih osamdesetih, a na te događaje se nije nikad direktno osvrtao u svojoj poeziji i prozi.

Gudžević, koji Keltera poznaće od susreta u Beogradu 1984. godine, kaže da je autorova veza s Jugoslavijom, uz brojna prijateljstva, rezultirala i motivima s putovanja po zemljama bivše SFRJ koji su itekako prisutni u njegovim pjesmama. Važnosti putovanja za Kelterovu poeziju prevoditelj pridodaje i motive vode i Bodenskog jezera, te kaže kako je melankolični osjećaj života konstanta Kelterova opusa.

Hall ili izum tuđine je roman o umjetnosti i umjetnicima koji iz stvarnog svijeta bježe u svijet glazbe i književnosti. Priča o umjetnosti, shvaćenoj kao sredstvo bijega, razvija se kroz dvije paralelne priče ispričane u trećem i prvom licu. Priča o Hallu, smještena u nedavnu prošlost, ispričana je u trećem licu, a govori o piscu koji se nakon privatnih poraza povlači u pisanje i piše roman o talijanskoj glazbenici Marianni Caldi iz sedamnaestog stoljeća. Definirajući glazbu kao žensku umjetnost, roman problematizira rodne odnose govoreći o ženi kojoj u sedamnaestom stoljeću nije bilo dozvoljeno skladati opere i koja je zbog svojih privatnih i profesionalnih odabira bila smatrana promiskuitetnom. Bavljenje umjetnošću za Caldi postaje zatočeništvo iz kojeg bježi u samostan i u slobodu. Priča o skladateljici ispričana je u prvom licu, a autor je otkrio kako mu je predložak za lik bila stvarna osoba Barbara Strozzi, skladateljica iz istog perioda. Osim nesretne ljubavne priče, Hallov život obilježilo je i sudjelovanje u ratu na prostorima bivše Jugoslavije i kriještenje oružja u koje je uvučen slučajno, a isti rat utjecao je i na Keltera koji je, u suradnji sa švicarskim piscima, organizirao prikupljanje pomoći za kolege iz Bosne. Privodeći kraju priču o Marianni Caldi, Hall ne uspijeva poobjeći od sebe.

florans noovil singer

Apsunenar

ZOLA

FLAGS

Henry de Toulouse

juhi | 2016

Prilikom gostovanja Jochena Keltera u Prosvjetinoj knjižnici i predstavljanja njegovih djela objavljenih u hrvatskom prijevodu popričali smo s autrom, a u nastavku donosimo dijelove razgovora.

U vašem pjesničkom opusu prisutne su brojne književne reference i pjesme s posvetama pjesnicima i umjetnicima. Što čitate u posljednje vrijeme i tko su vam omiljeni autori? Jeste li ikad imali uzore u književnosti?

Jochen Kelter: Ne, zaista nisam imao uzore u književnosti. Postoje pisci i pjesnici koji mi se svidaju i oni koji mi se ne svidaju toliko. Volim pjesnike kao što su César Vallejo (Peru), Jorge Semprún (Španjolska, Francuska), Aleksandar Tišma (Srbija) ili Julian Barnes (Engleska). Nedavno sam pročitao roman koji se zove *El ruido de las cosas al caer* od kolumbijskog pisca Juana Gabriela Vásqueza. Pročitao sam ga zato što ču u lipnju posjetiti pjesnički festival u Medellinu i zato što ču imati turneju po drugim kolumbijskim gradovima poput Bogote, Calija i Kartagine. Iz književnosti više naučite o zemlji i njezinim ljudima negoli iz vodiča ili školskih knjiga.

Svi mi koji pišemo, slikamo ili komponiramo moramo se nositi s izazovima umjetnosti s jedne strane i životnim izazovima s druge strane. I da, uvijek plaćamo cijenu za umjetnost – radeći više, zarađujući manje, živeći manje udobnim i manje sigurnim životom

Roman *Hall ili izum tuđine* pripovijeda dvije priče, jednu iz sedamnaestog stoljeća i drugu iz nedavne prošlosti, a u obje priče glavni junaci bježe od stvarnosti u umjetnost – glazbu i književnost. Što povezuje te dvije priče udaljene četiristo godina i kako se one odnose prema sadašnjosti?

Jochen Kelter: Ove dvije priče povezuje lik Halla koji je stručnjak za talijansku kulturu i jedan od dvaju protagonisti romana. Nakon neuspjele ljubavne priče, on odlazi u Grčku zimi kako bi pisao o životu Marianne Caldi, skladateljice i pjevačice u Veneciji sedamnaestog stoljeća. On bježi od života i napušta život zbog književnosti, barem na jedno vrijeme. U isto vrijeme čitatelj doznaje o Hallovom nedavnom životu. Marianne Caldi na kraju svoje karijere odustaje od glazbe i odlazi provesti ostatak svog života u samostanu. Ona se odlučila za suprotno rješenje: odustati od umjetnosti da bi živjela. Život ili umjetnost, to je jedna od tema romana.

Dijelovi romana o venecijanskoj skladateljici Marianni Caldi obilježeni su svojevrsnim hibridom glazbe i pripovjednog teksta. Koliko ste bili upoznati s glazbom prije pisanja romana i jeste li morali provesti istraživanje za potrebe pisanja?

Jochen Kelter: Da, puno je glazbe, komponiranja i pjevanja u dijelovima romana o Marianni Caldi koja, usput, ima u pozadini stvarnu osobu. Otkrio

sam žensku skladateljicu u Veneciji toga vremena, ali izmislio sam joj novi život. Naravno, trebao sam puno naučiti o baroknoj glazbi, komponiranju, o muzičkom životu i društvenom životu toga vremena, kao i o ženskoj ulozi u svijetu glazbe kojim su dominirali muškarci.

Hall i Marianne su likovi romana o umjetniku koji govori o tome da je nužno platiti cijenu kako bi se strast za glazbu i književnost mogla živjeti i preživjeti. Jeste li se susretali sa sličnim izazovima u vlastitom pisanju?

Jochen Kelter: Svi mi koji pišemo, slikamo ili komponiramo moramo se nositi s izazovima umjetnosti s jedne strane i životnim izazovima s druge strane. I da, uvijek plaćamo cijenu za umjetnost – radeći više, zarađujući manje, živeći manje udobnim i manje sigurnim životom.

Za likove u romanu umjetnost ima status privilegirane aktivnosti. Je li, prema Vašem mišljenju, umjetnost izgubila status koji je imala prije? Koja je uloga književnosti u današnjem svijetu?

Jochen Kelter: Književnost i umjetnost su zaista izgubile mnogo na svojoj važnosti u modernim vremenima, u današnjem svijetu. Ovu privilegiju oduzele su joj televizija, Internet, mobiteli i drugo.

Živjeli ste u Njemačkoj i Švicarskoj, proveli ste dvadesetak godina u Francuskoj, a od 2014. godine živite na Švicarskoj strani Bodenskog jezera u Ermantigenu. Nikad se niste vratili živjeti u Njemačku, a na predstavljanju u Prosvjetinoj knjižnici ste dali naslutiti da prema toj zemlji gajite pomalo negativan odnos. Kakav je bio vaš stav prema povratku u Njemačku – je li povratak u Njemačku ikad bio opcija?

Jochen Kelter: Živim u Švicarskoj od 1969. godine i Švicarski sam građanin. Također, proveo sam 21 godinu u Parizu, u svom drugom domu gdje sam otišao da boravim sam, bez sastanaka i dogovora. Odlazio bih tamo sam ili sa suprugom. Povratak u Njemačku za mene nikad nije bio opcija, ali, naravno, u Njemačkoj imam prijatelje i njemačkog izdavača u Frankfurtu.

Za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini organizirali ste humanitarnu pomoć za pisce u Bosni. Osim toga, kakve su bile Vaše veze s bivšim jugoslavenskim zemljama i koliko dugo traju?

Jochen Kelter: Počeo sam organizirati pomoć za pisce u Bosni i Hercegovini jer sam tamo imao prijatelje, kao i u ostalim dijelovima bivše Jugoslavije. Ali ne bih to mogao napraviti sam. Drugi su pomogli, Švicarski pisci. Organizirali smo takozvani "Kulturbrücke Schweiz – Sarajevo" uz pomoć Ministarstva vanjskih poslova. Znate, nemam veze sa zemljama, samo s ljudima. Izgubio sam prijatelje u Srbiji, ali još uvijek imam prijatelje u Hrvatskoj, Bosni i Crnoj Gori.

Uz poeziju i prozu, objavili ste nekoliko knjiga eseja, pišete i kolumnu o globalnim ekonomskim problemima. Kakva je, prema vašem mišljenju, društvena uloga pisca danas?

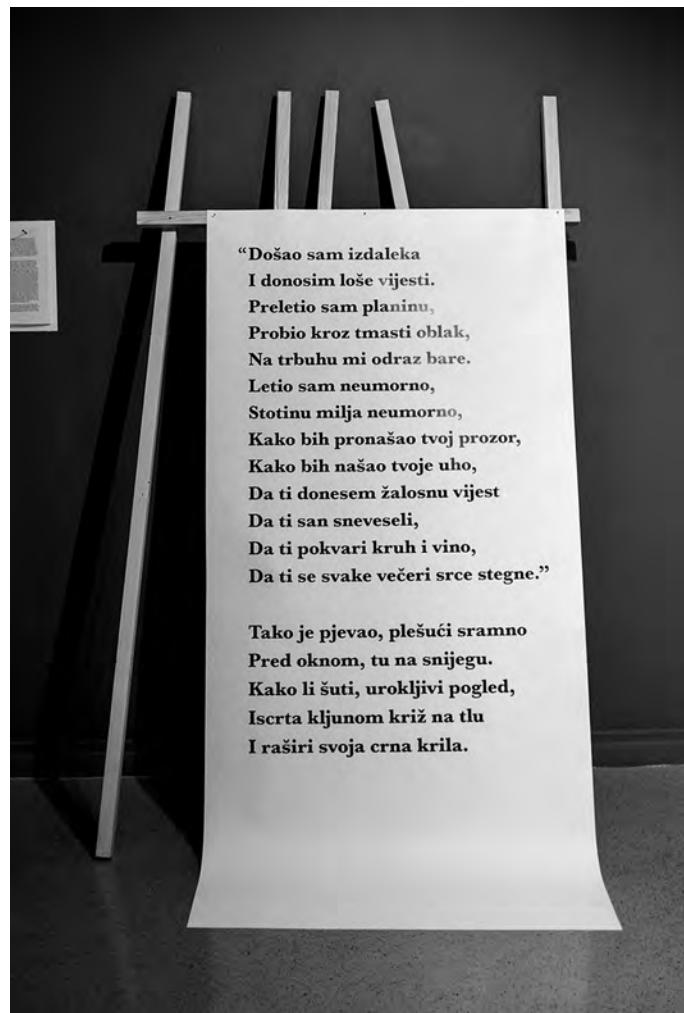
Jochen Kelter: Pišem o (makro-) ekonomskim problemima, ali zato što sam *zoon politikon*, političko biće, a ne zato što sam pisac. Pišem ih prije kao intelektualac. Pisac, kao moralna instanca i moralna osoba od utjecaja, ne postoji više. Danas imate Greenpeace, Amnesty International i ostale koji su preuzezeli ovu ulogu od pisaca.

SVATKO STOJI U SVJETLU DRUGOGA, GALERIJA GALŽENICA 22. 4. - 31. 5. 2016.

SVJETLA DRUGIH

PIŠE: Leila Topić

Unutarnja napetost izložbe, postignuta radovima snažnih emotivnih naboja poput onih Božića, Malicka, Vitaljićke ili Mihatov Miočić, smiruje se zvučnim radom Berislava Šimičića o učestalostima samoubojstva odnosno kvalitetnim apstrakcijama Roberte Vilić. No vrhunac pobuđene empatije u promatrača Štefančić majstorski postiže izloženim pjesmama; onoj Prima Levija o gavranu koji donosi nespokoj i slutnju neizbjježne patnje kao i onoj Raymonda Carvera o iznenadnoj i nepozvanoj provali sućuti

„Bili smo obitelj. Kako smo se razisli i udaljili pa smo sada okrenuti jedan protiv drugoga? Svatko stoji u svjetlu drugoga. Kako smo izgubili dobrotu što nam je bila dana? Pustili je da ode. Nemarno je rasuli. Što nas prijeći da posegnemo i dodirnemo slavu?”

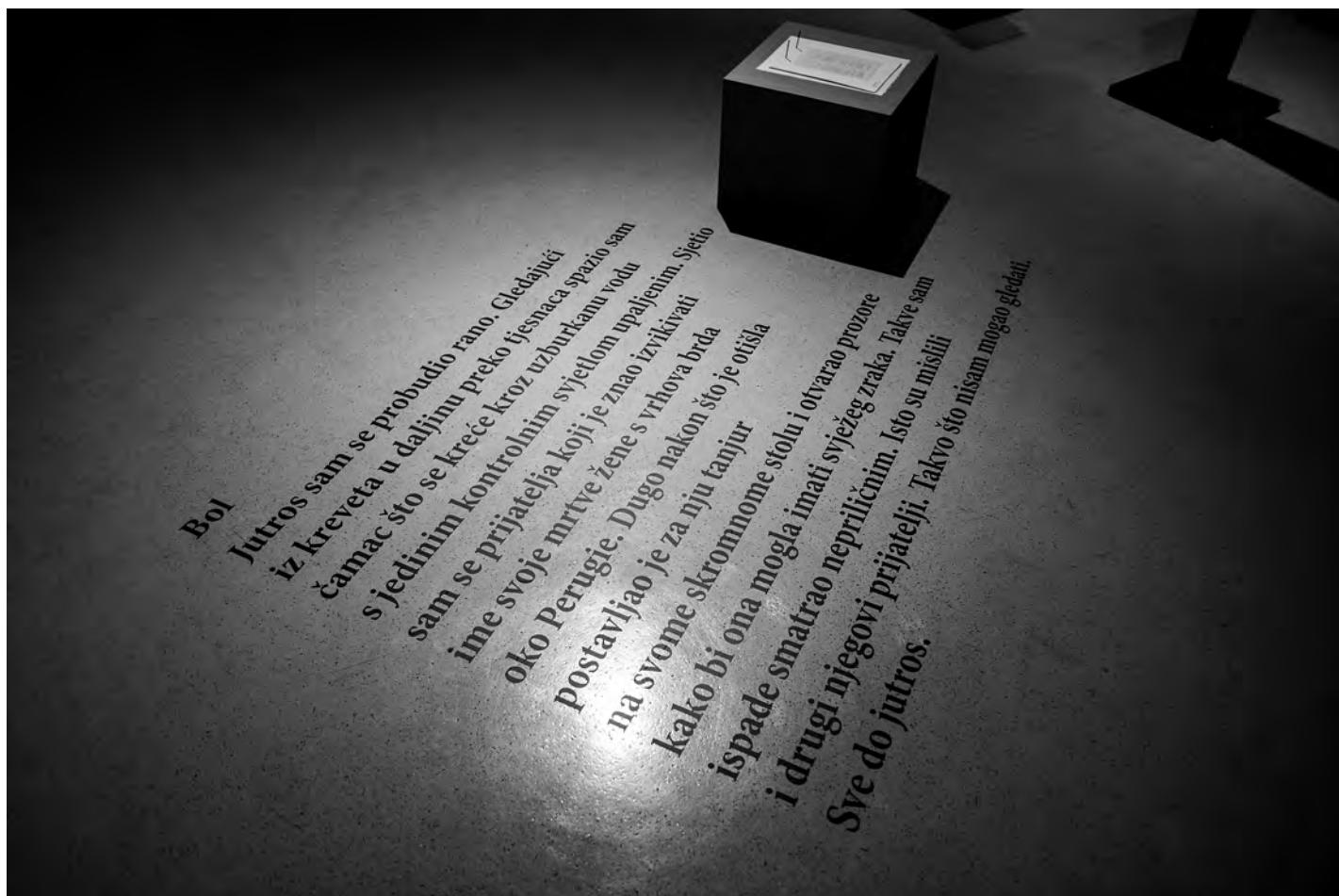
Vojnik Witt, *Tanka crvena linija* Terrencea Malicka

Živimo u nasilju i živimo nasilje. Pri tome ne mislim samo na nasilje vlastite države koja besramno potire pravo na postojanje Drugih i Drugačijih. Ne mislim samo niti na nasilje multinacionalnih kompanija koje gramzivošću uništavaju Zemlju. Ne mislim samo ni na ratno nasilje, niti na terorističko nasilje, klasno, ekonomsko, rodno, društveno nasilje... Mislim na ono svakodnevno nasilje, nasilje neprimjetno, nevidljivo i malo koje uzimamo zdravo za gotovo poput onoga kada djeca ubijaju napušteno mače ili kada pojačamo radio zbog svađe i prigušenih udaraca iz susjednog stana. Živimo ga i njegujemo jer, evo, i tjedne novine pišu kako gotovo polovica od učenika koji su sudjelovali u pilot programu o nasilju u intimnim partnerskim vezama smatra da mladić ili djevojka imaju pravo udariti svoga partnera ili partnericu. Isti tekst navodi kako je pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Višnja Ljubičić, obraćajući se mladima u sklopu spomenutog CESI-jevog projekta, istaknula da partnersko nasilje u našem zakonodavstvu nije uređeno na na-

čin kako bi to trebalo biti i kako bi željeli, te upozorila na podatke policije da je u prošloj godini čak 64 posto žena bilo žrtvom nasilja. Upravo su žrtve nasilja polazišta točka izložbe „Svatko stoji u svjetlu drugoga“ prikazanoj u velikogoričkoj Galeriji Galženica. Kako ističe kustos izložbe Klaudio Štefančić umjetnički radovi traumatičnom iskustvu nasilja pristupaju dvojako: kroz osobno iskustvo ili pak pokušajem da se o nasilju progovori u širem povijesnom ili metafizičkom kontekstu.

**Fotografska serija Ane Opalić
je i svojevrsno upozorenje kako
angažirane fotografije stradanja
ne mogu više izazvati očekivane
empatične reakcije**

Ulazeći u galerijski prostor pažnju pljeni moćna fotografska instalacija Sandre Vitaljić čiji je naziv „Voljena“ u snažnom kontrastu s onime što po-

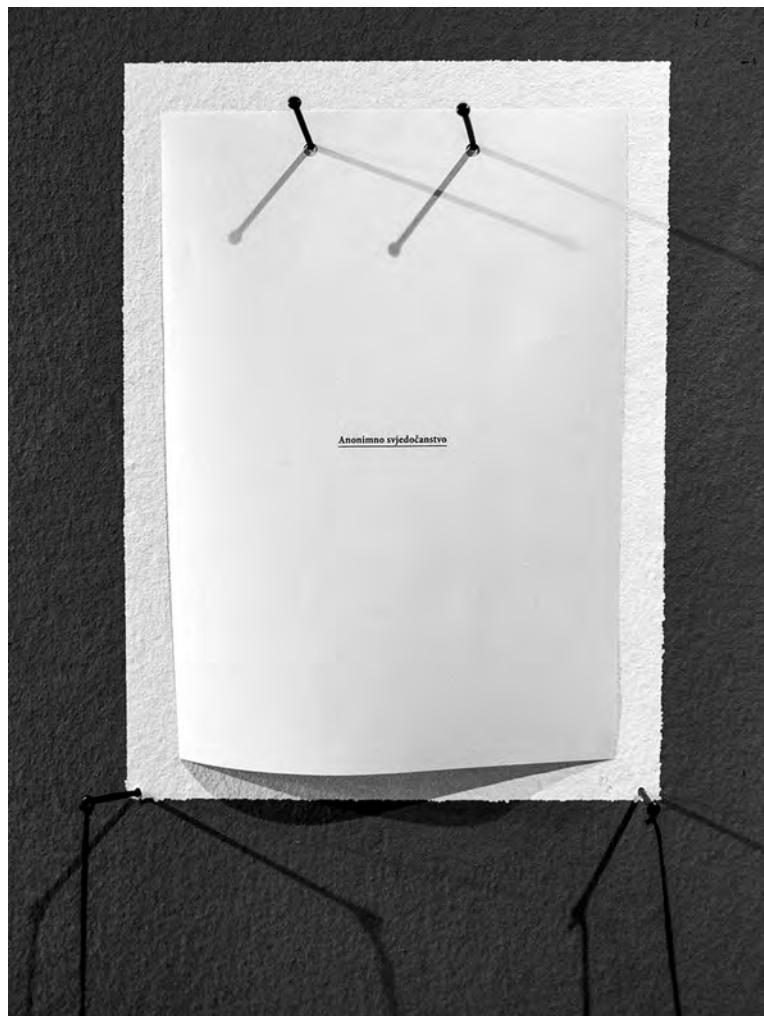

kazuje: zazorne fotografije dijelova ljudskog tijela. Serija je nastala nakon autoričinog dugogodišnjeg praćenja novinskih napisa i policijskih izvješća o ubojstvima u partnerskim vezama, a fotografije prikazuju ozljede na tijelu i organima koje su usmrtille žene. Dijelovi tijela koji su nekada budili ljubavne i ertske osjećaje poput grudi, kose, lica ili usana prikazani su mrtvi, hladni i unakaženi. K tome, univerzalni simbol ljubavi, prostrijeljeno srce, dobiva savim drugo značenje. Fotografirani raskomadani dijelovi tijela pretvoreni su u objekt zahvaljujući izražajnim okvirima od pleksiglasa podsjećajući na memorabilije često poklanjane u ime ljubavi. Međutim, u trenutku kada voljenu osobu nije više moguće posjedovati, ona se, zahvaljujući nasilju, promeće u stvar, neživi objekt koji je moguće odbaciti i tako uništiti izvor boli.

Izložba svoj naziv duguje citatu vojnika Witta, gotovo središnjem protagonistu filma Terrencea Malicka „Tanka crvena linija“. Dramatičan i potresan prizor ratne akcije iz spomenutog filma u kojem vojnik Witt u ludilu ratnog ubijanja, u voice offu, postavlja pitanja o izvorima i smislu nasilja a na koje mu nitko ne može odgovoriti sjajno dijalogizira s nekoliko radova na izložbi. Tako odabrani filmski isječak projiciran na galerijskom zidu, s fragmentarno opisanim likovima (protagoniste „Tanke crvene linije“ Malick tek skicira ističući samo fragmente njihovog značaja), korespondira s fragmentima tijela ubijenih žena Sandre Vitaljić no i s dokumentacijom performansa Milana Božića. Naime, Božić je dragovoljac domovinskog rata, hrvatski ratni vojni invalid i umjetnik, poznat po svojoj suradnji s Vlastom Delimar. U koprivničkoj Galeriji AK, 2015. je godine izveo performans „Manipulacija tijela MB58 - 5,26 HRVI“, u kojem komadiće kruha umače u posudu sa životinjskom krvi

te potom tim kruhom natopljenim krvlju vida ožiljke nekadašnjih rana na golom tijelu. U metodi nošenja s ratnim traumama simbolički potencijali kruha i krvi u Božićevoj izvedbi podsjećaju na kršćanski obred pričesti. Čini se da Božić svoju traumu ponovo uprisutnjuje vlastitim tijelom koje ponovo krvari pretvarajući promatrače u zajednicu koja s njim dijeli traumu i žrtvu tijela izloženog nasilju. Božić umjesto Krista progovara: „Ovo je moje tijelo“ i „Ovo je moja krv“.

**Ulazeći u galerijski prostor
pažnju plijeni moćna fotografska
instalacija Sandre Vitaljić čiji
je naziv „Voljena“ u snažnom
kontrastu s onime što pokazuje:
zazorne fotografije dijelova
ljudskog tijela. Serija je nastala
nakon autoričinog dugogodišnjeg
praćenja novinskih napisa i
policijskih izvješća o ubojstvima u
partnerskim vezama**

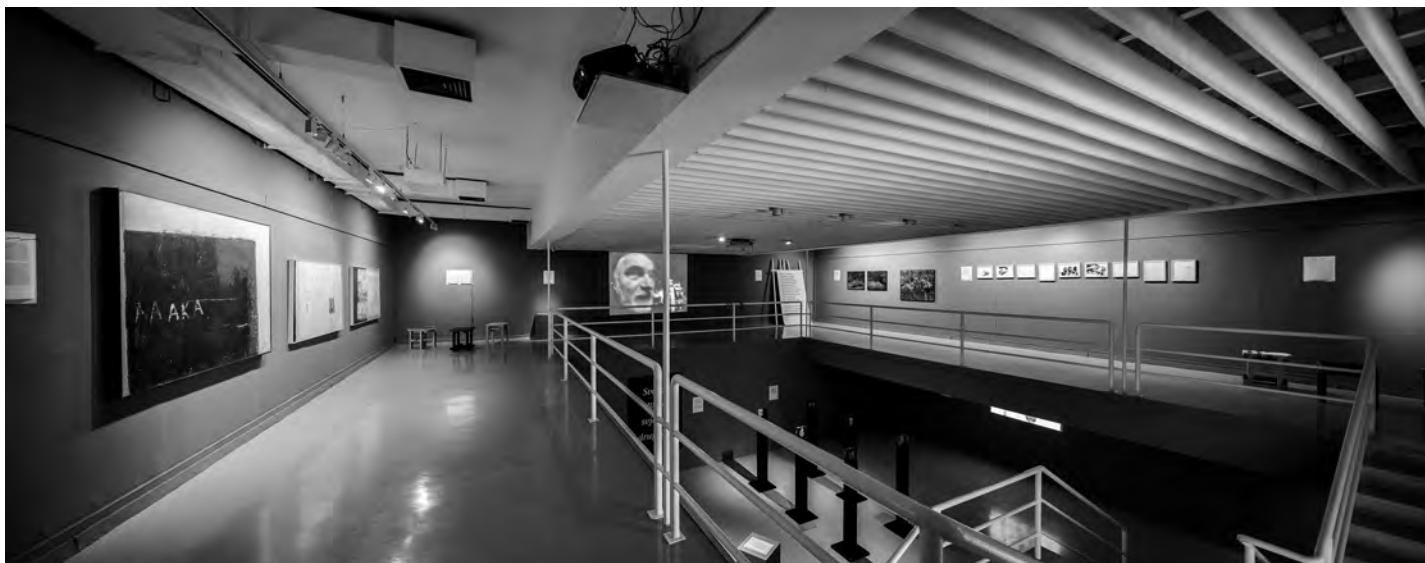

Recentni rat polazišta je točka i fotografiskih bilježenja Ane Opalić. Ona je u periodu od 2006. do 2013. snimala seriju fotografija nazvanih „Poslje“. Fotografije neizravno prikazuju minska polja, crte ratnih razgraničenja, mesta masovnih egzekucija i grobnica, dakle, prizore koji su bili povezani s Domovinskim ratom no fotografije ne prikazuju očekivana memorijalna obilježja ili oznake da se tamo dogodilo ratno nasilje. Posrijedi su jednostavno fotografije pejzaža: neoptužujuće i šutljive. Fotografska serija Ane Opalić je i svojevršno upozorenje kako angažirane fotografije stradanja ne mogu više izazvati očekivane empatične reakcije. Otkako je Benettonov marketinški inovator iskoristio fotografiju krvave majice hrvatskog vojnika ne bi li povećao prodaju, ratnoj fotografiji je, u velikoj mjeri, oduzet antiratni i aktivistički potencijal. K tome, „U prizorima tuđeg stradanja“ već je i Susan Sontag zaključila kako su se ratne strahote, zahvaljujući televiziji, prometnule u večernje banalnosti. Na koncu, Anin ciklus progovara o ravnodušnoj prirodi koja se i poslije ratnih razaranja samoobnavlja i lječi. Postupak povratka u prvobitno stanje nakon nasilja oglašivačke industrije okosnica je video rada, dokumentacije performansa Toma Gotovca. On je 2005. poduzeo akciju naslovljenu „Cesar Franck – Wolf Vostell“, u kojoj je od reklama čistio rasvjetne stupove na zagrebačkom Trgu maršala Tita. Kako je istaknuo kustos Štefančić: „riječ čistio ne opisuje dobro ono što vidimo na dokumentarnom filmu; rasvjetni stupovi na trgu su, naime, toliko izlijepljeni oglasima – upravo, izmrcvareni – da bi riječ *lječio* možda bolje pristajala.“

**O obiteljskoj traumi izazvanoj
nasiljem države progovara
rad Ane Muščet naslovljen "Na
promjenu zraka". Naziv rada
je fraza preuzeta iz policijskog
rječnika kojim bi se rodbina
goloootčkog zatvorenika
obavještavala o uhićenju**

Diktatori diljem Zemlje čine nasilničke i loše stvari. Oporaviti se od trauma njihovog nasilja, zahvaljujući djelomičnom zaboravu, ujedno znači podsjetiti se i njihovih ljudskih kvaliteta poput, primjerice, straha. Diktatorske strahove, čitav ciklus u ekspresionističkoj maniri naslikao je Sven Klobučar, umjetnik mlađeg naraštaja koji je o bivšim diktatorima doznao čitajući o njima. On je strah upisao i doslovce ispisao na rubovima crteža implicirajući kako i diktatori sanjajući strahuju od smrti, najčešće nasilne. Znajući da i diktatori strahuju, je li im moguće oprostiti?

Serijom od osam akvarela pod nazivom „Pisma sestri (o Križnom putu)“, Iris Mihatov Miočić neizravno progovara o iskupljujućoj moći rada umjetnosti. Izjavljenje od traume odnosno podršku sestri umjetnica postiže koristeći reportažnu fotografsku dokumentaciju s kriznih žarišta koju nalazi na Internetu. Potom te prizore, slikajući ih vodenim bojama zagasite game, transformira u simboličke postaje Križnog puta. Kako sama ističe: „Aktualizirajući po-

staje Križnog puta, današnjem čovjeku pokušavam približiti njegovu mističnu simboliku i značenje, ostajući u svakom koraku bliska kršćanskim izvorima i tekstu. (...) Svaka postaja ima referencu na povijesni događaj obilježen fotografijom.“ Bujica protoka slika nasilja na tv prijemnicima, kompjutorima ili tabletima omogućava nam da okrenemo glavu ili promijenimo program. Međutim, čini se kako nas naslikani prizori, a ne više fotografije, potiču da obratimo pozornost na globalna stradanja. Osim toga, na umjetničnim akvarelima nema eksplisitnih prizora nasilja nego tek slutnja ikonografskih predložaka postaja Kristova stradanja u kojima se tek tematski skicira patnja, smrt ili gubitak voljenih. Stoga nema vojnerskog pogleda, konzumiranja nasilja kao spektakla ili moguće intelektualne distance od patnje ljudskih bića udaljenih od nas pa prikazi pojedinih nepravdi i stradanja služe spoznaji da ljudi svugdje pate. Usto, sam naziv ciklusa nas nagoni da obratimo pozornost o užasima koje dijelimo s drugima bez obzira pripadamo li istoj vjeri, istoj obitelji ili zajednici.

**Na umjetničnim akvarelima
nema eksplisitnih prizora nasilja
nego tek slutnja ikonografskih
predložaka postaja Kristova
stradanja u kojima se tek
tematski skicira patnja, smrt
ili gubitak voljenih**

O obiteljskoj traumi izazvanoj nasiljem države progovara rad Ane Muščet naslovljen „Na promjenu zraka“. Naziv rada je fraza preuzeta iz policijskog rječnika kojim bi se rodbina golootočkog zatvorenika obavještavala o uhićenju. Video prikazuje Miljenku Jantolek, kćи Vladimira Bobinca, jednog od golootočkih zatvorenika, kako na prvu godišnjicu očeve smrti, 4. svibnja. 2015., na otočkom stadionu, podiže bijelu zastavu na kojoj je ispisana fraza iz naslova rada. Vladimir Bobinac je na Golom otoku proveo dvije i pol godi-

ne. Godinama kasnije, nakon raspada Jugoslavije i nakon uključivanja Golog otoka u turističku ponudu, Bobinac se kao umirovljeni profesor povijesti vratio na mjesto svoga stradanja no, ovoga puta kao turistički vodič koji priča o svom iskustvu. Suočavanje s izvorom traume te transfer tog iskustva vjerojatno je doprinio izlječenju traume Vladimira Bobinca no čini se da umjetnički rad pokušava odgovoriti na pitanje koga okriviti kada su zločini počinjeni s pravedničke strane, komu potpisati predaju upisanu u bijeloj zastavi?

Redovni posjetitelji izložbi koje potpisuje Klaudio Štefančić navikli su na njegovu dragocjenu kustosku diskurzivnu raznolikost no Štefančić uvijek iznova iznenađuje. Unutarnja napetost izložbe, postignuta radovima snažnih emotivnih naboja poput onih Božića, Malicka, Vitaljićke ili Mihatov Miočić, smiruje se zvučnim radom Berislava Šimića o učestalostima samoubojstva odnosno kvalitetnim apstrakcijama Roberte Vilić. No vrhunac pobuđene empatije u promatrača Štefančić majstorski postiže izloženim pjesmama; onoj Prima Levija o gavranu koji donosi nespokoj i slutnju neizbjegne patnje kao i onoj Raymonda Carvera o iznenadnoj i nepozvanoj provali sućuti. Usto, izložba je kroz suradnju s Centrom za integrativnu terapijsku praksu Meleta predstavila niz popratnih programa poput predavanja Tamare Sertić o traumama te radionicu Centra Meleta „Agresija – nasilje ili vlastita snaga?“

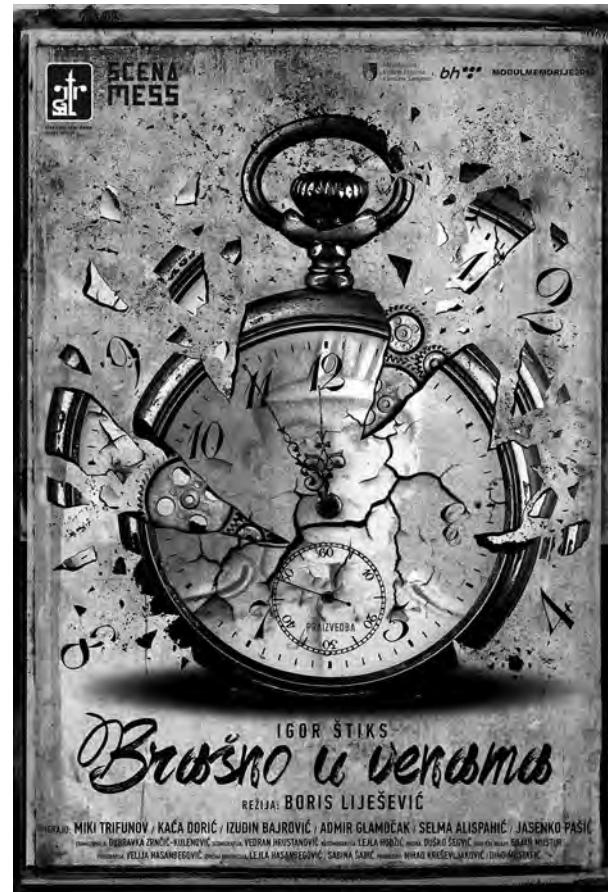
I bez zlogukih proročanstva, svjesni smo kako su nasilje i katastrofe postale trajno i sveprisutno obilježe globaliziranoga, industrijskog društva dvadeset i prvoga stoljeća. K tomu, ekonomski podjele udružuju se s klimatskim promjenama prometnuvši svijet u mjesto goleme patnje, rasapa zajednica i migracija. Istovremeno s ovim pojavama, mentalni krajolik postaje fragmentiran zahvaljujući mogućnosti izbora različitih informativnih platformi. Ukoliko spoznaja da ne možemo pomoći izbjeglicama na žici Idomena, psima mučenim i ubijanim zbog kineskih prehrabrenih navika ili djevojkama koje otima Boko Haram, stvara frustraciju i tjera na zatvaranje očiju i okretanje glave, utoliko „Svatko stoji u svjetlu drugoga“ otvara neke druge mogućnosti: poticaj za sućut i odustajanje od ravnodušnosti. Kako bi uistinu brinuli za drugoga i stajali u njegovom/ njezinu svjetlu valja nam postati aktivan sudionik u djelovanju protiv svakodnevнog i nevidljivog nasilja. Nije li netko mudar rekao kako ignorirati nasilje znači stati na stranu nasilnika? Na koncu, odgovarajući vojniku Wittu, ništa nas zapravo ne zaustavlja da posegnemo za Drugim i „dosegnemo slavu“. Ništa osim ravnodušnosti.

**BRAŠNO U VENAMA, PISCA IGORA ŠTIKSA I REDATELJA BORISA LIJEŠEVIĆA,
PRODUKCIJA SCENE MESS SARAJEVSKOG RATNOG TEATRA**

KLIŠEJI U VENAMA

PIŠE: Igor Ružić

Štiks i Liješević odlučili su se za varijantu koja nikoga neće iznenaditi ili uvrijediti, nego programirano vodi zajedničkom polu-sretnom završetku priznavanja ideološke ispravnosti, želje da se progovori o stanju ovdje i sada te ipak nezanemarive zanatske razine. Možda ne bi bilo puno veselije, ali bi svakako bilo zanimljivije da je uz brašno ipak ponuđeno i nešto žešće

Ima predstava koje svoju „povijest“ dožive odmah, i ima onih drugih, kojima se reputacija gradi polako. Kazalište i jest takva vrsta umjetnosti gdje uspjeh može biti strelovit, ali i postupan, slojevit i skokovit. U kazalištu se igra na sve ili ništa, ali posljedica te igre ne mora biti tako manješki zadana. Jedan od recentnijih primjera toga je svojevrsna regionalna festivalska uspješnica, predstava koja se iz Sarajeva gdje je nastala sve češće nalazi na programima kazališnih festivala i smotri, kao domaćica spremna za velike nagrade ili kao ugledna gošća u popratnom programu.

Riječ je o naslovu „Brašno u venama“, ponovljenoj suradnji književnika Igora Štiksa i redatelja Borisa Liješevića, para koji se spojio na „Elijahovoj stolici“, predstavi čija je lokalna slava postala znakovita a uspjeh gotovo paradigmatski. Producija Scene MESS Sarajevskog ratnog teatra kao da taj uspjeh želi ponoviti, što publika prepoznaće te stoga predstava igra pred punim i vidljivo zadovoljnim dvoranama. Možda i previše zadovoljnim, jer namjera je ipak, treba se nadati, bila drukčija.

Rođeni Sarajlija Igor Štiks svoju je književnu karijeru počeo romanom „Dvorac u Romagni“ 2000. godine, kojim je skrenuo na sebe pažnju domaće književne kritike i znalaca koji su shvatili da od toga tada još gotovo nepoznatog imena treba očekivati puno. To puno se i dogodilo šest godina kasnije sljedećim romanom „Elijahova stolica“, kojim su očekivanja i potvrđena. U dramatizaciji Darka Lukića i režiji Borisa Liješevića tekst je prerastao u predstavu u produkciji beogradskog Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Da je riječ o kvalitetnom spoju dvojice umjetnika koji se razumiju, i čiji se pristup materijalu ne samo podudara nego i nadopunjuje, dokazala je i publika i stručni žiriji toliko različitih festivala kakvi su beogradski

Bitef i riječki Međunarodni festival malih scena. U Beogradu je predstava osvojila Grand prix, dok je u Rijeci pokupila pet nagrada, među njima i onu publike za, ponovno, najbolju predstavu. Mističnog ugođaja, ta potraga jednog Europljanina za korijenima i identitetom ambijentirana je u ratno Sarajevo i ima sve sastavnice potrebne za cijelovito i uspješno ostvarenje, bez obzira je li namijenjeno čitanju ili gledanju. Sudbonosna ljubavna priča, židovska mistika grada koji upravo doživljava slom svoje proklamirane multikulturalnosti, ali joj ne dopušta da umre i kao mit, ratni odsjaj unutarnje praznine i samoće, osobnih ili sudbinskih pogrešaka koje pokreću egzistenciju bez cilja i svrhe, napravila je od „Elijahove stolice“ predstavu visoke napetosti ostvarene naizgled jednostavnim sredstvima.

Pored Štikovog teksta i Lukićeve dramatizacije, za to je ništa manje zaslужan i redatelj, tada još tek stasajući Boris Liješević. Asistent na Akademiji umetnosti u Novome Sadu, Liješević je kao redatelj stasavao uz mentorstvo Tomija Janežića, što je nesumnjivo zanimljivo iskustvo koje ne može ne ostaviti traga, s obzirom da je riječ o jednom od možda i posljednjih kazališnih gurua, barem na „ovim“ prostorima. Zvučno ime Liješević je ipak postao kad se od mentora odmaknuo i postavio tekst „Čekaonica“ koji je napisao zajedno s Brankom Dimitrijevićem, kao kako tvrdi kritika, i zvanično prvu verbatim dramu u srpskom kazalištu. Predstava je imala zanimljiv život, prošla cijeli niz domaćih i regionalnih festivala, dok je njezin predložak postavljen čak i u dramskom programu Hrvatskoga radija. U karijeri mu to nije jedini autorski rad, jer sam potpisuje i naslov „Očevi su gradili“, još jednu istinotenu i stvarnu priču o propasti i tranziciji, ideološkoj ali i sasvim konkretnoj razlici između prošlosti i sadašnjosti, s ništa boljim izgledima za budućnost.

foto: Velja Hasanbegović

Štiks i Liješević čine kvalitetan tim, obojica zainteresirani da svojim umjetničkim i drugim radom budu aktivni sudionici i komentatori svijeta u kojem žive i trenutka koji se tom svijetu događa te obojica dovoljno daroviti da im to i polazi za rukom. Pored umjetničke, Igor Štiks ima i izvanrednu akademsku karijeru ali i, što je vjerojatno još važnije, onu aktivističku, koje nerijetko i povezuje. S potentnim izrazom koji svoju realizaciju pronalazi u prozi da bi „Brašnom u venama“ zagazio i u dramu, ugođenim njuhom za pronalazeњe bolnih tema i čvorišta društva od mikro do globalne razine, riječ je o autoru kojeg je nemoguće zaobići u pregledima ne samo regionalne književne, nego i kazališne scene. S druge strane, Liješević ima suptilni smisao za izgradnju scenske napetosti od donesenog materijala, pa makar to bio i prozni tekst kojem je zbilja samo daleka inspiracija, preko finog i naizgled neopterećenog rada s glumcima, pa je njegov stil upravo izvanredno pogodan da od velikih tema kojima Štiks ponekad i previše olako barata uspije napraviti predstavu nalik kvalitetnom europskom filmu, zgušnutih boja i emocija, ali bez larpurlartističkog spektakla i kazališne pirotehnike.

„Elijahova stolica“ bila je mala-velika predstava, gotovo komorna po opsegu, a po scenografskoj opremi namjerno kućna i zatvorena u svoj truli i ranjeni svijet. Izvedba je bila na granici psihološkog realizma, no s odmakom koji je nužan za držanje patetike pod kontrolom. A patetike je bilo, kako i ne bi kad je u pitanju identitet, nesretna ljubav, Nijemac gonjen povjesnom krivnjom koji shvaća da to nije, pa mu život završava upravo u trenutku kad je pomislio da bi mogao ponovno, a zapravo napokon, početi.

„Brašno u venama“ u formalnom je smislu gotovo istovjetna, sa svim spomenutim sastavnicama, među kojima je ponovno ona najvažnija upravo Sar-

jevo, kao mjesto radnje i kao sudska. Nastala u produkciji Scene MESS Sartr-Sarajevskog ratnog teatra, cjelogodišnjeg producijskog segmenta istoimenog sarajevskog međunarodnog kazališnog festivala, predstava je premijeru imala u travnju 2015. i u međuvremenu je već nagrađivana. Na 55. izdanju MESS-a Kaća Dorić dobila je Zlatni lоворов вијенак за najbolju glumicu, na Festivalu bh drame u Zenici nagradu za najboljeg glumca odnio je Izudin Bajrović, dok je sam Igor Štiks za tekst već nagrađen dva puta: na spomenutom MESS-u i na ovogodišnjem, 23. Međunarodnom festivalu malih scena u Rijeci. Vjerojatno to i nije kraj tog pobjedničkog niza, pa će možda na koncu „Brašno...“ i nadmašiti „Stolicu...“.

**Obiteljski odnosi tijekom večeri
pokazuju se u svojim najboljim
i najbolnjim registrima,
obiteljska povijest raspreda
se veselim, nostalgičnim,
ljutitim i pakosnim te na koncu
pomirbenim tonovima, a nauk
ostaje dužan naslovu**

Bilo bi lijepo da se na koncu prethodnog odlomka moglo stati. Međutim, ova predstava zaslužuje i nešto više riječi od pukih pohvala ili nabrajanja nagrada i gostovanja. Razlog leži u tome što „Brašno u venama“, iako nesumnjivo jest kvalitetna predstava, ima i svojih manje svijetlih strana, najprije u samom predlošku. Kako je objavljen i kao posebna knjiga u zagrebačkoj Frakturi, izdavaču koji Štiks sustavno prati ne samo u umjetničkoj produkciji, domaća publika, ali i ne samo ona jer je riječ o hrvatsko-engleskom izdanju, može provjeriti kvalitetu tog toliko nagrađenog teksta.

Saznajući više nego što je uopće mogao zamisliti da ne zna, i brže od odluke koliko zaista od svega što je tako saznao treba znati, najmlađi član ove obitelji ostavljene bez prezimena istovremeno je opterećen i oplemenjen

Početak je relativno jednostavan: ostarjeli roditelji očekuju djecu na večeri, sin i njegova obitelj dolaze i saznaje se da su se upravo vratili iz Amerike, što objašnjava činjenicu da sin-unuk govori isključivo engleski, iako navodno sve razumije. Karakterizacija je klasična do nevjericice koju u potpunosti ne poništava ni kasniji razvoj likova: zabrinute i radišne žene, opušteni muškarci koji se srdačno grle i nazdravljaju viskijem dok između njih iskri u tipičnoj generacijskoj podjeli, koja u tranzicijskim vremenima mora biti i manje ili više ideološka. U ovom je slučaju više, jer djed je samoupravljač koji je „gradio ovu zemlju i ovaj grad“, dok je sin doktor ekonomskih znanosti s prekoceanskom karijerom. Prvo iznenađenje večeri je dolazak drugog sina, ratnog reportera koji se obitelji nije javio puna dva desetljeća. Pisala mu je bratova supruga, iz želje da se obitelj ponovo okupi i barem na trenutak sjedne za stol kao da ništa nije bilo. A bilo jest: i rat u kojem je stradao treći brat, i opsada zbog koje je samo jedan brat mogao otići iz grada, i ljubav žene koja je voljela jednog brata ali je završila u braku s drugim. Obiteljski odnosi tako se tijekom večeri pokazuju u svojim najboljim i najbolnjim registrima, obiteljska povijest raspreda se veselim, nostalgičnim, ljutitim i pakosnim te na koncu pomirbenim tonovima, a nauk ostaje dužan naslovu. Prema autoru, postoji legenda da je neki svjetski džezer gostujući u Jugoslaviji sedamdesetih, poželio heroina, ali dobio je brašno, koje mu je gotovo začepilo vene. Zaključak Štiksovih likova je da su i ovdašnjim ljudima vene pune brašna, ali „za nas nema pomoći“ te, što je još gore, ista se „bolest“ prenosi i na djecu.

Bolest povijesti koju autor s lakoćom ispisanih stilu ispisuje u ovoj povijesti bolesti, ujedno i jest njegov primarni impuls. Tekst je, prema autorovoj tvrdnji, nastajao godinama u fragmentima, kao reakcija na sudbine i ljude koje je i sam sretao na svojoj izbjegličkoj ruti po Europi i SAD, ali se ti fragmenti nisu dali sklopiti u roman nego u dramu. Možda slučajno, a možda i programirano, dramski je tekst na kraju odgovorio i na, pogotovo u Sarajevu, producijski lukrativnu stotu obljetnicu početka Prvog svjetskog rata, pa je obiteljska povijest proširena i na generaciju stariju od popisa likova, na oca današnjeg patera familijasa, koji

je kao mladić bio unovačen u vojsku Monarhije, pa prošao rusko zarobljeništvo i povratak u Sarajevo, da bi „obrnute '14.“ bio odveden u njemački koncentracijski logor gdje mu se gubi trag. Njegov je portret svojevrsna obiteljska svetinja, koju djed daje unuku, adolescentu više američkom nego bosanskom, neodvojivom od pametnog telefona i njegovih slušalica, koji o obiteljskoj povijesti više saznaće u tih nekoliko sati vrlo turbulentne večeri nego u cijelom dosadašnjem životu. Mladić tako saznaće da mu otac ima brata, ali i da je imao još jednog, da mu je majka i dalje zaljubljena u tog drugog, koji se iznenada pojavljuje nakon dvadeset godina u kojima ga nitko nije tražio, nije mu imao potrebu pisati ili se s njime čuti i tako možda, smanjiti potrebu za dramom. Ali, onda drame ne bi s bilo, barem ne u obliku kako ju je Igor Štiks napisao, a Boris Liješević postavio s razigranim glumcima ovog projektno okupljenog ansambla: veteranima Kaćom Dorić i Mikijem Trifunovim, dramskim prvacima sarajevskog i bosansko-hercegovačkog glumišta Izudinom Bajrovićem, Admirom Glamočakom i Selmom Alispahić te mlađim Jasenkom Pašićem.

Jedno od osnovnih pitanja ovog komada je, parafrazom skraćeno: Koliko povijesti? Ili Povijesti. Saznajući više nego što je uopće mogao zamisliti da ne zna, i brže od odluke koliko zaista od svega što je tako saznao treba znati, najmlađi član ove obitelji ostavljene bez prezimena istovremeno je opterećen i oplemenjen. Ili je barem takva tendencija teksta jer unatoč zaključnoj metafori o brašnu u venama, osjećaj komada je pozitivan – obitelj se ponovno okupila, neki od prijepora su izglađeni iako ja sve skupa daleko od mira i prije je privikavanje na preživljavanje. Ljubavi i smrti otpisane su sudbinom i ratom, i sad se, s ironijom ili bez nje, radi na privikavanju novoprdošlog u lonac međusobnih i sasvim pojedinačnih, trenutnih ili višedesetljetnih šutnji. Nije stoga čudno da je upravo taj mladić najiritantnija pojava na pozornici, jer jedini otvoreno pita „Who are you, really?“. S njegovim pitanjem je, međutim, najlakše složiti se, jer jedino ostaje bez odgovora. Sve ostalo, što je u drami moralo biti da bi bila to što jest, programirano je i složeno od gotovo šablonskih umetaka, od nategnute duhovitosti do pretenciozne tezičnosti u objašnjavanju političke povijesti i ekonomije, od generacijskih sukoba do rodnih klišaja.

Zbog toga je „Brašno u venama“ prije objektivizacija nego dramatizacija zbijlje, kojoj na koncu tek donekle pomažu režija i poneki izvrsni trenutak glumaca, među kojima se ističu upravo nagrađeni Kaća Dorić i Izudin Bajrović. Liješević se držao principa koji je već u „Elijahovoj stolici“ sasvim solidno odradio sve što je trebao odraditi: ograničeni realizam s očuđujućim marginama, poput činjenice da su svi izvođači cijelo vrijeme u prostoru igre okružene publikom kako bi se s jedne strane dobio efekt prisnosti i gledatelja lakše uvuklo u željeni koloplet empatije i katarze, dok s druge želi pokazati kako je i psihološki realizam tek jedno od oruđa velikog mehanizma kazališta.

Izgovorene didaskalije, glumački ulasci i izlasci iz lika kad nije prisutan u dijalogu, podržavaju tu dihotomiju istovremene želje za poistovjećenjem i pokušaja objektivnog sagledavanja, ne samo priče nego i situacije. U prvom slučaju „Brašno u venama“ potiče naglu potragu za maramicama, u drugom pitanje zašto tragedija i spoznaja moraju biti tako uniformne u kazalištu koje ipak na raspolaganju ima cijeli niz postupaka prezentacije zbilje, „dopiranja“ do gledatelja i postavljanja pitanja. Štiks i Liješević odlučili su se za ovu, gdje se gotovi sastojci po potrebi koriste, bilo u tekstu ili režiji, na način koji nikoga ne može iznenaditi ili uvrijediti, nego programirano vodi zajedničkom polu-sretnom završetku priznavanja ideološke ispravnosti, želje da se progovori o stanju ovdje i sada te ipak nezanemarive zanatske razine. Možda ne bi bilo puno veselije, ali bi svakako bilo zanimljivije da je uz brašno ipak ponuđeno i nešto žešće.

MLADEN KRAJČINoviĆ, KRIK GALEBA (BEOGRAD, 1956.)

Pjesnički krik

PIŠE: Boris Vrga

**Govoreći u prvom licu o
univerzalnim temama i vječnim
ljudskim pitanjima, poezija
Mladena Krajčinovića uklopila
se u dominantni „krugovaški“
egzistencijalistički poetski
kontekst pedesetih godina
prošlog stoljeća, kada je u formi
knjige i objelodanjena**

Pjesnik Mladen Krajčinović

Ukoliko naslov neke poetske zbirke supsumira njezine značenjske slojeve, onda i naslovnu sintagmu posthumne zbirke Mladena Krajčinovića¹ *Krik galeba* (Beograd, 1956.) moramo odčitavati kao egzistencijalni krik njezinoga iskaznog subjekta. Taj krik apsolutno je autoreferencijalan, budući da je iskazni subjekt zbirke (ujedno i njen pisac), mlađi čovjek koji je obolio od teške i neizlječive bolesti kojoj je nažalost podlegao u 32. godini života. Interpretiramo li dakle leksem galeb kao simbol visine i leta, slobode tijela i duha u dostizanju novih i viših ciljeva, a leksem krik kao izraz one životne dramaturgije koja je satkana od boli bivanja i straha od smrti te neminovnosti prernog kraja, zaključit ćemo kako naslovna sintagma zapravo funkcioniра kao svojevrsna egzistencijalna dihotomija, budući da konotira odnos između života i smrti, zdravlja i bolesti, prošlosti i budućnosti, vječnosti i prolaznosti.

Činjenica da pjesme piše pjesnik koji se nalazi u graničnoj životnoj situaciji obilježenoj krizom vlastita identiteta i osjećajom prernog umnuća, navest će nas na pomisao kako su u pitanju sentimentalno obojeni i patetično intonirani stihovi lirskoga Ja u kojima prenaglašeni osjećaji straha i praznine, tuge i boli, klonuća i izgubljenosti čine pojmovni registar koji je u velikoj mjeri tipičan za egzistencijalistički poetski diskurs.

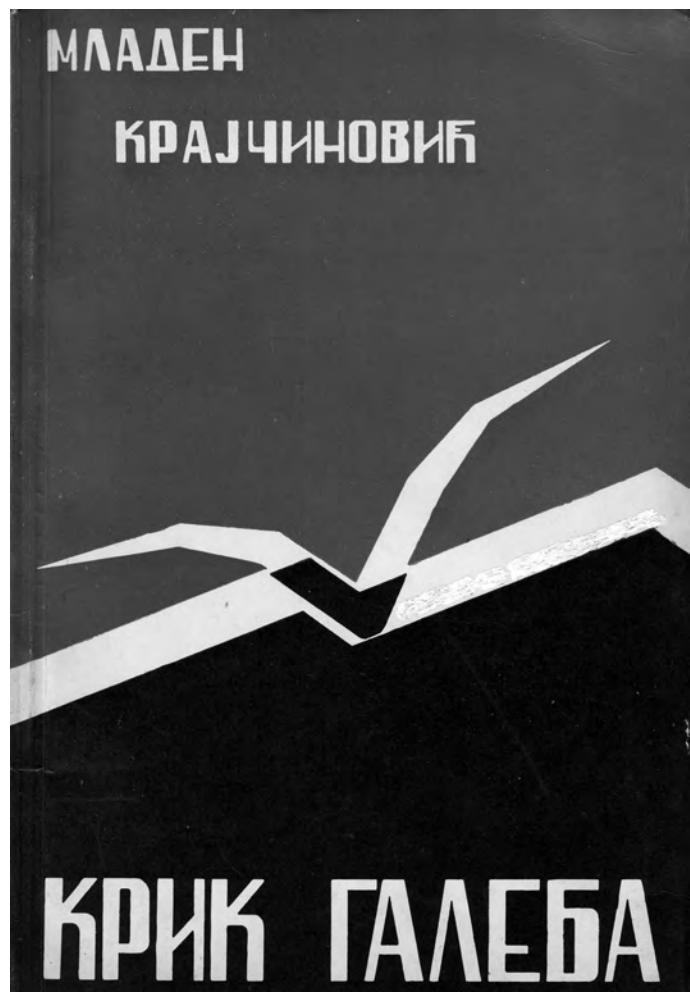
Mada upravo takvi osjećaji u znatnoj mjeri impregniraju motivsko – tematski supstrat Krajčinovićevih stihova, treba istaći kako su isti u znatnoj mjeri relativizirani i sublimirani pjesnikovim nastojanjem da poetizira one sadržaje koji mu mogu bar na trenutak vratiti osjećaj mira i utjehe, spokojstva i punoće življena. Da bi, naime, prevladavao ontološku nesigurnost vlastita bitka, pjesnik poetizira one motive koji dokazuju kako se još uvijek nije predao, da je iznašao kakav takav odah i raison d'être vlastita postojanja, da se još uvijek nije oslobođio čežnji za srećom i težnji za ostvarenjem punijeg života.

Zahvaljujući takvim intencijama, u Krajčinovićevoj se poeziji može detektirati nekoliko motivskih središta, među kojima dominiraju priroda i ljubav prema ženi², čija poetska eksplikacija (više platonska, negoli eročka) ima svojevrsnu oslobađajuću i terapijsku ulogu. Pjevajući naime o prirodi, pjesnik ističe njezinu biološku snagu i vitalitet te svoju očaranost ljepotom, čistoćom i cjelovitošću pejsaža koji mu, u svijetu označenom bolešću, predstavlja svojevrsni kompenzacijiski Eden: *Dopire miris sa pupova, /Sa latica trešnjinih cvjetova.// Nebo se u zoru osmijehiva, / Njiše se procvala šljiva. // Nada mi srce ispunja, / Svijet mi se ljepši pričinja.* Spomenuto vraćanje bitka prirodnim ishodištima, stoga nije lišeno utopijskih impli-

¹ Iz kratke biografske bilješke saznajemo da je pjesnik rođen u Glini 7. IV. 1920., a umro u Zagrebu 2. VII. 1952. godine, da je 1945. diplomirao na Farmaceutskom, a prije toga i na kemijskom odsjeku Tehnološkog fakulteta u Zagrebu na kojem je 1946. obranio doktorsku dizertaciju „Prilog poznавања конституције оксидацијом кемијских модифицираних celuloza.“

² „Tu zapravo, u toj sasvim subjektivnoj iskrenosti čoveka koji je intenzivno osećao potrebu da ostvari

pokušaj poetskog oblikovanja svoga života, u iskrenosti težnje da se da jedna celovitost, – mi čitamo povest intimne drame Mladena Krajčinovića kada se sa jednim nesumnjivo poetskim elanom – implicitnom mladostti – suočio sa dvema osnovnim melodijama svoga bitisanja; melodijom smrti, i melodijom napora da se od nje otrgne snagom goruće ljubavi za prirodu, rad, roditelje i jednu ženu“, fragment iz nepotpisane „Beleške o piscu“, neke vrste izdavačke recenzije, objavljene na kraju zbirke „Galebov krik“

Zbirka pjesama *Krik galeba*, Beograd, 1956.

kacija, pri čemu pejsažne slike simuliraju stanoviti mitski prostor u kojem se iznova uspostavlja jedinstvo između čovjeka (subjekta) i prirode, kako to indikativno egzemplificiraju stihovi pjesme "Memento želje moje":

*Hoću da plovim na lađi sanja,
I da dočaram ljepši svijet.
Da slušam šuštanje pospalog grana,
Na livadi da gledam plavi cvijet.*

*Hoću da gledam beskrajnu pučinu,
Mlatanja, udaranje orlova,
I plavu nebesku vedrinu:
Da plovim u kraj gdje nema bolova.*

Kao što se vidi iz ovih stihova, lirskog subjekta zanimaju analogije između života prirode i vlastitih raspoloženja i emotivnih stanja obilježenih osjećajima straha i trpnje, osamljenosti i očaja, bolesti i straha, beznađa i prolaznosti pri čemu obične situacije iz prirode dobivaju simbolična značenja:

*Nisam kriv što me nešto goni da idem u prirodu.
Glas iz mene šapuće mi ono što drugi ne čuju. "Hitaj, govori
mi, ne oklijevaj, ne zaustavljam se! Idu u nepatvorenu raskoš
praiskonske ljepote."
Gonjen tim šapatom, ostavljam grad, prolazim uskim*

*putevima preko livada, idem sve dalje. Provlačim se kroz
gajeve i šume. Prelazim potoke. I u njima vidim užurbanost.
Pa i oni su nemirni očajni putnici.*

U spomenutom smislu traženja životnih utočišta fungiraju i pjesnikovi povremeni povratci u djetinjstvo, kao u ono životno doba u kojem nije postojala bolest ni strah od smrti. Pokušavajući da vlastitom bitku prida osjećaj punoće i ostvarenja, a vlastitoj egzistenciji osjećaj kakve-takve ostvarenosti, poetski se subjekt obraća ljubljenoj, imaginarnoj ili stvarnoj ženi, koja također predstavlja utopiski korelat i idealiziranu projekciju njegovih želja, biće koje "glasno doziva i traži njegovu pomoć", koje može da "nadvlada prostrane daljine i donese mu okrepnu, ispuni njegove čežnje, želje i snove, "rastjera oblake i mrak", "ulije nove snage" i izlijeći ga "zracima svoje ljubavi" jer:

*Što je galebu more, to si ti meni – postojbina svih žudnji i nada.
Samoj nemam sreće da dodirujem tebe, kao galeb more.
Preostaje mi samo maštanje u kome znam, vidim, kako bih se kupao
i plivao po pučini tvoje ljubavi. Kucaji tvoga srca bili bi valovi na tom
moru, a žar tvojih očiju, sunce što bliješti sa visine.
Pitam se: kada će se naše težnje sliti u jedno? Iz naše čiste ljubavi
treba da se rodi nešto životvorno.*

**Da bi prevladavao ontološku
nesigurnost vlastita bitka,
pjesnik poetizira one motive
koji dokazuju kako se još
uvijek nije predao, da je
iznašao *raison d'être* vlastita
postojanja**

Svjestan da mu protočnost ovozemnog vremena ne donosi ništa od onoga što želi ("Prolaze dani, al' uzalud, boljeg nema, -/ ostaju samo moja trpljenja"), da mu osjećaj brzog biološkog kraja zamagljuje, zasjenjuje i deziluzionira svaku perspektivu, da mu preostaje tek poezija kao medij kojim će izraziti svoje tragično životno iskustvo i koliko - toliko uspijeti sublimirati osjećaj vlastite skepse i nemoći, prolaznosti i brzoga kraja, pjesnik (lirska kazivač) piše "Rekvijem za sebe", pjesmu u kojoj se rezignantno isповijeda i rječito "oprašta od života te prije polaska na daleki put kazuje svoje posljednje želje":

*Moram da odlazim; a rijeke će i dalje teći, more će šumjeti, livade
će se zelenjeti. Pastiri će i dalje pjevati, a psi oko njih poskakivati. U
gustum vijencu mojih doživljaja ređaju se nebrojene slike.
Sada, osluškujem dolazak iz daljine, vapaj plamenih talasa i tut-
njavu oluje što donosi glasove, nerazumljive i strašne. Ovi glasovi
govore mi da jutarnja zora za mene neće više zaruditi i da su se sve*

*moje zvijezde već ugasile. U posljednjem teškom uzdahu, razbit će se moje srce i nestat će mojih snova, nada – i svega ...
Ispred mene, zatvorit će se prozori kroz koje sam gledao svijet. Do mene neće više dopirati melodije prirode ni žamor nemirnih grada. Jedini glas namijenjen meni, biće jeka grobnog zvona.*

**U Krajčinovićevoj se poeziji
može detektirati nekoliko
motivskih središta, među
kojima dominiraju priroda i
ljubav prema ženi, čija poetska
eksplikacija (više platoska,
negoli eročka) ima svojevrsnu
oslobađajuću i terapijsku ulogu**

Prije nego završimo osvrt na gotovo nepoznatu i do sada potpuno marginaliziranu intimističku poeziju Mladena Krajčinovića, recimo pokoju riječ i o njegovim formalno-morfološkim odlikama svedenim na strofne i stišne modele i oblik pjesme u prozi kao dominantnu poetsku formu u kojoj prevladava još razvedeniji (s)likovni govor. U tom smislu treba istaći impresionistički opisan i gotovo imastički opserviran sloj njegovih pjesama, pogotovo onih pejsažnih. Mada pejsaž u njegovim pjesmama izgleda poprilično elementaran i osamostaljen, on zapravo prenosi određene semantičke poruke, definirajući tzv. vanjskim slikama unutrašnje doživljaje, trenutačna stanja i raspoloženja lirskog subjekta. Unatoč neposrednosti i jasnoći opservacije, ne radi se o mimetičkim preslikama, "prepisivanju" rudimentarnih štimunga i konkretnih prizora iz prirode, već o vizualnoj estetizaciji opsesivnih motiva (egzistencijalna zebnja, ovisnost života o smrti i njegova prolaznost) pri čemu pjesme funkcionišu kao svojevrsni psiho-pejsaži i subjektivni komentari viđenog svijeta, a realistički intonirani prizori preuzeti iz vitalističkog, florističkog i faunalnog poretka prirode, zahvaljujući svojoj poetskoj preobrazbi, simboličkom i atmosferičkom potencijalu, pretvaraju se u konstativni unutarnji monolog tjeskobnog i tugaljivog subjekta. Potonje se gotovo paradigmatski eksplikira u dojmljivoj pjesmi u prozi "Sanja u šumi" u kojoj poetsko Ja djeluje kao objektivni promatrač koji ipak uspijeva zanimljivo poantirati i transcendentirati svoja neposredna opažanja. Zahvaljujući tome, njegovi stvarni i sugestivni, ilustrativni i pripovjedni stihovi naposljetku podliježu stanovitoj poetskoj kondenzaciji i naizgled začudnoj estetskoj kristalizaciji:

Srna pije vodu sa bistra potoka. Kroz granje proviruje sunce. Djeva na okraju suše napasa stado. Mršava kravica čupka travu. S gljive se još nije osušila voda koja je pala s posljednjom kišom. Iz živice proviruje crvena jagoda. Uskom šumskom stazom preko suvih iglica bora i jela prolazi puž ostavljujući trag koji svjetluca u jutarnjoj rosi. Naokolo se koče stoljetne jele. Koliko bi se od tih jela moglo učiniti uspravnih jarbola! O, vi jarboli! O, vi, lađe!
Ali vi ostajete samo obične jele, – moje galije tonu u jutarnjoj magli, a vjetar mi dobacuje šišarke.

**Protok vremena ovom trpkom
i elegičnom, testamentarnom i
epitafnom Krajčinovićevom torzu
nije uspio ugasiti humanistički naboj
i poetsku svježinu, subjektivnu
izravnost i prvotnost, a samim time i
nadvremensku protežnost**

Govoreći u prvom licu o univerzalnim temama i vječnim ljudskim pitanjima (ljubav, smrt, život, bolest, priroda, žena), poezija Mladena Krajčinovića uklopila se je u dominantni „krugovački“ egzistencijalistički poetski kontekst pedesetih godina prošlog stoljeća, kada je uostalom u formi knjige i objelodanjena. Potonje ističemo, neovisno o tome što smo sigurni da se pjesnik svojim stihovima nije namjeravao uključivati u kurentna poetska strujanja svoga vremena ni asimilirati kanonizirane poetičke uzuse i programe,³ tim više što on nije posebice osviještavao vlastitu pjesničku vokaciju i što su njegova lektirna i referencijalna oslanjanja bila podosta drugačije, primjerice lorkinske, prirode. Nastala kao izraz terapeutskog poetskog čina i želje da se na kompenzativan literaran način posvjedoči tragika življenja i nadvlada fatalizam smrti, Krajčinovićeva autobiografska poetska ostavština (artikulirana i naslovljena u vidu krika) svojim osobnim ulogom, svedenim na manje - više tragične egzistencijalističke emanacije, u većine recipijenata reflektira solidarizirajući sučut i empatičke reakcije. Razlog više da zaključimo kako protok vremena ovom trpkom i elegičnom, testamentarnom i epitafnom Krajčinovićevom torzu nije uspio ugasiti humanistički naboj i poetsku svježinu, subjektivnu izravnost i prvotnost, a samim time i nadvremensku protežnost.

³ „Neka se Krik galeba potvrdi kao zbirka pesama koju je pogrešno ocenjivati, često suvim književno – kritičkim normama i kojoj treba prići kao naivno pastoralnoj prići o jednoj smrti i jednom plemenitom radnom životu. Ako neko hoće da traži književne vrednosti, ili pak ako ih vidi, – neka tu pokuša da nađe njihovu suštinu i stvarni emocionalni smisao.“, fragment iz neautorizirane „Beleške o piscu“, objavljene na kraju zbirke „Galebov krik“.

KAKO SU RUSI U SSSR-U OD RENDGENSKIH SNIMKI RADILI PLOČE

GLAZBA NA KOSTIMA

PIŠE: Neven Vulić

Glazba na kostima ili „bone music“ naziv je za improvizirane gramofonske ploče koje su se snimale na iskorištenim rendgenskim snimkama ljudskih kostiju, lubanje, šaka ili femurne kosti, pa pretvarale posebnim strojevima za snimanje u gramofonske ploče

Danas nam se sve čini dostupnim i teško je zamisliti kako je to kad je glazba zabranjena, i kako je to kad se određeni izvođač ne smije slušati, pod prijetnjom kazne ili zatvora, jer nije podoban. Teško je pojmiti i državnu cenzuru, ali i apsolutnu nestaćicu – toliku da potrebnih sirovina za proizvodnju nečega, primjerice glazbenih ploča od vinila – jednostavno nema.

Srećom, ljudski se duh u takvim situacijama sposoban ingeniozno i brzo prilagoditi.

U bloku država SSSR-a, u razdoblju nakon II. svjetskog rata, nije se moglo legalno nabaviti proizvode koji su imali ikakve veze s popularnom američkom, pa čak i zapadnom kulturom, jer je to jednostavno bilo smatrano dekadentnim i nepočudnim, usmjerenim protiv službene ruske postratne komunističke ideologije.

Naravno, razlozi za to bili su očigledni. Rusi su se krvnički iscrpili u ratu s nacističkom Njemačkom, pa je sukladno tome i ruska poslijeratna pobjednička emocija bila poprilično jaka i cenzorski nastrojena. Nakon katastrofalnih stradanja, poput onih u Lenjingradu, napokon su se oslobodili nacističkog agresora, osvetili i vojno proširili vlastiti teritorij, no odnosi s donedavnim ratnim saveznicima postajali su sve zategnutijima.

I prije kraja II. svjetskog rata odnosi Sovjeta i ostalih europskih i svjetskih saveznika snažno su deteriorirali. Razlozi su između ostalog bili poljska vlada u egzilu, Jugoslavija, i pitanje suradnje s ostalim saveznicima u Berlinu, tijekom tzv. Berlinske blokade (1948-49), koja se smatra službenim početkom Hladnog rata.

Oni koji nisu željeli sudjelovati u pobjedničkoj paradi i pokoravati se sovjetskim pravilima, bilo da se radilo o nekadašnjim saveznicima, bilo da se radilo o samim Rusima koji se nisu dovoljno radovali ruskoj pobjedi, svi su oni postali nepoželjni, pa tako i njihova glazba.

Музыка на рёбрах

Popis ruskih glumaca, pjevača i umjetnika koji se nakon završetka rata nisu htjeli preseliti na ruski teritorij poprilično je velik, i upravo zbog takvog stava, koji je protumačen kao izostanak podrške sovjetskom uspjehu, djela mnogih od njih bila su zabranjena, pa makar ne imala nikakvu političku premisu. Također su i mnogi predratni ruski umjetnici zabranjivani, kao i oni koji su ostali unutar Rusije, ali su odjednom postali nepočudni, primjerice zbog seksualnosti.

Tijekom kasnih 40-ih, 50-ih i 60-ih godina prošlog stoljeća albumi glazbenika iz emigracije, primjerice pjesme Pjotra Lesčenka ili Aleksandra Vertinskog, mogle su se pronaći samo na crnom tržištu, ukoliko ih je netko prokrijumčario na područje SSSR-a. Distribucija i javno puštanje takve glazbe bili su izričito zabranjeni.

Elvis, Beatlesi, Bill Haley, Rolling Stonesi, Beach Boysi, Chubby Checker, svi su oni unutar SSSR-a također bili smatrani lošim utjecajima, baš kao i ostatak rock, jazz ili boogie-woogie glazbe. Zabranjivani su i cijeli glazbeni ritmovi, poput tanga i fokstrota. Plesni koraci fokstrota navodno su previše podsjećali na muškarca i ženu koji vode ljubav.

Ako se zabranjena glazba i mogla nabaviti na gramofonskim pločama unutar država SSSR-a, takve ploče bile bi skupe, uz to su bile i jako dobar razlog za zatvor, pogotovo za dilere takvih sadržaja. Zapadnjačke ploče najčešće bi u SSSR stizale preko satelitskih država, poput Mađarske. Uza sve, niti snimanje vlastite glazbe nije bilo dozvoljeno. Za sve se trebalo tražiti odobrenje države.

Glazba na kostima, ili „bone music“, samo je jedan od mnogih naziva za improvizirane gramofonske ploče koje su se snimale na iskorištene rendgenske snimke.

Dakle, rendgenske snimke ljudskih kostiju, lubanje, šaka ili femurne kosti, pretvarale bi se posebnim strojevima za snimanje u gramofonske ploče – i upravo to je i ono što ih i danas čini toliko popularnima – izuzetno neobičan, čak i nadrealan izgled.

Glazba na kostima nazivala se raznim drugim sleng imenima: „rebra“ („Ribs“, „рёдера“), „glazba na rebrima“ („music on ribs“, „Музика на рёдрах“), „jazz na kostima“ („Jazz on bones“, „Джаз на костях“), „kosti“.

Falsifikatori su koristili iskorištene rendgenske snimke jer pravi vinil nije bio raspoloživ, niti je bio jeftin, ukoliko se i mogao nabaviti (...) Izrezale bi se škarama u oblik kruga, veličine originalnog predloška s kojeg bi se presnimavalo, a rupicu u sredini, kojom bi se takva ploča centrirala na gramofonu, probušili bi upaljenom cigaretom

Falsifikatori su koristili iskorištene rendgenske snimke jer pravi vinil nije bio raspoloživ, niti je bio jeftin, ukoliko se i mogao nabaviti.

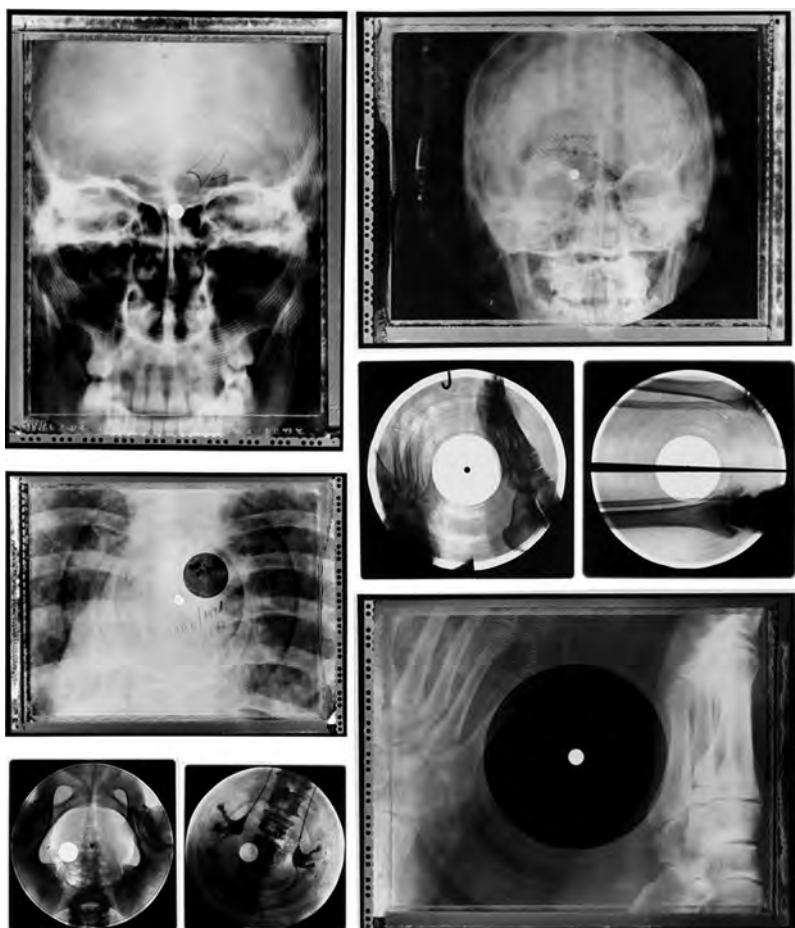
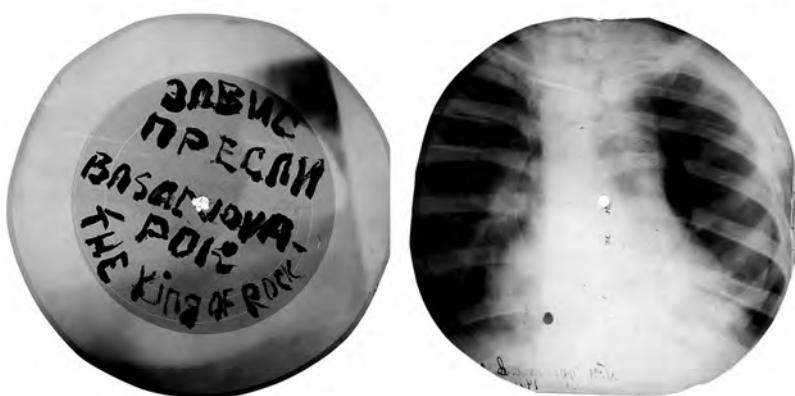
Bolnice su, naravno, morale slijediti državne propise, od kojih je jedan određivao da se svakih godinu dana nagomilane rendgenske snimke moraju uništavati jer su lako zapaljive i predstavljaju požarni rizik. One su se mogle kupiti za siću, ili čak pronaći u smeću, ukoliko bi ih određene bolnice bacale. Zatim bi se izrezale škarama u oblik kruga, veličine originalnog predloška s kojeg bi se presnimavalo, a rupicu u sredini, kojom bi se takva ploča centrirala na gramofonu, probušili bi upaljenom cigaretom.

Zvuk sipljenja pijeska

Nekadašnje rendgenske snimke tako bi postale improvizirani nosači glazbe, uz pomoć posebnih uređaja, primjerice starih fonografa koje bi vješte ruke falsifikatora pretvorile u snimač. Takvi snimači presnimavali bi glazbu u stvarnom vremenu, uglavnom u brzini od 78 okretaja u minuti. Dakle, koliko je trajala jedna strana ploče – toliko je trebalo glazbi da se presnimi. Proses se nije mogao ubrzati.

Kvaliteta bone music-a nije bila impresivna: osim što su takve ploče bile jednostrane, netom presnimljena rendgenska ploča nudila je osjetno lošiju kvalitetu glazbu od one na vinilu, a takvi diskovi su se mogli slušati samo desetak puta.

Tadašnji korisnici glazbe na kostima svoj su vlastiti glazbeni doživljaj takvih snimki opisivali kao da je napola snimljen zvuk sipljenja pijeska, a napola zvuk glazbe.

Po knjizi Artema Troitskija iz 1987. godine „Back in the USSR: The True Story of Rock in Russia“, glazba na kostima često je sadržavala i iznenađenje za slušatelje: nekoliko sekundi svirao bi američki rock'n'roll, a zatim bi se ruski glas narugao govoreći: „Tako, mislili ste da ćete poslušati najnovije američke zvukove, ha?“, zatim bi ih ispsovao, i nastupila bi tišina.

Navodno je sve pokrenuo Poljak koji je 1946. godine stigao u Lenjingrad – Stanislav Filo – koji je tamo pristigao s Telefunken snimačem koji je u Njemačkoj kupio kao ratni plijen. Umjesto igle, taj je uređaj imao rezač koji je mogao urezivati razne zvukove, glazbu ili glas, na gramofonsku ploču. Uskoro je Filo dobio odobrenje da otvori dućan, a jedna od stvari koje su se mogle tamo kupiti jest i snimka vlastita glasa, kao souvenir, za nekoliko rubalja.

Posao mu je uspio iz drugog razloga, ne zbog snimanja glazbenih suvenira. Uvečer je ilegalno presnimavao ploče. Postao je falsifikator koji je zaljubljenicima u glazbu prodavao strane i zabranjene alboleme.

**Kvaliteta nije bila impresivna:
osim što su takve ploče
bile jednostrane, netom
presnijljena rendgenska ploča
nudila je osjetno lošiju kvalitetu
glazbu od one na vinilu, a takvi
diskovi su se mogli slušati
samo desetak puta**

Ruslan Bogoslovski, zaljublenik u tango, upoznao se s Filom i postali su prijatelji. Želju da i sâm posjeduje takav stroj za snimanje glazbe Bogoslovski je uskoro proveo u djelu. Nakon što mu je Filo odbio prodati svoj stroj, Bogoslovski je detaljno proučio Telefunkenov uređaj za snimanje, i uz pomoć svog oca, koji je bio poznati strojar s vlastitom radionicom, proizveo je svoju kopiju, na selu.

Uskoro je Filo počeo gubiti promet jer je stroj kojeg je proizveo Bogoslovski radio jako dobro, a Bogoslovski je oko sebe okupio mnogo prijatelja, i odlučio svoj stroj u više navrata kopirati, kako bi se proširio.

Njegova družina poznata je pod imenom „Banda zlatnog psa“ i navodno su prvi koji su imali takav biznis u Sovjetskoj Rusiji. Glazbu su presnimavalni na rendgenske snimke jer boljeg i jeftinijeg materijala nije bilo raspoloživog.

Postali su poznati, pročulo se za njihov biznis i počeli su se širiti, u Moskvu, Kijev, Odesu. Uskoro se zainteresirala i država, pa su 1950. uhićeni svi koji su se time bavili u Lenjingradu.

Bogoslovski je osuđen na pet godina u gulagu, a njegov kolega Boris Tajgin, koji je snimao i svoje pjesme, dobio je dvije godine kazne više od Bogoslovskog upravo zato jer je stvaranje vlastite glazbe, bez dozvole, smatrano gorim prekršajem od presnimavanja tuđe, pa makar bila i zabranjena.

Srećom po utamničene falsifikatore i ostale zatvorenicke, nakon malo više od dvije godine umro je Staljin i proglašena je opća amnestija.

„Huliganski trend“

Bogoslovski je pušten iz zatvora, vratio se u Lenjingrad i ponovno je započeo stari posao. Uskoro su ga ponovno uhvatili, pa je proveo još dvije godine u zatvoru, gdje je cijelo vrijeme razmišljao samo o tome kako da usavrši tehniku presnimavanja. Kad je izašao iz zatvora, vratio se starom poslu, i onda su ga opet uhitali. Kad je po treći put izašao iz zatvora, svijet se već promijenio, ali pogotovo Rusija. Država je dopustila korištenje snimača koji koristi magnetne trake, novi medij postao je svima dostupan, i to je bio kraj ere glazbe na kostima i presnimavanja na rendgenske snimke.

Cenzorski pristup širenju zabranjene glazbe naposljeku je 1958. godine doveo do izglasavanja posebnog zakona koji je zabranjivao kućnu produkciju snimaka „kriminalnog huliganskog trenda“. „Huliganski trend“ odnosi se na pripadnike *stilyagi* pokreta (od ruske riječi „stil“, koja znači isto i kod nas), a označava supkulturu sovjetske mladeži koja je bila poznata po tome što je prihvatala zapadnjačke stilove oblačenja i plesa.

Underground mreža distributera i proizvođača glazbe na kostima nazivala se i *roentgenizdat*. Naziv je analogan samizdatu koji je također široj cenzurirane publikacije po bloku sovjetskih država, dok je *roentgenizdat* u vrijeme najveće popularnosti brojao milijune prodanih ploča sa zapadnjačkom glazbom.

Dok su se neki upustili u posao s glazbom na kostima samo iz finansijskih razloga, velik broj distributera time se bavio jer su glazbu voljeli, jer su bili audiofili i željeli su da i drugi slušaju kvalitetnu glazbu, što god žele i kad god žele, bez obzira na nametnutu cenzuru. Naravno, u radu usmjerrenom protiv službene i proklamirane ideologije sasvim sigurno bilo je i nečeg prilično uzbuđljivog – propisna doza opasne protudržavne subverzije koja je sudionike mogla koštati zatvora.

Cijena jedne ploče na rendgenu bila je dosta niska. Ako je dvostrana gramofonska ploča koštala 5 rubalja, jednostrana kopija na rendgenu mogla se nabaviti za jednu rublju. Uza sve to, takve ploče bile su i jako mekane, pa ih se nekoliko desetaka moglo saviti i sakriti pod odjeću, u rukave ili druga mjesta, i tako ih dilati na određenim lokacijama, u tamnim uličicama, parkovima, uhodanim i poznatim lokacijama.

Illegalne ploče kupovale su se i prodavale na jako sličan način kao što se danas prikazuje dilanje droge: vadile su se ispod kaputa i diskretno mijenjale za novac ili bocu votke, što je također bilo sredstvo plaćanja. Danas su primjeri takvih snimki na kostima cijenjeni i mnogi ih skupljaju.

Za nedavan skok u popularnosti glazbe na kostima možda je i najzaslužniji britanski umjetnik i antikvar Stephen Coates, glazbenik u bendu „The Real Tuesday Weld“, koji se time počeo baviti prije desetak godina, nakon što je naišao na primjerak takve ploče na buvljaku u ruskom Sankt Peterburgu. Pristigao je sa svojim bendom da održe koncert i u međuvremenu lutao po gradu. U jednom trenutku je na sajmu naišao na nešto što nije znao što je točno – gramofonska ploča ili rendgenska snimka. U sljedećih nekoliko dana cijela priča o bone music-u se rasvijetlila, a on je počeo istraživati o fenomenu glazbe na kostima.

Jedan od rezultata Coatesovog rada je snimanje dokumentarca „The X-Ray Audio“, u suradnji s Paulom Heartfieldom, ali i postavljanje istoimene izložbe 2015. godine u umjetničkoj galeriji „The Horse Hospital“, u središnjem Londonu, nakon koje je niz novina popratilo ovaj neobičan društveni fenomen, uključujući i prestižni list „The Guardian“.

SRBI IZ HRVATSKE PRVI PUT NA EVROPSKOM PRVENSTVU MANJINA U NOGOMETU

DA NAM JE FINALE S HRVATIMA...

PIŠE: Goran Borković

Momčad je formirana, autobusom HNS-a zajedno s Hrvatima iz Srbije uputit će se u Italiju gdje će biti smješteni u istom hotelu. Troškove smještaja za 50-ak ljudi, po 20 igrača iz svake ekipе plus stručni stožer, obećao je podmiriti Milan Popović, u poslovnim krugovima poznat kao kralj bakra, a u estradnim kao bivši Severinin muž i otac njenog djeteta

Negdje na dubokim marginama glamuroznog Evropskog prvenstva u nogometu, u trenutku pisanja ovog teksta počinje još jedno Evropsko prvenstvo. Doduše, jedino što ga povezuje s onim u Francuskoj činjenica je da se igra isti sport. Momci također trče za loptom s nadom da je nekako šutnu, puknu, udare, ubace, uvaljuju u gol. Ima i ofsalda, ima i kornera, auta, žutih i crvenih kartona, ali sve ostalo je drugačije. Gledaoce nije problem prebrojati, umjesto reklama *Energy of Azerbaijan* i *McDonald'sa* negdje u kutu igrališta eventualno stoji odbačena ona lokalnog automehaničara koji je odavno u penziji. Slično je i s igračima. Igraju oni s manjom sreće ili talenta ili oboje u odnosu na svoje razvикane kolege.

Prvenstvo je to autohtonih nacionalnih manjina. Treća po redu Europeada. Prvu su organizirali Retroromani 2008. godine u Švicarskoj, a drugu četiri godine kasnije Lužički Srbi u Njemačkoj. Ovogodišnja se održava u Južnom Tirolu, u Italiji, otkud dolaze Nijemci koji su trijumfirali na dosadašnja dva natjecanja. Ove godine prvi put će na tom natjecanju nastupiti i reprezentacija srpske nacionalne manjine iz Hrvatske. Skupili su se u kratkom vremenu, pomalo navrat-nanos, pa ne treba očekivati velike rezultate. Veći je uspjeh da su tamo, jer prije mjesec-dva, kada se krenulo s realizacijom ove ideje, Tirol se činio jednako dalek kao onomad Sremska Rača.

Ipak, zahvaljujući trudu entuzijasta, u prvom redu Nemanje Eremića iz vojničkog NK Petrova Gora, a onda i zalaganju samih igrača i Srpskog narodnog vijeća koje je stalo iza ekipе, momčad se okupila i konačno upoznala. „Idea postoji duže od godinu dana, ali je do sada nismo uspjeli realizirati.

Najviše smo vukli mi iz NK Petrova Gora, a od velike pomoći bio je i nogometni menadžer Milan Martinović. Na kraju smo se ipak formirali i prvi put idemo na prvenstvo”, objašnjava Eremić naglašavajući da je upravo to podvig, dok je rezultat ove godine u drugom planu.

Dodata da je puno pomogao i SNV, posebno Predrag Krupljan iz Centra za razvoj SNV-a koji kaže da je „SNV početkom ove godine aktivno pristupio organiziranju i osnivanju reprezentacije Srba iz Hrvatske koja će nastupiti ove godine na Europeadi.“ „SNV, kao nositelj ove sportske aktivnosti, odabrao je nogometnog trenera Zorana Čugalja koji je iz klubova iz raznih krajeva Hrvatske odabrao 20 igrača. SNV uz pomoć donatora i HNS-a osigurao je smještaj, opremu i prijevoz. Reprezentacija će i dalje sudjelovati na sličnim natjecanjima te je namjera da se momčadi osiguraju sredstva za daljnji kontinuirani rad”, ističe Krupljan.

Veći je sama najava okupljanja srpske ekipе izazvala žestoke reakcije. Desničarski nastrojeni mediji – a takvih nam u zadnje vrijeme ne nedostaje – željeli su opstruirati formiranje reprezentacije pokušavajući napraviti skandal od činjenice da će pred utakmice biti intonirana srpska himna „Bože pravde“, da će dresovi biti u kombinaciji boje srpske zastave (kao da su drukčije boje na hrvatskom barjaku) i da sve to „srpsko okupljanje“ uz SNV organizira Hrvatski nogometni savez, a veće sramote od te valjda s ove strane Dunava biti ne može, jer čim se skupi više od troje Srba na jednom mjestu evo ti nevolje, odnosno još „jedne provokacije u režiji Milorada Pupovca“, kako je to neka budala napisala.

HNS se odmah osjetio prozvan pa nogometnim rječnikom rečeno – najprije prizemljio loptu, pa je nabio daleko preko tribina, jasno se ogradiši od srpske momčadi, jer da oni ni financijski, ni materijalno niti organizacijski ne sudjeluju u stvaranju nogometne reprezentacije srpske zajednice u Hrvatskoj. Plasiranjem takvih neistina, naglasili su u hitno izdanom saopćenju, otvaraju se nepotrebni sukobi, uz konstataciju da HNS redovito organizira okupljanja hrvatskih nacionalnih manjina, kao i hrvatskih klubova iz dijaspora, po čemu je uzor mnogima u Europi, ali i da se „pridržava Uefinih smjernica o društvenoj odgovornosti pa tako podržava i aktivnosti nacionalnih manjina“. Posebno to vrijedi za onu romsku, po čemu je jedinstven u svijetu.

Premda nije zvučalo obećavajuće – štoviše, ispalo je kao da su oprali ruke od ovog pokušaja – momčad je formirana, opremu je nabavio SNV, autobusom HNS-a zajedno s Hrvatima iz Srbije trebala bi se uputiti u Italiju gdje će biti smješteni u istom hotelu. Troškove smještaja za 50-ak ljudi, po 20 igrača iz svake ekipe plus stručni stožer, obećao je podmiriti Milan Popović, u poslovnim krugovima poznat kao kralj bakra, a u estradnim kao bivši Severinin muž i otac njenog djeteta.

PRIJAVLJENI IGRAČI

Marko Vujičić (1994 - PPG Rujevac), Miloš Mrkić (1989 - Petrova Gora), Ljubomir Maderčić (1996 - Petrova Gora), Miloš Musulin (1993 - Petrova Gora), Božidar Trbović (1994 - Gomirje), Mihail Stipanović (1996 - Petrova Gora), Milan Rakas (1990 - PPG Rujevac), Davor Majkić (1997 - PPG -Gomirje), Nemanja Dorić (1992 - BSK Bijelo Brdo), Nikola Ilinčić (1994 - BSK Bijelo Brdo), močak (1982 - Borac Bobota), Nikola Ilinčić (1994 - BSK Bijelo Brdo), Nenad Erić (1989 - HNK Vukovar 91), Ognjen Knežević (1993 - Bobota Agrar), Nemanja Dorić (1992 - BSK Bijelo Brdo), Nikola Vida - (1991 - Agrar), Sanjin Đurašević (1998 - Gošk), Vukašin Ocić (1999 - Vuteks Vukovar), Strahinja Božić (1999 - Cibalić Vinkovci) Zoran Čugalj (trener), Nemanja Eremić (fizioterapeut)

Odigrana je i prva prijateljska utakmica. Ona s timom hrvatske nacionalne manjine iz Srbije, okarakterizirana u šaljivom tonu kao „historijsko-povijesna“. Igralo se na stadionu Vuteks Sloga u Vukovaru, gdje su Srbi bili domaćini, a Hrvati gosti. „Srpski Hrvati“ bili su bolji i pobijedili „hrvatske Srbe“ s 4-0, ali nemojte da vas zavara ova činjenica. Hrvatska ekipa, u čijem štabu je i Ivan Budinčević, bivši golman Hajduka, jedan je od favorita ovog natjecanja s velikim iskustvom i dugogodišnjim radom iza sebe.

Suradnja između dva tima nastavit će se i dalje, gostovanjem Srba u Subotici, a da je prijateljstvo puno više od one formalne kurtoazije, svjedoči i izjava trenera reprezentacije Hrvata iz Srbije Marinka Poljakovića koji je otvoreno kazao da bi najviše volio kad bi igrali u finalu sa Srbima iz Hrvatske, a i Krupljan kaže da je iskustvo reprezentacije Hrvata iz Srbije dobro došlo srpskoj ekipi te da je prijateljska utakmica odigrana kao „simbol zajedništva i prijateljstva“.

Da se manemo politike. Nada Hrvata da će igrati finale nije nerealna. Ta je reprezentacija osnovana prije deset godina i na dosadašnja dva Evropska prvenstva osvojila je drugo i treće mjesto. Najvećim dijelom čine je igrači iz Subotice i Sombora, a cilj im je okupiti igrače iz cijele Srbije, odnosno, gdje god sve Hrvati žive. „Najvažnije nam je da dečki žele igrati za nas“, rekao je Poljaković.

**Uspjeh je već da smo se
formirali i da ćemo nastupiti
na Europeadi, rezultat je u
drugom planu, kaže inicijator
ideje Nemanja Eremić**

Selektor srpske ekipe Zoran Čugalj, inače bivši nogometni smederevskog Sartida i instruktor HNS-a u Vukovaru, ispričao nam je da je za mjesto prvog okupljanja izabran Zagreb, s obzirom da nije bio cilj da igraju najbolji, nego da budu zastupljeni igrači iz cijele Hrvatske. Održan je i turnir igrača i ekipa iz zapadnog dijela Hrvatske u Vojniću nakon kojeg je dogovoren da jedanaest igrača bude iz Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema, a preostalih jedanaest iz zapadnog dijela Hrvatske: Korduna, Banije, Like, Gorske Kotore, Dalmacije i Istre. U Vojniću su nastupile ekipa Petrove Gore, Gomirja, i PPG Rujevca, kao jedine „srpske“ ekipe koje igraju u ligama.

„Da sam se vodio isključivo kvalitetom, vjerojatno bi velika većina odabranih bili iz istočnog dijela Hrvatske. Problem je i što se nisu mogli svi odazvati. Neke ne puštaju poslodavci, a nekolicina se boji političkih problema“, rekao je Čugalj, koji usprkos problemima, od svoje ekipe traži maksimum. Barem onaj koji je s obzirom na uvjete moguće postići, budući da po logistici znatno zaostaju za drugim reprezentacijama. Primjerice, ruska vlada je svojim Nijemcima financirala 40 dana priprema u Sočiju. Za tako nešto, ovdje ćemo morati još čekati, a upravo su oni, zajedno s Nijemcima iz Mađarske i Cimbrima iz Italije, u grupi sa Srbima iz Hrvatske.

НАША ПРЕЗИМЕНА (14)

ПОЛАРИЗАЦИЈА У ОБЛИКОВАЊУ ПРЕЗИМЕНА

пише: Живко Ђелановић

Под поларизацијом подразумијевам обликовање презимена од личних имена обиљежених припадношћу српском, односно хрватском националном корпусу. Таквих су особина припадности лична имена Јован и Иван. Од њих је обликовано у Буковици десетак презимена и знатно више породичних надимака

1. Поближе одређење садржаја

Под поларизацијом подразумијевам обликовање презимена од личних имена обиљежених припадношћу српском, односно припадношћу хрватском националном корпусу. Таквих су особина припадности лична имена *Јован* и *Иван*. Од њих је обликовано у Буковици десетак презимена и знатно више породичних надимака. Оба су имена из истог извора: старохебрејског су поријекла, а настала су као рефлекс имена *Јоханан* значења "Бог је милостив". Успутном напоменом да је према старозавјетном тумачењу све створено божјом милошћу, па и дијете чије име казује коме треба захвалити биолошки постанак, желим показати како је из садашњег облика ишчезло извorno значење некадашњег предлошка.

Прастарог значењског садржаја нема у личних имена *Јован* и *Иван* ни у њиховој актуалној дистрибуцији у Буковици, а новорођеној се дјеци најчешће изабиру имена не према њиховим значењским вриједностима, већ према традицији. Такав је обичај наслеђивање имена од предака. *Јован* и *Иван* су се као лична имена обликовала у културама двију кршћанских вјериоисповијести на јужнославенском простору с обличким

разликама сличнима рефлексима некадашњег старохебрејског имена у великом броју кршћанских народа (нпр. *Јоан*, *Јоханис*, *Жан*, *Џон*, *Ђовани*, *Хуан*, *Јан* итд.), неријетко с језичним особинама посредника, као нпр. грчкога у посредовању између старохебрејског и језика православних народа на Балкану.

Чланак ће бити окренут опису десетак презимена само с обзиром на њихову основу. Због тога ћу занемарити опис сегмента -чевић у презимена *Јованчевић*, односно сегмента -ковић у презимена *Иванковић*. Дакако, у анализи презимена *Јовићић* и *Ивковић* наћи ће се само покраћена лична имена *Јово* и *Иво/Иве* из основног дијела њихове структуре. Занемарит ћу и разлику између презимена *Јокић* из Ервеника, Кистања и Затона Обровачког с изговором првог (кратког) слога с акцентом какав је у именице баба и презимена *Јокић* из Буковића и Поповића с изговором првога слога какав је у именице дједо. Свим овим поједностављењима у опису презимена из времена њихова настанка, из времена кад језичка поларизација није имала обиљежје вјерске и националне конфронтације као у неким раздобљима новије прошлости, желим показати да је несношљивост због поларизама у језику само знак дубљих потреса у друштвеној збиљи.

2. Презимена и породични надимци од имена *Јован*

Од пуног имена *Јован* изведено је само презиме *Јованчевић*. Сва су остала изведена од двосложних покраћеница овог личног имена, од *Јоко* (*Јокић*), од *Јоле* (*Јолић*) или од *Јово* (→ *Јовица* → *Јовићић*). Вриједно би било споменути да *Јоко* и *Јоле*, од којих су творена споменута презимена, могу бити покраћенице још и од особног имена *Јосип*, али уза све остale и ову појединост можемо занемарити. Могли бисмо занемарити и опис далеко сложеније структуре обитељских надимака него што је творбена структура презимена као чињеницу да се ова врста антропонима јавља у говорима Буковице готово искључиво у множинској форми,

као што су: *Јојићи, Јојорлићи, Јокачићи, Јокановци, Јокановићи, Јокићи, Јошићи, Јошкановићи, Јошковићи, Јовељинци, Јовешковићи, Јоветићи, Јовићи, Јовишићи и Јожићи*. Уз примјере не наводим неке од појединости које би могле поближе објаснити њихов ареал употребе, али они знатижељничи читаоци наћи ће их у мојој књизи кад у њу завире.

**Поједностављењима у опису
презимена из времена
њихова настанка кад
језичка поларизација није
имала обиљежје вјерске и
националне конфронтације,
желим показати да је
несношњивост због
поларизама у језику само
знак дубљих потреса у
друштвеној збиљи**

3. Презимена и обитељски надимци од имена *Иван*

Од пуног имена творена су презимена *Иванашевић* и *Иванковић*, с препознатљивом презименском формом, те два презимена форме какву имају лична имена: *Иванежа* и *Иваниш*. Од покраћеног имена *Иван* творена су презимена *Иваси* и *Ивковић*. Највећа је разлика између презимена ових дводјица у њихову основном дијелу: у првој су скupини презименске изведенице од *Иван*, у другој су скupини презименске изведенице од *Иво/Иве*, а у суфиксалном су им дијелу сегменти препознатљиви по припадности антропонимима или врсте презимена или врсте личног имена.

Такви су и обитељски надимци. Од пуног имена (тј. *Иван*), презименског суфикаса (тј. —овић) и множинског наставка (тј. —и) творено је неколико надимака *Ивановићи*, међусобно различитих понајвише по томе што означавају различите обитељи на ширем простору Буковице, али и по акценатским вриједностима. У другој су скupини остали: *Иваљи*, *Ивчићи* и *Ивелићи*, творени од основе с покраћеницом *Иво/Иве* као главним дијелом.

4. Нејезична стварност у презименима

У презименима обликованима од поларизама *Јован* и *Иван* огледа се, једнако као у презименском лексику уопће,

нејезична збиља некадашњих времена. На основу резултата мојих истраживања антропонимије Буковице те на бројчаним подацима публикација у којима су објављена презимена с цијелог хрватског простора према пописима становништва 1948. и 2001. године, споменут ћу само два значајнија податка. Први се односи на чињеницу да презимена нису симетрично распоређена као што бисмо очекивали према поларизацији личних имена *Јован* и *Иван* јер презимена *Иванежа*, *Иваниш* и *Иванишевић* означавају становнике српског етничког корпуса, као што становнике тога корпуса означавају обитељски надимци *Ивановићи* и *Ивелићи* у Ивошевцима, Колашцу, Крњеувама, Оћестову и Вариводама. Овај бисмо подatak могли, међу осталим, сматрати резултатом времена у којем су се обликовали ови антропоними и чињенице да је на овим просторима владала слога међу припадницима дводјица кршћанских цркава све док није минула опасност од Османлија као заједничког непријатеља.

Други је податак да се у односу на попис становништва 1948. године у Буковици знатно смањио број становника само у педесетак година касније и то тако да их је у односу на 394, колико их је било у ранијем попису, у оном их је другом остало само седамдесет и троје. У попису 2001. године није било више *Иванежа* и *Иванишевића* у мјестима која су некада била њихова пребивалишта, а у Доњем Карину и у Надводи толико се смањио број *Иваниша* да их је тамо остао само симболичан број у неколико породица.

**Опћенито бисмо могли рећи
да су недавни поремећаји
некадашњег распореда
презимена на простору
Буковице посљедица
вјерских и националних
антагонизма дводјица
кршћанских ентитета на
пријелазу из претходног у
ово стољеће**

Да би се свему овоме ваљано утврдили узорци, била би потребна темељита демографска анализа. Опћенито бисмо могли рећи да су недавни поремећаји некадашњег распореда презимена на простору Буковице посљедица вјерских и националних антагонизма дводјица кршћанских ентитета на пријелазу из претходног у ово стољеће.

MARŠALE, SREĆAN TI 124. ROĐENDAN, SA ŽELJOM DA NAS JOŠ DUGO, DUGO VODIŠ!

DRAGI NAŠ DRUŽE TITO!

PISÈ: Željko Kresojević

**Valjda Mišo "Kiki-riki" nije dobro
poravnao stazu u parku sa svježe
naveženim pijeskom, što je bio razlog
da jedna od pratilja padne i podere
nove bijele šrample. Al' brzo se podiže
i nastavlja trčati. Zaustavljaju se pred
svečanom binom. Nastavnice Milica
i Draga, koje je lako uočiti u špaliru
jer imaju punđe kao u Titine Jovanke,
gledaju sa zebnjom u svoje đake. Kad se
debeljuškasti dočepao zraka, otpoče već
poznato: „Dragi naš druže Tito...“**

Prolazim tu neki dan malom poprečnom ulicom. Zastanem malo. Osjeti se da jorgovan miriše. Vrijeme mu je sada, u maju. Gledam mu lijepe plavo ljubičaste cyjetove. U Vojniću je skoro svaka kuća imala takav u bašti. Možda u bijeloj varijanti. Uz nju i ono bijelo cvijeće kao lopte, ne znam mu pravo ime nikad, ali mi se čini da su ih zvali "bijele grude". U čoškovima se obično još sadila plava perunika. Neki su sadili i po koji drugi cvijet, al' ova tri su bili pod obavezno. Kad je štafeta prolazila, nosilo se to cvijeće na njen doček, odnosno ispraćaj. Koračam dalje... nižu se slike.....

Danas dolazi štafeta u Vojnić. Mati traži u starom ormaru pionirsku robu. Raspiruje žar u vrućoj pegli i ide peglati moju svečanu bijelu košulju. Čača je pred špigлом, brije se. Sapuna po licu.

Dok oblačim košulju gledam kroz prozor kako cestom promiču djeca iz Kupljenske, Miholjske, Johova... na okićenim biciklima, punim bukovog grana, državnih i partijskih zastavica. Ima tu onih jakih muških bicikala ili kako bi Mićani rekli "kotača" subotičkog "Partizana", slovenskog "Roga" i po koja specijalka, obično stranske proizvodnje. Svaki ima velikačko svjetlo, koje na gornjoj strani ima plastični prekidač "ablend". To služi da ne bi slučajno zaslijepili nekog ko im dolazi u susret. Sa Gojkom milicajcem se nije za zajebavati. Svjetlo mora svako imati, al' zato нико nema štitnika za lanac. Mjesto toga drvena štipaljka je svima na desnoj nogavici, a cure malo "raširenje" gataju, da im rđav lanac ne bi uvatio nove bijele sokline. Najšareniji biciklo je "ludoga" Bože koji gata lagano uz kraj ceste. Uvijek je on nakićen svojim značkama kao ruski veterani kad idu na proslavu Sta-

ljingradske bitke, uz neizbjježne sunčane naočale sa narančastim okvirom, kupljene na kakvom zboru.

Mati veže čvor na marami, umijeće koje ja nikad nisam uspio savladati, baš kao ni pertle. Često mi ih je kad krenem iz škole kući, znala zavezati moja učiteljica Katika Blagov'čeva. Meće mi plavu kapu, malo je krivi u stranu. Ja sam među prvom generacijom koja je počela nositi plave kape, dok su starije generacije pionira nosile bijele kape, "troroge". Čača je u završnoj fazi sređivanja. Nema više kao prije utrljavanja šljivovice u lice poslije brijanja. Ne maže se ni kupovnim "Pitralonom". Vrag zna gdje je nabavio parfem "Old Spice" (otrov za pice). Okreće glavu na jednu pa na drugu stranu. Šprica dugi mlaz pumpicom, zmireći da mu mirisna vodica ne uđe u oči. Traži od matere male škarice što ih ona drži u kutijici oblijepljenoj školjkama i morskim pužićima, kojih već skoro pola nedostaje. Na poklopcu kutije sa razglednice sa natpisom "Pozdrav iz Crikvenice", ili kako bi mi rekli, Crkven'ce. Moja Dan'ca je koristi kad krpi naše gaće, čarape, maje ili što drugo. Bracan se ogleda dugo u špiglo, i štuca dlake što mu vire iz nosa. Još jedan pogled na ogledalo, nježno desnom rukom gladi svoju "kokoticu", i veže sebi kravatu. Na kraju stavlja "pozlaćene" mandžete na rukave košulje, i oblači kaput od plavog kangara. Znam već tu sto puta ispričanu priču o tom plavom odijelu. Ostao je u vojsci kao profesionalac, još godinu dana na Đerdapu pod ugovorom. Od te love kupio je našu najbolju "luku" kraj mosta, to čuveno plavo odijelo i nekve cipele sa nazubljenim bijelim đonom za kojima su se svi okretali. Hlače odijela imale su lijepe duple "faltice" i "mandžetu"

na nogavicama. Ja ču ih se sjetiti i sa zadovoljstvom nositi, kad su se ponovo vratile u modu krajem sedamdesetih godina. Mati mi u džep gura rupčić da se imam čime obrisati ako zabalavim.

Sjetio sam se da nemam na sebi "Zvezdine" značke koju mi je poklonio Bato Dević, stričev dobar prijatelj iz Ekonomskog škole. Bez nje nikuda. Svi tražimo značku. Naravno da babu treba pitati, jer ona iza mene uvijek spremi što ja izgubim ili zaboravim. Vadi je iz donje ladice zelenog ofucanog kredenca, na kom su već popucale keramičke ručkice. Bila je ispod njenog crkvenog kalendarica, pa je zato nismo mogli ni vidjeti. Ponasno je nosim, kao stari Duda i ostali spomeničari svoje spomenice.

Danas dolazi štafeta u Vojnić.

**Mati traži u starom ormaru
pionirsku robu. Raspiruje žar
u vrućoj pegli i ide peglati
moju svečanu bijelu košulju.
Ćača je pred špigelom,
brije se. Sapuna po licu**

Mati mi daje da ponesem sa sobom buket jorgovana, bijelih okruglih cvjetova i plave perunike, da imam što bacati po štafeti. Ćača pogledava na stari veker što stoji naslonjen na čošku kredenca, uz limene kutijice gdje baba drži „Divku“, cukar i svoje sitnice. Boji se da opet ne bi kasnio na posao u općini i da se ne mora raspravljati sa Milanom Rakinićem, svojim omiljenim šefom. Dok idemo prema autu, đed Ninko pita čaču zna li gdje su kovačka kliješta. Đed ih nađe u "vignju" i poneće skupa sa dugačkim kocom, da može odići volovska kola Ljube "Tamburašice" i popraviti rasklimani točak. Njeni mladi voliči strpljivo čekaju opravak, čupkajući travu po obali uz cestu. Ulazimo u plavog "Fiata 1100R". Ćača povlači "ćok", pa ga naglo vraća. Mašina kreše kao mina, tek su joj dvije godine. Na primjeru odmah učiš. Auto se mora zagrijati. Za to vrijeme moj Bracan još jednom kontroliše "kokoticu" u retrovizoru. Auto prelazi preko izločanih rupa dok prolazimo pokraj Bukvinih kuća. Asfalt došao samo do bolnice. Tako do bolnice dođe vodovod, poslije i kanalizacija. Do nas u Bukvinom gaju, kako od milja Vojnićarci zovu moj "kvart", ovo zadnje ne dođe nikad.

U Vojniću već ima dosta svijeta. "Križ" se polako puni. Sa zvučnika na banderama udaraju partizanske pjesme i koračnice od rane zore. Bukvim lišćem, zastavicama i naravno Titovim slikama okićeni su prozori. "Narodna" milicija je već zauzela položaj, znači baš ona stara garda, ne ova priučena ili kasnije školovana. Milicajci Kosić i Smrzlić, nerazdvojni su u patroli. Slatko sam se lani nasmijao, kad sam na našem groblju Crkvište video da su im grobovi jedan do drugog. Znači, i mrtvi zajedno. Boromisa Nikola, ili kako ga naši najčešće zovu "Burumisa" i Mandarić zaduženi su za "glavni križ".

Stoje na bankini kod pošte. Iz lijepe stare drvene zgrade pošte čuje se kako Božo "Poštar" udara sa teškim poštanskim štambiljom. Njih dva su poznati tandem za uviđaje kod saobraćajnih udesa. Nakon što su se u Donjem Vojniću kod Živkovića sudarila dva auta, što je u to vrijeme bilo ravno sudaru dva aviona, napraviše zapisnik:

**Sa Gojkom milicajcem se
nije za zajebavati. Svetlo
mora svako imati, al' zato
niko nema štitnika za lanac.
Mjesto toga drvena štipaljka
je svima na desnoj nogavici, a
cure malo "raširenije" gataju,
da im rđav lanac ne bi uvatio
nove bijele sokline**

– Vojinć, oko podne. Vel'ko đipalo, skoč'lo na malo đipalo. Sve se skandaljalo niz obalu i ošlo u pičku mater'nu, u Ždedinu đetel'nu. Zapisnik delali Nikola i ja !?!

Nikoli prilazi stari Tukan. Sigurno je riječ o mladim vrganjima koji su tih dana krenuli. Godinama kasnije kad Nikola ode u penziju, prvi će početi biznis sa gljivama. Čane "Žogar" i Milančić su drugi par. Oni drže na oku prostor oko "Granapa" i Kordunašku ulicu. Blagojević i Draganićev sektor odgovornosti je potez od starog hotela do općine. Sav vozni park vojničke milicije je danas izvučen na cestu. Za "fiću" se podrazumijeva da je na terenu. Ali i "tristač" je na cesti. Plave je boje, a tek će ga kasnije početi šareniti u plavo-bijelo sa natpisima MILICIJA. Vodi ga lično Kliska, brkati načelnik "stanjce milicije" Vojnić. Kad ga vidi neko ko ga ne pozna, preslikani je Staljin. Visok, crnih zasukanih brka, markantne nosine. Uz njega je i budući načelnik Dragosavac Đuro. Treba li reći da je iz Like. Milicajski "tristač" ne ide iz garaže bez velikog razloga. Samo sajmenim danom i ovako u svečarskim prilikama. Načelnik Kliska planira da ga kao najbrže vozilo kojim raspolažu upotrebi kao "presretač" protiv motoriziranih seoskih derana koji su se osiliili. Pogotovo sad kad su sa "kolibrića" prešli na "Jawe" i "MZ-ejce". Milicajski "Jawa" ne može izići na kraj sa njima, a "fiću" nećemo ni spominjati. Na "Jawi" je Gojko Runjajić. Pravo čudo da on nije iz Like, već je iz Dalmacije, doduše podalje od mora prema Kninu. Lagano je vozi kroz Knežević Kosu u pravcu Karlovca. Motor je svjetlozelene kaste boje, ne razlikuje se puno od civilnih. Ima jedino plavu milicajsku tablicu. Na governalu, što bi rekli Mićani, ima ugrađenu "svirenu" i dva plava trepteća svjetla. Obučen je kako dolikuje motoristu u tamnu kožnu jaknu. Kasnije će tek doći one sa natpisima na leđima. Na glavi kapa kao u "Grunfa", sa obaveznim naočalamama. Prilično je netaktičan, ne pozna dobro mentalitet ljudi ovog kraja. Lako se vata bločića sa kaznama. Ne vole ga seoski derani, nikako. Stalno je u okršaju sa njima. Pojavili su se "MZ-ejci" od 350 kubika, kojima on ništa ne može.

Moćan motor, karakterističnog oblika, koji ima svjetlo spojeno sa trupom, tako da u zavodu ne baca svjetlost na cestu kojom se vozi. Na kraju ručki su ugrađeni, što bi rekli naši, "žmikavci". Na "Jarčevom" motoru vise sa strane i ukrasne rese. Moćni dečki, barabe! Poluobrijani, sa dugačkim zulufima, "pokumportima" koji su tih godina bili u modi. Kad "Jarcina" iz Kupljenške zajaši na svoj motor nakon barem politre konjaka u gostioni "Razvod braka" kod "Juce", pa kad krene uz pratnju Miće "Lazinog" i Duje "Crnog" iz Ledenika, Paje "Đuleginog", nema toga ko bi ih uhvatio. Čini mi se da bi u zavojima pod Čukurom bili prebrzi i za Rossija, Pedrosu i Marqueusa, a kamoli za Gojka milicajca. Vozeci jedne mračne večeri naletio je "Jarac" na rudu konjskih kola. Tako konje nitko ispregnuo nije, kao on. Skinuo im je od šuba potkove i komote, a kočijaša izbacio iz košića u obližnji šaš. Jednog je konja na mjestu ubio, a drugoga su morali priklati poslije. "Jarac" se teškom mukom probudio za dvije sedmice u šok sobi karlovačke bolnice. Obidoše ga i njegovi motoristi. Pitaju ga:

- Pobogu "Jarcino" 'esi li ti vidio konje?
- 'Esam, al kasno – veli on.
- Mamu im jebem, obadva su konja bila crna kaj noć. Da je barem edan bio bijel il' makar šaren!?

Osta mu poslije jedna ruka stalno viseći i na njoj obavezna kožna rukavica.

**Sjetio sam se da nemam na
sebi "Zvezdine" značke koju
mi je poklonio Bato Dević,
stričev dobar prijatelj iz
Ekonomске škole. Bez nje
nikuda. Svi tražimo značku.
Naravno da babu treba pitati,
jer ona iza mene uvijek
spremi što ja izgubim
ili zaboravim**

Prolazak milicijske "Jawe" kroz Knežević Kosu od Hrstića vrela prate budne oči Dušana Bastaje. To proljeće se nešto duže zadržao u karlovačkom zatvoru, jer je uz ljubimca Rankovića, spominjao i neka druga poznata imena. Šuma već dobro izlistala, Dušan opet po svome, držeći se svog "Dušanovog zakonika". Prva i jedina točka glasi:

- Dušane, drž se šume!

Kad je "Jawa" zamakla, krenu i on prema Vojniću. Blizu "Gnjacinog" mlina kroz granje jošića ugleda i milicijskog plavog "tristača" koji predvodi kolonu vozila, koja će preuzeti štafetu. U Vojniću naveliko teku pripreme za doček štafete. Sve je već uređeno, zastave vijore, muzika tuče sa zvučnika. Neizbjegni Tozo kad su razglasili u pitanju, prespaja kablove, uriktava mikrofone:

— Jedan...jedan...jedan...dva...

Odjednom se sa zvučnika oglasi Nikola Karović sa:

— Aj Ćavela, Ćavelaaaa.....

Ne potraja dugo kad opet:

— Druže Tito ljubičice plava.....

Čika Čane Košarić, ginekolog Ostojić, Lošo Bjelivuk "Đaja" i stari Dudalo prekidaju partiju "šnapsa" i lagaško odlaze u park, da i oni vide štafetu.

Stari Duda sa brkovima kao u Vuka Karadžića, popravlja spomenicu na svom kaputiću. Uza njega je i Miloš Hajdin "Lončić", rođeni ujak moga čače, isto spomeničar. Volim kad ga vidim, jer znam da će par bijelih aluminijskih dinara zvoniti danas u mom džepu, pa pravac u "Granap" čiči Jovanu "Vitezu" po rum pločice, a možda ostane i za mali sladoled kod Mile Mustafine.

Već se polako formira i špalir djece i omladine. Priklučuju se i stari, čuje se graja. Naša dobra učiteljica Katica raspoređuje nas, traži nam mjesta u špaliru. Mene'nako sitnijega gura u prve redove, da vidim i ja nešto.

Milivoj Korać, kažu do tada najbolji igrač lokalnog nogometnog kluba broji novce od karti prodanih na predstavi prethodne večeri i stavlja ih u limenu zelenu kutiju "Tip-top" fleka za gume. Uništen je već uveliko od pića, pa su ga uhljebili u "Narodnom sveučilištu" Vojnić. Sa direktorom Gojkom Velimirovićem zaključava vrata i odlaze prema voćari, jedinom objektu na ovim prostorima koji je izgrađen u kineskom stilu, osim Kineskog paviljo-

na na "Zagrebačkom velesajmu". Na ulazu voćare neka žena pregledava jabuke koje je upravo kupila, da joj nije Mile Kartalija slučajno što uvalio. Rekla mu je da izabere bolje, jer su "za bolesnika". Sa druge strane voćare je brijačnica. Upravo iz brijačke radnje Duke "Brice", inače zagriženog "partizanovca" izlazi Marko Novković, svježe izbrijan i podšisan. Obučen u nove "Rifle" i pripunjenu tanku roltku. Tad još nije nosio svoje prepoznatljive brkove. Već je okružen svojim mladim igračima, svojim pilićima. Osmjejuju mu dvije polovnjake, koje sjedeći na klupi kraj spomenika, krate vrijeme dok ne počne štafeta. Zove ga Šeki da mu izvadi iz A-bandere sa "križa" još dva "rajslina", pa da može pričvrstiti plakat za nedeljnju utakmicu "Petrove gore" protiv "Omladinca" iz Draganića, naših starih mušterija.

Masa je već nestraljiva. Čuje se milicijska sirena u daljini.

Kolona se pojavljuje na Muratovom brijezu. U daljinu se bjelasta atomizer sa dimnjakom ganc nove tvornice pločica "Jugokeramika", kao najvišom građevinom u Vojniću. Onda nije bilo tornja Sv. Antona Padovanskog. Kolonu na milicijskoj "Jawi" predvodi tko bi drugi nego Gojko Runjajić. Kasnije će tu istu "Jawu" preuzeti njegov kolega Sekula. Na njoj će se tako unazaditi, da je po izlasku iz bolnice nakon krpljenja izgledao kao Al Pačino u filmu "Scarface". Kolonu prati plavi "tristač" sa upaljenom rotirkom. To je žest auto, hoće poći, povozan. Lagašak je za svoju snagu i ima zadnju vuču. Na takvom ću se školovati, upijajući znanje koje ću poslije koristiti, vozajući se sa Jovicom Bukvom. Bježali smo vojničkoj, karlovačkoj pa i kladuškoj mi-

liciji. U to vrijeme počeli su "tristači" na Kordunu dobivati *styling*. Ukrasne ratkape, maglenke, naljepnice....Iza zadnjih točkova vise velike zaštitne gume na kojima piše "rally" sa lančićima koji ih drže čvršće. Obavezna savitljiva antena, u vrištavoj boji i cupavi omotač oko volana. Na zadnjem staklu je naljepljena ona glupa ruka što maše na federu. Na njoj natpis: "Čao, smiri živce!" Sa prednje strane štitnik u boji (sjenilo) protiv sunca. Iza zadnjih sjedala obavezan tigar ili kakav čeno, što tužno nije glavom.

**U to vrijeme počeli su "tristači" na
Kordunu dobivati *styling*. Ukrasne
ratkape, maglenke, naljepnice....
Iza zadnjih točkova vise velike
zaštitne gume na kojima piše
"rally" sa lančićima koji
ih drže čvršće**

Odmah iza milicijskog plavog "tristača" ide "mečka" crne boje, "kričaš". Valjda kotarski ili "Jugoturbine" iz Karlovca. Onda ga Pero Grudić još nije vozio. Štafeta se vozila uvijek u najljepšem autu, baš kao i mladenci u svatovima. Iz karlovačkog crnog "mercedesa" kod "Dule" prebačena je u crvenog ljetopana "Ford" Capry, tajnika škole, Mile Paića. Iza njega crna "Volga" naše općine. Za volanom se znoji čika Mile Stokrp. Teško prati nametnuti tempo. Na začelju dahće golublje plavi "Moskić" od poduzeća što kopa bijelu zemlju. Kolona se primiče Vojniću. Prolaze pokraj buffeta "Soko" vlasnika Paje Petrovića. Gazda, inače stara partizančina, pozdravlja sa svojim stalnim gostima kolonu. Gojko na ravnici kod "Poštenove" kuće pogledava na retrovizor, pa se osvrće preko ramena. Pričekuje sporog "Moskića" koji koristi nizbrdicu Muratovog brega da uhvati priključak sa ostalima. Kod kuće Brace Slekana Gojko smanjuje gas. Rutinski prebacuje nožicu mjenjača iz četvrte, u treću. Pritišće težište motora zemlji. Ulazi u zavoj "kod Gnjace", poslije kojeg su mnogi završavali u grabi ili u Baždarevom ribnjaku. Tablica na kojoj piše "Stop milicija" zadjevena u lijevu čizmu iskri u dodiru sa friškim asfaltom, koji je postavljen zbog skorašnje Titove posjete ovim krajevima. Uz zvukove sirena kolona sa štafetom prelazi preko Kekinog mosta i ulazi u Vojnić. Ne mareći puno za to, Mića Cigan naglo izlijeće sa svojim bancekom iz Kordunaške ulice. Sad se ista zove Kralja Petra....hmhmh Kralja PetraKrešimira. Sijeće Mića kolonu kao što sijeće meterna drva na klaorke. Nasta strka, ali sve je riješeno. Bokica ne propušta priliku da to sve zabilježi svojim "Zenitom". Omladinci trče sa štafetom prema aulama suda gdje je i svečana pozornica. Sisata omladinka najavljuje predsjednika omladine Vučković Miloša "Vuleta", koji je oduvijek bio rado slušan govornik. Nisu ga badava na krajiškim skupštinama u toku zadnjeg rata željno isčekivali za govornicom, a tek kad drmne koju. Ni ovoga puta neće proći bez dugih boračkih govorancija.

Evo i štafete radnih organizacija. "Patak", pouzdani centarhalf lokalnoga nogometnog kluba, nosi onu od mladih metalaca. Trči sa karakteristično

skupljenim prstima desne ruke, kao da siječe zrak. U lijevoj mu tokarena štafeta, rad njegovih drugova iz pogona "8. Marta". Znoji se "Patak" u novoj radnoj plavoj kuti, koja se za te prilike izvlači iz skladišta. Istu takvu čistu kutu ima i Tito kad, tobže, tokari kao stari metalac u svojoj radionici na Brionima. Dan je pomalo sparan, možda do noći i kiša padne. Sa desne strane "Patku" trči punašna drugarica, crvenih obraza. Znoj probija na sve strane. Ispod pazuha na svilenoj bijeloj bluzi za broj manjoj, proviruju znojave dlake. To nije bilo vrijeme izbjivanja i pravljenje "čiroka" frizura. Tad se cijenila dobra ruta, kako na nozi tako i na pikatu.

Kreću i "male" štafete pionira. Slabo možem čuti tko dolazi. Sa jedne strane mlati sa štapinom i u uvo galami "Njemica" iz Kupljenske, a s druge strane krči nešto u trunjavim zvučnicima. Možem uglavnom razumjeti da očekujemo dolazak štafete područne škole iz Knežević Kose. Nosi je neki tučan. Glava poveća, jednom rukom drži štafetu, a drugom pridržava kapu da ne spadne. Prate ga sa strane dvije pionirke. Bacamo cvijeće po njima. Valjda Mišo "Kiki-riki" nije dobro poravnao stazu u parku sa svježe naveženim pijeskom, što je bio razlog da jedna od pratilja padne i podere nove bijele štramble. Al' brzo se podiže i nastavlja trčati. Zaustavljaju se pred svečanom binom. Nastavnice Milica i Draga, koje je lako uočiti u špaliru jer imaju punđe kao u Titine Jovanke, gledaju sa zebnjom u svoje đake. Kad se debeljuškasti dočepao zraka, otpoče već poznato:

– Dragi naš druže Tito....

Jedna od pratilja prebire ručicom po plavom šosicu na falte, strepeći da joj drug gdje ne pogreši. Djevojčice gledaju u njega kao u pobjednika etape na "Giro di Italia" pred dobivanje žute majice. Na kraju obavezan pljesak. U pauzama partizanske pjesme.

Kraje svečanosti, štafeta ponovo uz milicijske sirene napušta naše malo mjesto u pravcu Vrginmosta, gdje će je na Biljegu preuzeti omladinci sa te općine. Šarena masa polako se razilazi. Već pomalo umorni nosači štafeta i njihovi mnogobrojni pratioci, traže osvježenje u slastičarni kod Mustafe. Pije se hladna limunada što limuna vidjela nije. Žlica sladoleda kad ju Mila meće u kornet nikad puna do kraja. Ona uvijek pomalo grepka po posudi sa sladoledom. Uzme punu žlicu, pa dio ispusti nazad. Moraš imati jezik kao mravojed da ga se dočepaš. Burek je priča za sebe. Obično se tepsija isječe na četri dijela, ali kod Mile Mustafine sijeće se na šest. Pojedeš jedan burek, zaigra te taman, a ti više nemaš novaca za drugi. Unutra je tanjušno popunjeno jabukama ili sirom.

Sretrem poslije čaću, nešto priča sa Mišom "Kiki-rikijem", našim rođom. Kad me god sretne zaškilji na ono svoje oko što mu malko bježi pa veli:

– Rođo moj. Kreso'vci smo, njesmo Keke!

Ode moj "Rođo", Mišo "Kiki-riki" sa svojim japanerom pokupiti naše jorgovane i ostalo cvijeće koje se već spapunjalo, i mrtvo leži na cestici u parku kojom je maloprije prolazila štafeta. Pokraj nas prođe mlada učiteljica što se skoro zaposnila. Čaća se okrenu za njom i odmjeri je znalačkim okom. Sjedamo u našega "Fiata". Stari otvara "leptir", onaj mali trokutasti prozor sa strane, da mu malo puše. Nije onda bilo klime. Krećemo kući. Palim auto-radio, neki stari "Grundigov" model. Iz zvučnika na Radio-Karlovcu u emisiji "Želje i pozdravi" zavija tunjkavi Stjepan Sabljarić, praćen piskavom Katicom Pavletić:

– Svi mi kažu da si kupim "fíuuuuuu"mene srce vuče ka lajtićuuuuuuuu....

МАЊЕ ПОЗНАТА ФАЗА ЗАТИРАЊА ПРАВОСЛАВЉА У ХРВАТСКОЈ

ЦРКВЕ СУ СЕ РУШИЛЕ И НАКОН 1945. ГОДИНЕ

пише: Чедомир Вишњић

Према једном списку из 1961. године Горњокарловачка епархија Српске православне цркве имала је у том тренутку у употреби 49 цркава. Толико јој је остало од предратна 184 храма након усташких, ратних и поратних пустошења

Према једном списку из 1961. године Горњокарловачка епархија Српске православне цркве имала је у том тренутку у употреби 49 цркава. Толико јој је остало од предратна 184 храма након усташких, ратних и поратних пустошења. У котару Карловац од 38 цркава живих је било 7, у Госpiћу од 65 њих 12, у Сиску од 57 читавих 17.

Стање са парохијским домовима било је још теже. Уз ту тешку муку владика Симеон је имао још једну. Био је једини владика у својој цркви без свог двора, епархијског сједишта, подстанар у Карловачкој парохији. Покушавао је на све начине нешто испословати код власти, или повратити па продати, или од државе наплатити нешто од имовине у Плашком, старом епархијском сједишту, да би дошао до новца за градњу двора у Карловцу. То је трајало годинама без резултата. Напокон је успио углавити озбиљан договор са Златком Фрилом, предсједником републичке Комисије за односе са вјерским заједницама, по којем ће Социјалистичка Република Хрватска исплатити неку врсту одштете епархији за уништене објекте у поратном периоду.

Тако је настао овај занимљиви и речити документ о мање познатој фази затирања православља у Хрватској.

Лубомир (Симеон) Злоковић, био је значајна личност у историји своје цркве и овог дијела српског народа. Рођен је 7. априла 1911. у Бијелој, Бока Которска. Богословију је завршио на Цетињу, а Богословски факултет у Београду. Рукоположен је у чин јерођакона 7. априла, а у чин јеромонаха 21. новембра 1940. године. До избора за епископа био је на дужности суплента гимназије у Јагодини, професора гимназије и Друге трговачке академије у Београду. Године 1949. постављен је за старешину Богословије Св. Саве у Раковици. За епископа Горњокарловачког је изабран 12. јуна 1951., а посвећен је у Саборној београдској цркви 29. јула исте године. Установлен је у Карловцу 12. августа 1951.

СПИСАК

Списак цркава и парохијских дома, порушених и разнесених иза ослобођења земље, као и земљишта узурпираних за градњу других објеката, а као прилог акту упућеном Рупубличкој верској комисији у Загребу.

I. Скупштина општине КОСТАЈНИЦА

1. УТОЛИЦА – На кч. бр. 1133/2,3. к. ул бр. 66 подигнута зграда која је сада у власништву БАНИЈАПРОМЕТ, Трг пред. Костајница. Површина 1.250 чм

Оштета: 6.000 дин.

II. Скупштина општине ДВОР

2. ДВОР – Парохијски дом користила Народна власт. Последња Милиција, која је предала објекат краје руиниран, са упропаштеним инвентаром.

Штета: 30.000 дин.

3. ЈАВОРАЊ – Омладина вежбала у црквеној порти, износила из цркве инвентар и спаљивала.

Штета: 50.000 дин.

4. РУЈЕВАЦ – У парохијском дому за време рата одржавани партизански курсеви. После служио за болници и сав таван употребљен за сандуке умрлих. По ослобођењу, до 1950. користила га УДБ-а, па Милиција и предала га у руини.

Штета: 40.000 дин.

5. ШАМАРИЧКИ БРЂАНИ – Парохијски дом кориштен од Задруге до 1950. Потом запаљен.

Обештећење: 60.000 дин.

6. ЖИРОВАЦ – Општина Двор, решењем 4810/48, експроприсала црквену земљу у корист Задруге, а у површини од 352 чвх, или 1.260 чм.

Обештећење: 6.000 дин.

III. Скупштина општине СИСАК

7. ВЕЛИКА ГРАДУСА – НОО зидине парохијског дома срушио и материјал поделио народу.

Обештећење: 50.000 дин.

8. СТАРО СЕЛО – 1947. минирана црква. Пала два звона и велико звono се разбило. Од материјала цркве и парохијског дома, а на темељима парохијског дома, кцбр. 13, Зк. ул. бр. 63, у површини од 295 чвх, или 1.062 чм, саграђена зграда за трговину и друштвене просторије.

Обештећење за цркву, пар. дом са земљом и звоном: 150.000 дин.

IV. Скупштина општине ГЛИНА

9. МАЛИ ГРАДАЦ – Црква срушена, и на месту цркве саграђена Школа. Парохијски дом срушен и на кућишту пар. дома саграђени станови за лугаре. Парохијска штала и остало прешло у власништво лугарских станова. Осталу земљу Власт поделила народу.

Обештећење: 200.000 дин.

10. ОБЉАЈ – Парохијски дом узет за здравствену станицу, пошту и трговину.

Обештећење: 100.000 дин.

Збир 692.000 дин.

Пренос 692.000 дин.

VI. Скупштина опћине ВРГИНМОСТ

12. ТОПУСКО – Парохијски дом кориштен за учитељске станове и станове милиционера, а после за станове бораца, пензионисаних официра. Предат крајње руиниран.

Обештећење: 50.000 дин.

13. БОВИЋ – црква и пар. дом за време рата спаљени. После рата црква минирана. Није срушена, али су због минирања зидови потрешени и обрушени, да је ЕУ Одбор на тражење Опћине, зидине морао срушити. – Звона после рата подигнута на дрвену звонару. НО Котара Вргинмост срушио звонару, однео звона и прелио у споменик палим борцима у парку у Вргинмости.

Обештећење: 60.000 дин.

Парохијски дом разрушен и на том месту саграђена школа. Узета и сва земља, и ако СО Вргинмост и данас цркву терети порезом!?

Обештећење: 50.000 дин.

14. БЛАТУША – Са цркве однесен кров за потребе болнице у Петровој Гори. Год. 1955. сачињен уговор за поправак цркве, али у томе спречени по чл. НОО. Због тога, а после 10 година, срушила се купола звоника, па потом звона, од којих једно разбијено и украдено.

Обештећење за звоник и звон: 40.000 дин.

VII. Скупштина опћине ВОЈНИЋ

15. ВОЈНИЋ – Срушена црква и парохијски дом са нуззградама. Одузета сва земља и велика црквена порта, и кућиште са подкућницом.

Обештећење: 350.000 дин.

16. ТУШИЛОВИЋ – НОО користио ливаду за израду цигле, и тако је оштетио за 70%. Ливада је крај асфалтног пута и стога јој је велика вредност. Површина 11.500 чм.

Оштета: 20.000 дин.

VIII. Скупштина опћине КАРЛОВАЦ

17. ВЕЉУН – Зидови парохијског дома срушени и од материјала саграђен Задружни дом.

Обештећење: 50.000 дин.

18. ЦВИЈАНОВИЋ БРДО – Парохијски дом остао исправан, са прозорима, вратима, патосима и инвентаром. После рата срушен и од материјала саграђен Задружни дом. Сада власник Трговачко пред. КОРДУН у Слуњу.

Обештећење: 80.000 дин.

19. ПОЛОЈ – На парохијској подкућници и темељима пар. дома подигнута продаваона. Сада корисник Трг. пред ДУГА РЕКА.

Обештећење: 20.000 дин.

IX. Скупштина опћине СЛУЊ

20. СЛУЊ: – По пријави, 1952, извршен претрес у католичкој цркви. Копањем патоса пронађено:

- а) Митраљези, муниција и др, и предато Војном отсеку Слуњ,
- б) Вредности католичке цркве, и предате католичком жупнику,
- ц) Три звона православне цркве, која нису предата Срп. прав. цркви, него су превежена пред зграду Котара и Милиције. Када је ЕУ Одбор затражио предају звона, Котар је наредио да дође представник да звона преузме. Одмах је упућен протонамесник Милан Везмар као представник

Збир 1,412.000 дин.

Пренос 1,412.000 дин.

ЕУ Одбора да преузме звона, и када је овај одмах сутрадан био дошао саопштено му је од стране Котара да су звона нестале!

Обештећење: 20.000 дин.

21. РАДОВИЦА, БУВАЧА И ШИРОКА РИЈЕКА

Парохијски домови срушени и материјал дат приватницима, а по одобрењу НОО.

Обештећење 60.000 дин.

X. Скупштина опћине ДОЊИ ЛАПАЦ

22. СРБ – Црква остала у добром стању. 1955. минирана по матичару НОО Срб.

Прошле и ове године обновљена и у обнову утрошено динара: 170.000 дин.

Парохијска земља дата је по НОО за изградњу 6 кућа приватницима, за 2 стамбене зграде и за зграду Милиције.

Обештећење: 350.000 дин.

23. ДОЉАНИ – Материјал од парохијског дома и штала, по одобрењу одвезли мештани за своје потребе.

Обештећење: 50.000 дин.

24. ДОБРОСЕЛО – зидине цркве НОО срушио и материјал дао мештанима. НОО звона продао у Бихаћ.

Обештећење: 100.000 дин.

25. ДОЊИ ЛАПАЦ – НОО срушио цркву па подигао опћ. зграду, дом. и продавнице две. Звона продао. Инвентар цркве уништио.

Обештећење за наведено, осим земљишта црквене порте, које је неизграђено: 300.000 дин.

26. НЕБЉУСИ – Парохијски дом кориштен за Опћину, па Месни уред, Пошту и Управу пилане. Нуззграде кориштене, а и данас се користе (без накнаде) за пилану и млин. 1964. пар. дом. запаљен.

Обештећење: 150.000 дин.

XI. Скупштина опћине ГРАЧАЦ

27. ЗРМАЊА – Црква обновљена 1957. уочи Мале Госпојине. На сам дан Мале Гоопојине отслужено богослужење у присуству масе света. Навече довучено буре нафте, инвентар срушен и згомилат на буре, и црква запаљена. Звono продато.

Обештећење: 180.000 дин.

XII. Скупштина опћине ГОСПИЋ

29. МЕДАК – Парохијски дом и од материјала сазидан Задружни дом.

Обештећење: 50.000 дин.

30. РАДУЧ – Црква и парохијски дом срушен и материјал дат народу.

Обештећење: 100.000 дин

31. ШИРОКА КУЛА – По налогу НОО црква срушена 1946.

Збир 2,702.000 дин.

Од срушеног материјала саграђен Дом. Три звона прodata.

Обештећење: 200.000 дин.

32. ОСТРВИЦА – По налогу НОО, 1946. срушена црква и од материјала саграђена штала СРЗ-е. После прешла у власништво ОПЗ-а, а потом у власништво Савеза бораца, и Савез бораца штalu продао приватницима.

Обештећење 150.000 дин.

33. ВРЕБАЦ – 1947, по налогу НОО, срушена црква од материјала саграђена штала СРЗ-е. Судбина ове штale је иста као и штale у Острвици. Продана су и 3 звона.

Обештећење: 200.000 дин.

34. ДИВОСЕЛО – По налогу НОО, 1946, срушена црква и парохијски дом и од материјала саграђен дом.

Обештећење: 200.000 дин.

35. МЛАКВА (КОСИЊ) – 1946. НОК Перушић, црквену земљу у површини од 1.670 чвх, или 6.012 чм. дао Стојану, Милете, Муњак, 37 Млаква.

Обештећење: 18.000 дин.

36. ЛИПОВО ПОЉЕ – НОО срушио парохијски дом и од материјала, и на парохијској

подкућници изградио кућу Јово Буњевчевић.

Обештећење: 7.000 дин.

37. СТУДЕНЦИ – 1947. НОО срушио парохијски дом и саградио Задружни дом на истој парцели.

Обештећење: 50.000 дин.

Скупштина опћине ОТОЧАЦ

38. ШКАРЕ – Зидови и звоник цркзе срушени и од материјала саграђен Задружни дом. Исту судбину доживео је и парохијски дом.

Обештећење: 100.000 дин.

39. ДОЉАНИ ВИЛИЋСКИ – Црква и парохијски дом минирани и саграђен Задружни дом.

Обештећење за објекте и земљу: 200.000 дин.

40. ЗАЛУЖНИЦА – НОО дао црквену парцелу бр. 632 Узелцу, Симином, Мили, који је на истој саградио кућу.

Обештећење: 20.000 дин.

41. ЦРНА ВЛАСТ – Цркву срушио НОО и саградио Задружни дом.

Обештећење: 100.000 дин.

42. ШВИЦА – по одобрењу НОО парохијску шталу срушили и уградили у своје објекте мештани.

Обештећење: 30.000 дин.

43. ПРОКИКЕ – Црква срушена и уграђена у Задружаш дом. Сада корисник ГРАДИНА, Трговачко предузеће Бриње.

Обештећење: 80.000 дин.

44. ВОДОТЕЧ – По одобрењу НОО срушена црква и пар. дом и дат материјал мештанима. Земља узета за спомен-парк.

Обештећење: 80.000 дин.

45. ДАБАР – Парохијски дом срушен, по одобрењу НОО и материјал уграђен у Задружни дом.

Обештећење: 30.000 дин.

Збир 4,217.000 дин.

Пренос 4,217.000 дин.

Скупштина опћине КОРЕНИЦА

46. УДБИНА – По наређењу НОО, црква срушена и уграђена у хотел.

Обештећење: 150.000 дин.

47. СРЕДНА ГОРА – Црква и парохијски дом НО срушио. Један део материјала дао народу, а од тесаног камена и плоча патоса цркве изгралио сабиралиште кишнице за цистерну пар. дома која сада служи народу.

Обештећење: 200.000 дин.

48. ШВРАЧКОВО СЕЛО – По налогу Комитета НОК Госпичиј црква раскривена и делимично разрушена. Исти дан рушена је и католичка црква у Подлапачи. Верници са жупником осујетили рушење и НОК Госпичиј дао обећање католичкој цркви, а наш захтев за обећање одбијен.

Штета: 200.000 дин.

Парохијски дом за време рата служио за болницу, школу и НОО. После ослобођења, до 1961. поново служио за школу, и када је нова школа саграђена, НОО је пар. дом раскрио, однео прозоре и врата, па је тако зграда пропала.

Обештећење: 70.000 дин.

49. МЕКИЊАР – По налогу НОО парохијски дом срушен и материјал дат мештана.

Обештећење: 50.000 дин.

50. ЈОШАН – По налогу НОО парохијски дом срушен и материјал дат народу.

Обештећење: 50.000 дин.

51. ВРЕЛО – Црква остала у добром стању. Послат свештеник Миле Навала да богослужи. Представници НОО и Н. фронта забранили му богослужење, и потом цркву демолирали и уништили сав инвентар. Потом раскрили деломично кровиште, па се кров временом срушио.

Обештећење: 150.000 дин.

Скупштина опћине ОГУЛИН

52. ДРЕЖНИЦА – Парохијски дом НОО дао на коришћење ОПЗ, и ова га користила до своје ликвидације пре неколико година. Тада га је ОПЗ запалила. Ликвидна комисија позвала Епархијски управни одбор да постави захтев за обештећење, но СУД у Црквеници одбио захтев из разлога што је ОПЗ имао веровника више него средстава за покриће дуга. – Звона претопљена у споменик.

Обештећење: 50.000 дин.

Обештећење за парохијски дом: 50.000 дин.

53. ЈАСЕНАК – Године 1947. звоник минирао НОО и срушио. Услед минирања уздрмани и зидови цркве и делом порушени, који су грађени од тесаног камена.

Обештећење за звоник и зидове: 70.000 дин.

Звона су претопљена у споменик.

Обештећење: 50.000 дин.

54. МАНАСТИР ГОМИРЈЕ – По налогу НОО срушен волтани, у луку грађени доксат и део зида у дужини од 40 метара. Услед тога потрешени су и делом порушени и остали делови зидина везаних за овај доксат. Покушано је да се сруши и доксат десног крила Манастира.

Збир 5,307.000 дин.

Пренос динара 5,307.000 дин.

Усљед тога срушен свод доксата, а и део зида у дужини од 27 м. За обнову и изградњу зидова, свода десног доксата и целокупног средњег доксата за зидом од 40 метери

Оштета: 150.000 дин.

55. ПОНИКВАРИ – После рата у одличном стању парох. дом користила Опћина, ОПЗ, па Трговина. Када је зграда напуштена разнета су врата, прозори и подови и зграда остављена краје руинирана.

Оштета: 80.000 дин.

56. ПРИМИШЉЕ – Црква покушана минама срушити. Зидови рушени и уграђивани у задружну биријту. После до темеља срушени и подигнута школа.

Оштета: 50.000 дин.

57. ПЕРЈАСИЦА – Зидови парохијског дома срушени и материјал подељен народу.

Оштета: 30.000 дин.

Укупно за обештећење динара н. 5,567.000 дин.

Предњи елаборат сачињен је као прилог акту ЕУО Бр.771/1970, упућеног Републичкој верској комисији у Загребу, а на основу споразума Председник Републичке верске комисије и Епископа горњокарловачког као председника Епархијског управног одбора Епархије горњокарловачке.

Као што је евидентно из образложења у поменутом акту, процена уништених црквених објеката скоро је символична, јер када се на број уништених објеката подели целокупна сума обештећења, процена штете по једном уништеном објекту није ни 10.000 нових динара.

ПРЕДСЕДНИК

ЕПРАХИЈСКОГ УПРАВНОГ ОДБОРА

Епископ горњокарловачки

DEJAN TIAGO-STANKOVIĆ: *ESTORIL*, BEOGRAD: GEOPETIKA, 2015.

POČETAK JEDNOG DIVNOG PRIJATELJSTVA

PIŠE: Sanja Šakić

Zanimljiva i poprilično nepoznata priča o idiličnom portugalskom mještašcu Estorilu i njegovim stanovnicima za vrijeme Drugog svjetskog rata, kao i vješta izmjena različitih stilova i razumijevanje epohe u cjelini, čine *Estoril* jednim od zasigurno uspješnijih srpskih romana u protekloj godini

„Samo treba imati dovoljno za troškove boravka i ovo prokletno ratno vreme će nam proći kao letovanje. Ništa nas neće uzneniravati. Osim komaraca.“

(*Estoril*, 24)

Beograđanin Dejan Tiago-Stanković posljednjih je dvadesetak godina stanovnik Lisabona, a u srpskoj kulturi najpoznatiji je kao prevoditelj romana Ive Andrića i Dragoslava Mihailovića na portugalski, te romana Joséa Saramaga na srpski jezik. Objavio je 2011. godine zbirku priča *Odakle sam bila, više nisam* u izdavačkoj kući Geopoetika, a kod istog izdavača je 2015. godine objavio svoj prvi roman *Estoril*. Iako se autor prvi put okušao u formi romana, *Estoril* je kritika i publika prepoznala kao punokrvno štivo čijem su nastanku prethodile godine istraživanja i proučavanja fikcionalne i povjesne građe.

Likovi i događaji romana smješteni su na portugalsku obalu za vrijeme Drugog svjetskog rata u elitno ljetovalište i gradić Estoril. Neutralni Portugal bio je točka u kojoj su se u to vrijeme ukrštavali putevi izbjeglica, pisaca, umjetnika, političke elite i špijuna, a u hotelu Palasio, centralnom mjestu romana, boravili su brojni poznati gosti: Habsburgovci, rumunjski kralj Karlo II., bogataška obitelj Rothschild, poljski političar i pijanist Ignacy Jan Paderewski, jugoslavenski špijun Duško Popov, Jovan Dučić, Miloš Crnjanski i svjetski šahovski prvak Aleksandar Aljehin. Utemeljivši roman na provjerljivoj povjesnoj građi,

biografijama, brojnim izvorima poput tadašnjeg dnevnog tiska i popisa gostiju koji su boravili u hotelu, autor je poduzeto istraživanje naglasio i izborom literature i glazbene podloge koje je izložio na posljednjim stranicama knjige.

Iako su Estorilom i romanom prodefilirali deseci poznatih ljudi, roman je najvećim dijelom organiziran oko nepoznatog židovskog dječaka Gavrijela Franklina – Gabija i avantura čuvenog jugoslavenskog špijuna Duška Popova. Gabijeva prijateljstva s Duškom i piscem Antonom (Antoine de Saint-Exupéry) središnje su priče romana kojima je posvećeno najviše prostora, ali s njihovim pričama ukrštene su i sudbine ostalih izbjeglica kojima je Estoril utočište i mjesto iz kojeg mogu uteći na sigurno. Lik Gabija je, baš poput hotela Palasio, poveznica među gotovo svim likovima romana zato što on, nepatvoren i iskreno, uspostavlja prijateljstva sa svima bez obzira na njihovo porijeklo i društveni status. Digresije razvodnjavaju poprilično krhklu fabulu romana, a nekolicina umetnutih poglavljja se doimaju suvišnim što je najveća zamjera ovom romanu koji, unatoč liku Gabija kojim se roman otvara i zatvara, prije svega inzistira na opisu atmosfere kakva je vladala u jednom gotovo utopiskom mjestu za vrijeme rata.

„Hotel je komercijalna firma i tu nema mesta za sentimentalnost“, reći će direktor hotela Blek na početnim stranicama romana. Palasio je hotel koji je svojim gostima mogao pružiti utočište u miru, ali u njega dolaze prije svega „probrani među prognanima“ koji, neopterećeni

materijalnim troškovima, ljetuju dok se ostatak Europe guši u ratu. U opreci spram idiličnog primorskog pejzaža uspostavljenog kronotopom romana stoji podnaslov „ratni roman“ koji sugerira ponešto drugačiji pristup ratnoj tematici. Veličanju junaštva, oružja i ratovanja u ovom ratnom romanu nije mjesto, ali to ne znači da rat u njemu nije prisutan: fokusirajući se na neutralni i mirni teritorij, roman neposredno kritizira razaranja i netrpeljivosti stavljajući u prvi plan uspostavljena priateljstva među stanovnicima hotela i obiteljsku atmosferu. Sentimentalnost itekako ima mjesta u hotelu baš kao i romanu koji se na trenutke čini pretjerano sladunjavim.

**Utemeljivši roman na
provjerljivoj povjesnoj građi,
biografijama, brojnim izvorima
poput dnevnog tiska i popisa
gostiju, autor je istraživanje
naglasio i izborom literature i
glazbene podloge koje je izložio
na posljednjim stranicama
knjige**

Sladunjavosti doprinosi i činjenica da je lik židovskog siročeta Gabija, koji u hotel dolazi bez roditelja i s koferom punim novca i dragog kamenja, osmišljen po uzoru na *Malog princa*. U svijetu romana, Antoine de Saint-Exupéry je napisao *Malog princa* upoznavši Gabija u hotelu, a njihovi razgovori su pastiši Saint-Exupéryjeve novele. U usporedbi s Antoanom koji s dječakom razgovara razumijevajući dječji svijet, prijateljstvo sa špijunom Ivanom/Triciklom/Duškom Popovim uvodi dječaka u svijet odraslih korištenjem „ružnih reči“ i Duškovim neodmjerenum ponašanjem i razgovorima. Duško, „plitkouman za tugu“, saživljen je s ulogom playboya i dvostrukog špijuna koji se uspješno snalazi u egzistencijalnom kaosu – inspirirajući svojim životom i lana Fleminga za *Casino Royale*, kao što roman sugerira. Ova dva odnosa jasno suprostavljaju nevini dječji svijet Malog princa i prevrtljivi i kaotični svijet jugoslavenskog Jamesa Bonda.

Uz spomenute pastiše, roman vrvi brojnim intertekstualnim referencama iz filma i književnosti koje će većina čitatelja lako prepoznati i koji ne otežavaju njegovo razumijevanje. Problem jedino nastaje u pojedinim umetnutim pričama bez kojih bi roman bio zbijeniji i cjelovitiji. Prisutnost književnih, filmskih i drugih referenci, uz fotografije i novinske isječke, obogaćuje roman što se posebno ističe u njegovoj kombinaciji različitih stilova. U *Estorilu* je prisutno vješto vladanje novinarskim stilom i jezikom diplomacije baš kao i vladanje zaigranim stilom i stilom svakodnevne komunikacije. Umetanjem različitih tipova iskaza i

različitih medija, roman se na trenutke pretvara u kolaž i, možemo reći, nalikuje brzoj izmjeni kadrova u filmu. U fikcionalnom svijetu, mogao je poslužiti i kao predložak za Casablancu jer odnos direktora hotela Bleka i policijskog inspektora Kardoza potpuno nalikuje odnosu Ricka Blainea i Louis Renault. Osim toga, Estoril je vjerni preslik Casablance ili Casablanca je vjerni preslik Estorila.

**Digresije razvodnjavaju
poprilično krhku fabulu
romana, a nekolicina umetnutih
poglavlja se doimaju suvišnim
što je najveća zamjerka
ovom romanu**

Uz podjelu na kratka poglavila, preglednost i jasnoću roman ostvaruje figurom sveznajućeg pripovjedača koji povremeno komentira događanja u romanu dovodeći u pitanje granicu između pripovjednog teksta i zbilje („Kako stoje stvari, proči će nam ratni roman bez ispaljene kuršume“). Poigravanje s fikcijom i zbiljom u proznoj (povjesnoj) metafikciji *Estorila* pokazuje koliko je tekst romana u stanju reinterpretirati i preobratiti utvrđene činjenice. Takva reinterpretacija je u prvi mah zaigrana, vesela i neopterećena jer su u prvom planu romana populkulturne reference na Jamesa Bonda, Duška Popova (čije se ime uviđek aktualizira sa svakim novim nastavkom *Bond franšize*) i omiljenog dječjeg štiva poput *Malog princa*. Uz dražesne epizode dječje začuđenosti svijetom odraslih i sentimentalne epizode iz života europske diplomacije, roman eksplicitno kritizira nasilje i rat zbog kojih su milijuni ljudi izgubili živote i domove. Osim toga, uvodi i teme poput cenzure, iskrivljenih informacija i poticanja neznanja u tisku i vijestima koji bi, načelno, trebali biti istiniti i objektivni. Prijenos iskrivljenih i nedostatnih informacija iz tadašnjeg cenzuriranog portugalskog tiska u roman pokazuje kako je jednostavno i lako reinterpretirati stvarne događaje u tekstu te da je činjenice moguće preobraziti u njihovu suprotnost. Implicitno, slobodnim povezivanjem stvarnih likova i događaja za potrebe nastanka romana, kritizira se način predstavljanja i utvrđivanja faktografije u povjesnim knjigama i biografijama koju je moguće iskriviti ne bi li odgovarala sadašnjem političkom trenutku. U dijelovima romana koji ističu razliku fikcionalnog i faktografskog i nemogućnost njihova potpuna razgraničenja *Estoril* podriva iste one povjesne izvore i autortete kojima se njegov autor služi.

Zanimljiva i poprilično nepoznata priča o idiličnom portugalskom mještaju Estorilu i njegovim stanovnicima za vrijeme Drugog svjetskog rata, kao i vješta izmjena različitih stilova i razumijevanje epohe u cjelini, čine *Estoril* jednim od zasigurno uspješnijih srpskih romana u protekloj godini.

TIJANA AŠIĆ: *NAUKA O JEZIKU*, ZAVOD ZA UDŽBENIKE, BEOGRAD, 2014.

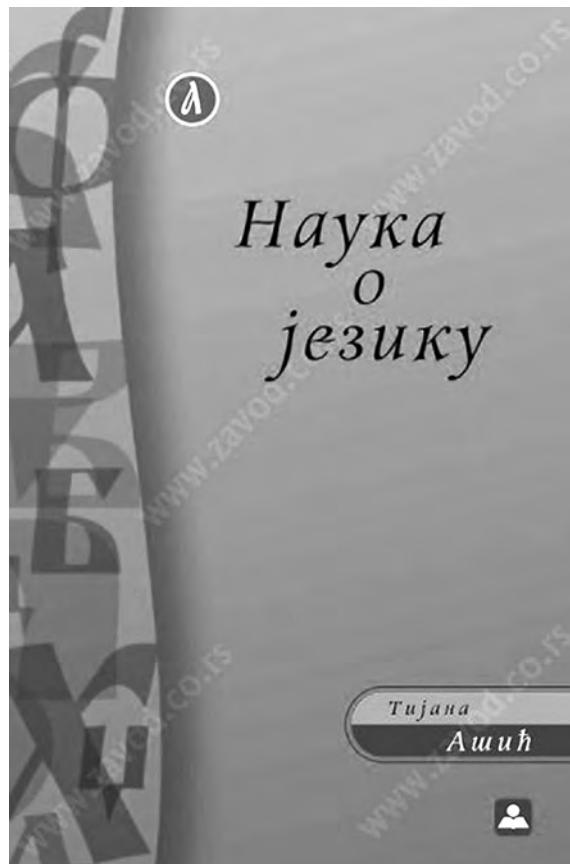
JEZIK – TA ČUDESNA POJAVA

PIŠE: Virna Karlić

Odgovarajući na najvažnija lingvistička pitanja, poticajna ne samo studentima i stručnjacima, ova je knjiga namijenjena svakom čitatelju koji želi znati osnove o tome kako je jezik nastao; u kakvoj su vezi ljudski jezik i životinjski sustavi komunikacije; kakav je proces usvajanja jezika u djetinjstvu; određuje li materinji jezik naš pogled na svijet; kako nastaju novi jezici; kako i zašto jezici umiru...

Pred nama je treća knjiga Tijane Ašić, srpske lingvistice i profesorice teorijskih lingvističkih disciplina i francuskog jezika na Univerzitetu u Kragujevcu. Autorica je u dva navrata nagrađena međunarodnim priznanjima za svoje znanstvene uspjehe (prestižna švicarska nagrada Charles Bally za doktorsku disertaciju te Naylorova nagrada Sveučilišta u Ohiju za istraživanje o prijedlozima u južnoslavenskim jezicima), njezina bibliografija broji preko pedeset jedinica, a pred pet godina je objavila i svoj roman prvyjenac pod naslovom *Danete, duša koja se smeje*. Stručna područja koja predstavljaju autoričin nazuži znanstveni interes jesu semantika, pragmatika, socio-lingvistika i stilistika.

Nauka o jeziku – „toj čudesnoj pojavi koja je istovremeno i organ i sistem i tvorevina i uzrok i posledica i apstrakcija i materija (str. 15)“ djelo je primarno zamišljeno kao fakultetski „uvodni“ udžbenik u opću lingvistiku. Međutim, ono u svakom smislu svojim sadržajem i njegovom prezentacijom prevazilazi okvire takvog nastavnog pomagala, čime autorica uspijeva u postizanju svojeg cilja najavljenog u uvodu – da njime kod čitatelja „ne umnoži samo činjenice, nego i buduće radoznalosti i strasti prema jeziku“ (ibid.). Odgovarajući na najvažnija i najintrigantnija lingvistička pitanja, poticajna ne samo studentima i stručnjacima, ova je knjiga namijenjena svakom čitatelju koji želi znati osnove o tome kako je jezik nastao; u kakvoj su vezi ljudski jezik i životinjski sustavi komunikacije; kakav je proces usvajanja jezika u djetinjstvu; određuje li materinji jezik naš pogled na svijet; zbog čega rečenice koje izgovaramo nerijetko imaju potpuno drugačije značenje od

onog na što se odnose njihovi sastavni dijelovi; zašto se jezici međusobno razlikuju i zašto ih ima toliko na svijetu; kako nastaju novi jezici; kako i zašto jezici umiru; čemu sve služi jezik te o brojnim drugim pitanjima. O svim tim temama autorica raspravlja kroz devet poglavlja posvećenih pojedinim lingvističkim disciplinama koje se njima bave, a na samome kraju priložen je praktičan rječnik lingvističkih pojmova korištenih u knjizi.

Kako je nastao jezik?

U prvom poglavlju knjige pod naslovom *O porijeklu jezika, njegovim karakteristikama i funkcijama* autorica nudi prikaz osnovnih obilježja jezika determiniranih prirodom ljudskog uma, kao i njegovih funkcija uvjetovanih različitim čovjekovim potrebama. Tema je u knjizi otvorena jednim od najintrigantnijih zagonetki ljudske evolucije, a to je, dakako, pitanje prvo-bitnog jezika i njegovog razvoja – promatrano iz biološke, psihološke i sociološke perspektive. Opće je poznata činjenica da se *Homo sapiens* razlikuje od svojih predaka posjedovanjem vrlo složenog komunikacijskog sustava – jezika. Znanstvenici se uglavnom slažu s pretpostavkom da je moderni jezik kakvim se danas služimo nastao prije oko 40.000 godina, međutim postoje brojne različite hipoteze o tome kako se taj proces odvio i što je čovjeka nagnalo na komunikaciju jezičnim simbolima. Autorica u ovome poglavlju predstavlja najvažnije teorije o postanku jezika te nadalje nastavlja s prikazom obilježja modernog jezika i raspravom o pitanju njegovog razvoja iz takozvanog *protojezika*.

Za razliku od tog *proto*-sustava komunikacije sličnog onome kakvim se danas služe čovjekoliki majmuni, moderni jezik je vrhunski produktivan, krajnje ekonomičan sustav arbitarnih simbola (njihovo značenje je stvar društvene konvencije) koji ima tri izuzetno važna specifična svojstva. Prvo je *rekurzivnost* (mogućnost stvaranja složenih jezičnih struktura na temelju relativno malog broja pravila), drugo je sposobnost verbalne dislokacije (mogućnost da govorimo o stvarima koje nisu prostorno prisutne ili se nalaze u prošlosti/budućnosti), a treće je usvajanje jezika „kulturnim“ putem zajedno s drugim obrascima društvenog ponašanja i znanja. Autorica na koncu zaključuje kako sve navedene karakteristike modernog jezika ukazuju na to da je sposobnost kreativnog manipuliranja simbolima bila presudan evolutivni skok u intelektualnom razvojnog putu čovjeka.

Nauka o jeziku – djelo je primarno zamišljeno kao fakultetski „uvodni“ udžbenik u opću lingvistiku. Međutim, ono u svakom smislu sadržajem i prezentacijom prevazilazi okvire takvog nastavnog pomagala

Razvojem ovakvog komunikacijskog sustava, ističe Ašić, čovjek nije samo stekao sredstvo prijenosa informacija, nego je riječ o sustavu koji mu je omogućio da bude svjesno, racionalno, društveno i kreativno biće. Dakle, jezik ima brojne funkcije, među kojima su najznačajnije sljedeće: *kognitivna* (omogućava mišljenje), *socijalna* (omogućava razmjenu informacija, ideja i drugih sadržaja), *kulturna* (omogućava prijenos obrazaca, običaja, uspomena, vjerovanja i drugih elemenata duhovne kulture), *umjetnička* (omogućava umjetničko izražavanje), *ekspresivna* (omogućava olakšavanje i oslobađanje od napetosti), *izvođačka* (omogućava izvršavanje društvenih činova), *fatička* (omogućava održavanje komunikacijskog kanala otvorenim), *simbolička* (omogućava prijenos informacija izvan danog iskaza – primjerice o porijeklu, profesiji, obrazovanju i drugim oblicima socijalne pripadnosti govornika), *magijska* (koja se odnosi na tabue u jeziku) i druge.

Struktura jezičnog sustava

U naredna tri poglavlja autorica se bavi opisom formalnih obilježja jezika na razini glasova, riječi i rečenica. Glasovi su najosnovnija razina jezične organizacije te minimalna jedinica verbalnog signala koja sudjeluje u izgradnji većih jezičnih cjelina – riječi, rečenica/iskaza i teksta/diskursa. U poglavlju pod naslovom *Jezik, glasovi, slova* prikazana je fizička strana glasova – njihove artikulacijske (s obzirom na to kako se izgovaraju) i akustičke vrijednosti, dok se njihova apstraktna strana prikazuje iz više perspektiva. Autorica se u knjizi prvenstveno orijentirala na načine na koje se vrši percepcija glasova te na analizu principa prema kojima se u sklopu pojedinih jezika organiziraju fonološki sustavi, kao i načina na koji ih struka opisuje i interpretira. U sklo-

pu istoga poglavlja posebna cjelina posvećena je jezgrovitom prikazu povijesnog razvoja jezičnih grafičkih sustava od samih početaka do danas – od neolitskih protopisama, piktografskih pisama iz kojih se kasnije razvijaju ideografska pisma, zatim preko klinastog, logografskog i slogovnog pisma, sve do alfabetskog pisma kao najsavršenijeg oblika grafičkog izražavanja.

Nakon poglavlja o glasovima i pismima slijedi poglavlje o riječima kao jezičnim jedinicama kojima lingvistika pristupa iz različitih perspektiva, po-kušavajući rasvijetliti njihovu unutrašnju strukturu, mehanizme nastanka te jezične zakonitosti koje određuju njihove odnose. Osim toga, autorica otkriva kako riječi nekog jezika svjedoče o prošlosti i sadašnjosti njegovih govornika: „Opis i analiza reči koje postoje u jednom jeziku pruža nam uzbudljiv, ali i vrlo ozbiljan uvid u to na koji način se jezikom raščlanjuje i predstavlja stvarnost, kao i kroz kakve je periode u istoriji prolazio narod čiji jezik proučavamo, kakvim se zanatima bavio, u kakvim odnosima je bio sa susedima, koliko je ratovao, kakve je bogove poštovao i kako se društveno raslojavao“ (str. 59).

U cjelini posvećenoj morfološkoj, lingvističkoj disciplini koja se bavi vrstama riječi i njihovim oblicima, prikazana je struktura riječi, njihova klasifikacija, načini na koje se povezuju u veće cjeline te kako se mijenjaju u pojedinim vrstama jezika. Naime, s obzirom na ta svojstva jezici svijeta se međusobno uvelike razlikuju, a autorica to prikazuje na konkretnim primjerima. Tako među ostalima ističe da kineski i vijetnamski jezik nemaju promjenjive riječi poput primjerice slavenskih jezika, nego značenjske odnose izražavaju redom riječi u rečenici, dok eskimski i australijski jezici imaju riječi do te mjere duge i složene da ih tumačimo kao cjelovite rečenice. U cjelini posvećenoj tvorbi riječi autorica se bavi mehanizmima gradnje novih riječi te drugim načinima bogaćenja leksičkog fonda, dok se u cjelini o leksikologiji bavi značenjem riječi i njihovim međusobnim odnosima, njihovim porijeklom, popisivanjem, kategoriziranjem, otkrivanjem strukture leksičkog sustava te njegovim razvojem. Na koncu je predstavljena i leksikografija – znanost o rječnicima, njihovoj izradi, strukturi i vrstama.

U cjelini posvećenoj sintaksi, prikazana je organizacija i struktura rečenice, njezine sastavnice (rijec i sintagme), njihove funkcije te međusobni, unutarrečenični odnosi. Nadalje slijedi kratak prikaz tradicionalnog pristupa ovoj problematiki (čitateljima dobro poznat iz školskih udžbenika i gramatika), te znatno opširniji pregled modernog, u ovdašnjoj lingvističkoj tradiciji slabije zastupljenog generativističkog pristupa sintaksi, koji se razvija u posljednjih šezdesetak godina. Taj pristup u slavenskoj filologiji za sada nije „zaživio“ iz više razloga, ali je zato znanosti o jeziku donio brojne spoznaje i nove perspektive. Zbog toga jasan i razumljiv prikaz temeljnih pretpostavki i principa generativne gramatike ovome poglavlju pridaje poseban značaj.

Jezik, značenje, mišljenje

Nakon poglavlja posvećenog strukturi jezika, slijede poglavlja koja se bave apstraktnijim temama – značenjem te odnosom između jezika i mišljenja. Poglavlje *Reč, rečenica, značenje – semantika* autorica otvara pitanjem što je to značenje i kako tom pojmu, čija definicija znanstvenicima i misliocima zadaje glavobolje od samih začetaka filozofske misli, pristupaju pojedini pravci u semantici te kako oni tumače odnos između značenjske strukture jezika i stvarnosti. U sklopu promišljanja o toj problematiki, autorica izdvaja neka od ključnih pitanja s kojima se lingvisti i filozofi aktivno bave

– primjerice: *Služe li riječi kao sredstva imenovanja pojmove koji neovisno od njih postoje u našem umu?*; *Mogu li u našoj svijesti postojati koncepti za koje nemamo riječi ili pak riječi koje ne vezujemo za nikakve koncepte?*; *Na koji način imenujemo dijelove stvarnosti?*; *Određuje li jezik naše viđenje svijeta?*, te brojna druga intrigantna pitanja na koja barem za sada ne postoje konačni i jednoznačni odgovori.

Nakon prikaza značenjske strukture riječi i rečenice, u poglavlju pod naslovom *Moć iskaza – pragmatika* autorica prikazuje disciplinu koja značenju pristupa iz drugačije perspektive u odnosu na prethodno prikazanu semantiku. Pragmatika je mlada lingvistička grana koja se bavi upotrebom jezika u komunikaciji, a u središtu njezinog interesa su jezična sredstva čije se značenje može razumjeti isključivo u odgovarajućem kontekstu. Polazeći od toga koji su središnji predmeti bavljenja današnje pragmalingvistike, autorica otvara poglavje pitanjem od čega se sastoji proces interpretacije iskaza prilikom razgovora, a potom predstavlja i funkcije iskaza u jeziku te prikazuje što sve njima činimo u svakodnevnoj komunikaciji.

Kao posebnu vrijednost ove knjige valja istaknuti uključenost najrecentnijih strujanja i spoznaja suvremene lingvistike u njezin sadržaj, što je izdvaja pred nekim od njezinih „prethodnica“

U nastavku poglavlja slijedi cjelina o tome kako uspješno prenosimo semantički sadržaj našim sugovornicima i onda kada taj sadržaj nije podudaran s onime što smo doslovno izgovorili (primjerice kada sugovornika indirektno zamolimo da zatvori prozor bez da tu molbu doslovno izgovorimo – npr. kažemo mu da je u prostoriji hladno, očekujući da shvati implicitnu poruku). Time se autorica dotiče pitanja odnosa između jezika i konteksta, koji nerijetko igra presudnu ulogu prilikom konstituiranja i interpretacije iskaza, iako sami govornici i njihovi sugovornici prilikom razgovora toga možda nisu ni svjesni. Završni dio poglavlja posvećeno je pitanjima što je to komunikativna kompetencija govornika, što čini pojedinčevu jezičnu kulturu te koja su sve *paralingvistička* i neverbalna sredstva sastavnice verbalne komunikacije (jačina, boja i visina glasa, smijeh, mimika lica, geste, položaj i pokreti tijela i drugo).

Jedno od najintrigantnijih, a ujedno i jedno od najslabije rasvijetljениh lingvističkih pitanja jest pitanje odnosa između jezika i uma/mišljenja. Upravo toj problematici autorica je posvetila sedmo poglavje ove knjige. U njemu prikazuje najvažnije lingvističke teorije i tumačenja o tome u kojoj je mjeri mišljenje zasnovano na jeziku te u kojoj mjeri jezik predodređuje naše viđenje stvarnosti. U poglavlju je pažnja također posvećena usvajanju jezika kod djece te dilemi jesu li intelektualni i jezični razvoj djeteta povezani, te ukoliko jesu – kako. U tom kontekstu autorica ukratko predstavlja čuvenu hipotezu Noama Chomskog o LAD-u (*Language Acquisition Device*), urođenom

biološkom mehanizmu za konstruiranje gramatika – „stroju za usvajanje jezika“ koji rođenjem posjeduje svaki zdravi pojedinac. U nastavku slijedi i prikaz teorija koje pobijaju tu Chomskyjevu teoriju. Nadalje, u drugom dijelu poglavlja autorica prikazuje predmet bavljenja i glavne metode neurolingvistike – discipline koja pokušava otkriti biološku osnovu jezika, tj. pokušava razjasniti koji su dijelovi mozga zaduženi za proizvodnju i razumijevanje jezičnih poruka te koji su moždani procesi odgovorni za našu sposobnost jezične produkcije i percepcije.

Jezična šarolikost svijeta

Zašto na svijetu postoji toliko različitih jezika – čak šest tisuća, tvrde stručnjaci – pitanje je staro više od dva tisućljeća. Dok je primjerice u *Biblijii* jezična raznolikost prikazana kao rezultat božje kazne, a u 18. stoljeću kao rezultat različitih klimatskih uvjeta, suvremena lingvistika pokušava doći do odgovora na to pitanje rasvjetljavajući brojne pojedinačne fenomene koji su sastavnice ili mehanizmi procesa „umnažanja“ jezika na svijetu. Upravo je jedan od glavnih zadataka sociolingvistike opisati i razjasniti kako i zašto se jezici rađaju, razvijaju, mijenjaju, umiru, množe, dijele i stupaju te zašto se pojedini jezici unutar sebe raslojavaju na brojne varijante koje vrše različite funkcije. Kao primjer jedne takve jezične varijante autorica prikazuje žargon, dok naredne dvije cjeline posvećuju dvjema vrlo aktualnim sociolingvističkim temama – višejezičnosti te odnosu između jezika i identiteta. Tako je kroz prikaz jezične šarolikosti svijeta te na primjerima pojedinačnih fenomena koji se tiču odnosa jezika i društva u osmom poglavlu čitateljima približena ova lingvistička disciplina, koja s jedne strane opisuje kako brojni društveni aspekti utječu na način upotrebe jezika, a s druge strane opisuje kako jezična upotreba utječe na društvo.

Na samome kraju knjige priložen je i kratak pregled razvoja lingvističke misli od samih njenih začetaka u Egiptu, Sumeru, Kini i Indiji sve do 20. stoljeća, kako bi se prethodno prikazane grane, teorije i struje suvremene lingvistike smjestile u odgovarajući kontekst.

Uvod u ljubav prema lingvistici

Napisati uvodni priručnik o cijeloj jednoj znanstvenoj disciplini i sve relevantne podatke o njoj „natiskati“ na dyjestotinjak stranica zasigurno nije lak posao. Još je teže učiniti to na tako uspješan način da je gotovo nemoguće zamisliti studenta koji nakon čitanja ove knjige ne bi bio sretan što je za svoj životni poziv izabrao baš tu struku – ili pak čitatelja koji nije barem malo zažalio što to nije učinio. Tajna je vjerojatno u autoričinoj „zaraznoj“ neskrivenoj predanosti i ljubavi prema „nauci o jeziku“. Međutim, ništa od toga ne bi bilo moguće bez njezinog širokog znanja i upoznatosti s brojnim disciplinama te iznimno razgranate znanosti.

Kao posebnu vrijednost ove knjige valja istaknuti uključenost najrecentnijih strujanja i spoznaja suvremene lingvistike u njezin sadržaj, što je izdvaja pred nekim od njezinih „prethodnica“. Ipak, važno je naglasiti da ona svojom kvalitetom nije usamljena te u tom kontekstu svakako treba izdvojiti „uvode“ Ranka Bugarskog (*Uvod u opštu lingvistiku*, 1989. – 5. izdanje objavljeno je prošle godine) i Dubravku Škiljanu (*Pogled u lingvistiku*, 1985.) – dva velika imena domaće lingvistike, čija će spomenuta djela zajedno s *Naukom o jeziku* Tijane Ašić svakom početniku zasigurno priuštiti ugoden prvi susret sa ovom znanosti, dok će one već upoznate s njome iznova inspirirati.

КАКО СЕ СКЕРЛИЋ ЈЕДАН ВИЈЕК КАСНИЈЕ ВРАТИО КУБИ, У БЕРИСЛАВИЋЕВУ

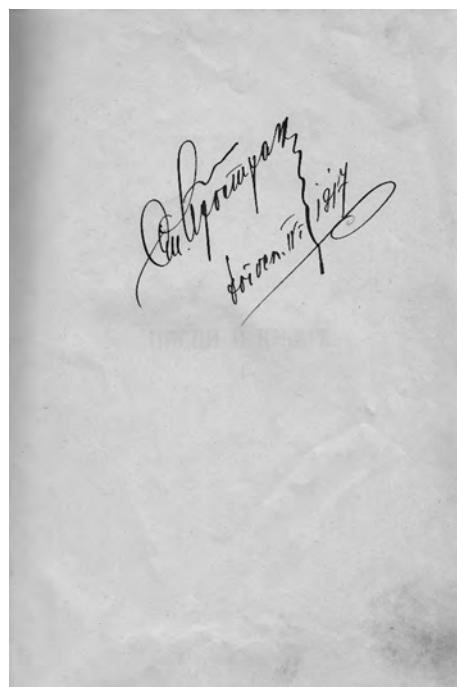
ОТИРАЊЕ ПРАШИНЕ ИЛИ ПУТЕВИ КЊИГЕ

пише: Чедомир Вишњић

**Испало је да свом званичном ратном
непријатељу – њемачкој војсци –
дугујемо – што је у посљедњој минути
дванаестог часа, пошто је прва партија
наших људи са протом Крстановићем
на челу већ лежала у сопственој крви
на утринској ледини, стигла и својом
појавом спасла од језиве смрти
неколико стотина наших живота од
комунистичке руље**

Ту књигу, данас већ лоше очувану, донио нам је у "Просвјету", има томе скоро двије године, угледни задарски адвокат Славен Луштица, син у јавности познатијег Славка, фудбалера и тренера сплитског "Хајдука". Не би било необично ни да је до Сплита стигао у елегантно свијетло плаво платно повезан примјерак прве четири свеска Скерлићеве серије "Писци и књиге", издани 1907-1909. године у Београду. Не би било необично, али, није. Пут овог излизаног свеска, био је нешто сложенији. Г. Луштица га је донио, заједно са великим прегршти драгоценних фотографија и нарамком старих књига, као посљедњи остатак библиотеке и архиве свог таста, Богольуба Рапајића. Ми смо славили 70 година Друштва, а архива нашег првог секретара, партизанског првоборца, административца свих тадашњих српских институција, голоочочанина, била нам је драгоценна. Иако је мало одударала од углавном марксистичке литературе у старим издањима, још је мање необично било што се Скерлић затекао у библиотеци секретара "Просвјете".

Али, сва је прилика да он ту књигу, на жалост, није купио, него да она представља неку врсту ратног плијена који, по старом праву, припада побједницима. На предлиству, лијепом калиграфском ћирилицом стоји исписано име вјероватног првог власника; "Ст. Простран богосл. IV г. 1917." У досијеу УДБ-е стоје штури подаци: Стеван Простран, син пок. Томе, рођен 1894. године у Смоковићу, по занимању поп-прота. У ратним данима свештениковао је у Шибенику са чувеним протом

Крстановићем и на своју несрећу, активно се бавио и политиком. Био је на челу четничког одбора за сјеверну Далмацију, са сједиштем у Шибенику, а син Драшко, иначе лотићевац, командант тзв. сплитско-шибенског батаљона, са великим бројем Хрвата. У ратним биљешкама Пространовим, које је УДБ-а чувала у дјеломичном препису, он описује догађај који је радикализирао његова расположења и размишљања. Прије тога ваља споменути како је Шибеник под талијанском окупацијом био средиште многих политичко-обавјештајних група и фракција, па и четничко-лотићевске, што се на овим странама често мијешало и поистовјећивало. Међутим, дошла је капитулација Италије и краткотрајни први улазак партизана у град. Простран пише: "Из трагичног искуства што су га шибенички Срби са својим малобројним пријатељима из редова Хрвата и Словенаца југославенске оријентације доживјели 10. и 11. септембра, када је комунистичка руља у коју се сврстало цјелокупно грађанство Шибеника са невјероватном крвожедношћу кидисала на њихове животе, из тог крвавог искуства шибенички Срби и њихови пријатељи и истомишљеници изнијели су сазнање како је то ујасно горорук и беспомоћан наћи се у огради једног побјешњелог људског зверињака и како је трагично за нас припаднике једне нације која није свикла да од нечије милости живи, да свом званичном ратном непријатељу – њемачкој војсци – дугујемо – истинску благодарност што је у посљедњој минути дванаестог часа, пошто је прва партија наших људи са протом Крстановићем на челу већ лежала у сопственој крви на утринској ледини, стигла и својом појавом спасла од језиве смрти неколико стотина наших живота."

До пред четврт вијека Шибеник се дично снажним партизанским опредјељењем и града и околице, у њега током рата сlegli Срби били су вишеструко предодређене жртве, и сам догађај није био велико изненађење. Биће да је зато и заборављен. Како год било, овај је догађај против Пространа додатно снажно гурнуо у сарадњу са онима

које зове "званичним ратним непријатељима", а потом га одвео и у политичку емиграцију. Тамо ће се још једном истакнути занимљивом и непотписаном књигом записа "Котарчинина причања" 1951. године. Спомиње га и Стојан Вуксић у својим сјећањима на заробљенички "У лагер". Свакако је био сретан што је изbjегао репатријацију у Југославију.

А почетком новембра 1944. године, након озбиљних борби са

дијеловима њемачких снага, Шибеник је коначно ослобођен. Ускоро ће постати и сједиште ЗАВНОХ-а и ћелокупне партизанске власти, све до одласка у Загреб. С партизанима је у град ушао и Богољуб Рапајић, који ће послје Загреба и Голог отока и живјети у том граду, па и бити сахрањен код Св. Спаса. Ту је он негде дошао до Скерлића који је у године велике револуције био важан тадашњем богослову Пространу.

Да се готово један вијек касније врати кући, у Бериславићеву 10.

ЦРТИЦА ПО ИЗБОРУ ЧЕДОМИРА ВИШЊИЋА

ЦРТИЦА

"ЗЛАТНА КЊИГА"

ПОРОДИЦЕ УТЈЕШЕНОВИЋА

(...) Дошавши у Беч, тек (сам) започео право радити о нашој књижевности. У то доба (1857) спознам се у Бечу с покојнијем Вуком, којега прије само једанпут у Загребу видио јесам. Долазио сам к њему оваје у Бечу, и разговарао се о којечему, и он је слушао радо што сам му читao из мoga "Нећељка", те би ме наговорио да настојим нека књига буде управ изврсна, и допадали су му се јако карактери лица што дјелују у том епосу моме. Него ја као један од најпознатијих знанаца његовијех баш нијесам био позван да ја послје његове смрти примим се његове породице и његове оставштине литературне. Ах! ипак није ми се могло на ино гледајући како се կроз читаву годину дана нитко жив не заузе ни за једно ни за друго. Вук бијаше се задужио за 1000 фор. издавајући четврту књигу "Српскијех народнијех пјесама". Неко вријеме прије своје смрти обрати се он ради помоћи за наплаћење тога дуга на покојнога кнеза Михаила Обреновића, и могло на ино какове пензије на српску владу. Први му одговори – тко би то вјеровао? – да "нема" – а његова влада "да није пронашла задовољити молби његовој". – Кај Вука нестале (разболио се био онај исти дан кај је примио ове немилосрдне одлуке) – навали његов штампар (Мехитаристи) да се дуг плати и пријетијаху судбеном овршбом, пошто је Вук њима био потписао мјеницу. То је био плач и ридање у кући удовице Вукове. Ја и моја супруга Јелена нијесмо могли и сами од бриге да гледамо што се ради, и како нитко жив неће да се заузме за Вуковицу и њезину кћер Мину с нејакијем дјететом. Тада напишем један меморандум о положају Вуковичину и замолим дворскога канцелара Мажуранића да га предложи његову Ц. К. апостолском Величанству толи нужне помоћи ради. Он то добровољно и учини, и у кратко вријеме стигне рјешење да је Његово Величанство цесар Фрањо Јосиф Вуковици дозволио 1000 фор. за наплаћење поменутога дуга.

Тиме се уклони најсилнија потребоћа. Али шта даље? Кнез Михајло као ближи род Вукове кћери, која је била за његовим тетићем Вукомановићем, имао је и дужности да нешта учини за кћер, а као лични пријатељ Вуков, као први Србин према породици препородитеља књижевности српске, имао је и онако да се побрине за Вукову породицу и за Вукову књижевну оставштину, да се она издаје на корист народа. Али проће година дана да се ништа не учини, нити се пружи ни најмања милостиња породици Вуковој ни од стране српске владе, нити од стране кнежеве. Шта је био тому оклевашају разлогом, то је мени сасвијем непознато, али толико знам да је то жалосно било од стране кнежеве, кому је Вук чинио услуге и политичке нарави, те морао баш годину дана прије смрти своје, усред зиме, путовати на Црну Гору и послу кнежеву, а свијет је мислио да Вук увек располаже са благајном Михаилом.

У тој неприлици породице Вукове, и да се издаде књижевна оставштина његова, одлучим ја – кај се никому другому хтјело није – да се ставим на чело једнога одбора који би скупљао добровољне прилоге за издавање Вукове књижевне оставштине. Тим начином да се плати из те закладе трошак штампе, да се готове књиге предаду Вуковици на распачавање, те да за књиге примљена готовина њој и осталој породици буде на ухвар. Мјесец јануара 1865. издадем ја тај позив, на који пристане и мој врли пријатељ професор др Миклошевић, те и др Суботић, па ми пође заиста за руком да сам својем личнијем упливом, при дотичнијем лицима, испословам прилога преко 7000 фор. тако, да се, ево, доселе могло издати од Вуковијех списка већ четири књиге трошком од преко 3000 фор. (пета књига "Српскијех народнијех пјесама", "Приправа за историју свега свијета", "Српске народне пјесме из Херцеговине", "Живот и обичаји народа српскога"), – а издавање наставит ће се ако Бог да и надаље.

У Бечу, 18/30. марта 1869.

Огњеслав Утјешеновић Острожински "Златна књига породице Утјешеновића"

ПРИЧА И ДВИЈЕ ПЈЕСМЕ С КОРДУНА

БАБА ДРАГА

Младен Блажевић

- Оћел вјетар окренут овамо? А Медо?

Старица и Медо гледали су низ обронак како се ватра шири гутајући суху траву и папрат испреплетене купином.

- Оће како бог оће...

Старица се окренула наслонила штап испод прозора и ушла у кућу. Навукла је завјесе, обрисала пластични, карирани столњак, завезала најлон врећицу са смећем, одложила крај оронулог судопера и села на кревет крај старе зидане пећи. Сјетила се да је јуха већ подгријана.

- Нек куха.

Сложила је папуче крај ногу и испружила тијело на кревет. Склопила је очи полако, пуштајући борама да се разлију по лицу.

Позиви за интервенцију стigli су скоро истовремено. Прво је дежурни ватрогасац на централи запримио позив од Драгомира Сучевића, који је рекао да му је шурјак од брата палио коров, па му се мало отело и сад се шири према Кutiња Врелу. Одмах затим назвао је Драган Вивода, рекавши да гори Кнежевића Страна, која се налази ни километар од првог пожара. Потом је опет назвао Сучевић и потврдио да гори сад и Кнежевића Страна.

Након неколико минута вожње асфалтом ватрогасно возило је скренуло на бијели пут.

- Добро ли идемо?

Марко је вирио кроз прозор ватрогасног возила тражећи на обзору облаке дима.

- Кнежевића Страна... ваљда... стигла су два позива. Још негде гори.

Ватрогасац који му је одговорио једини је већ имао каџигу и заштитне наочале на лицу. Остали су каџигу држали у крилу посакујући у ритму истрошених амортизера.

- Ди?

- Не знам, Кutiња... мислим

- Идемо у Кнежевиће јер неки Низоземци тамо оће купит цијело брдо, старо село... рушевине, курац село...

- Колко новаца?

- Цијело село за педест иљада.

- Чега?

- Еура, чега... ли живиш?

- Могли су онда купит и ону страћару од моје пунице. Дао би им и пуницу приде.

- Реко је начелник да су за Кнежевића Страну заинтересирани страни улагачи из Низоземске. Нека

њихова удруга бави се промицањем здравог живота и... живота у складу с природом... оће довест стренђере да ту живе у вукојебини... еко вилић, шта ја знам.

У разговор се укључио и Ћелавац који се возио као сувозач и безуспјешно покушавао запалити цигарету с упаљачем којем је кремен једва бацао искру.

Сад се већ кроз десни прозор камиона јасно видио дим. Возачу је зазвонио мобител.

- Ту смо шефе... још пет минута... ево гори... десно је од села... је пазићемо... знам пазићемо...
ја ћу га ако буде пиздио шефе... рећуму... добро... и дечкима и дечкима.

Возач је склопио мобител у џеп и окренуо се сувозачу.

- Ка же шеф да пазимо да не изгори оно напуштено село. Нек иде горе у шуму, влажно је...
бјелогорица, само ће офорљит... ал да пазимо да не увати макију и село.

- Офорљит ћу ја ону његову.

Ватрогасно возило окренули су постранице у дворишту имања које је гледало према истоку. Вјетар је мијењао смјер и пожар се ширио у двије велике фронте. Једна се кретала према горњој страни села, а једна према високој буковој шуми, како је шеф и прижељкивао.

- Реко је да има бунар јебему...

- Шта ови доле не заљевају из цистерне?

- Док се Марко спреми изгоре пола села.

- Ево бунара... добро нисам упо уњега. Дај пумпу!

Кад је вјетар појачао чинило се како ватрогасци неће успјети спријечити пожар да прогута једну од рушевина. Но, убрзо је попустио. Почекео је димити и ватрогасци су морали ставити маске с кисиком. Возило су преселили на друго место бранећи пожару да захвати суху купину испрелетену прошлогодишњом папрати. Након сат времена пожар је гутао сухо лишће у буковој шуми, а обронак под њом се црнио и пуштио.

- Хуу... јебем ти, у... већ сам мислио да оде село у курац.

- Ма јебеш такво село! Нит ко ту живи ни... да је бар која викендица. Све су без крова, само камење.

- Шеф би нас убио. Начелник га је звао.

- Знам Холанђани оће купит...

Високи Ћелавац је објавио свој долазак у друштво звучним бацањем кациге на земљу и безуспјешно покушавао запалити цигарету.

- А шта је с оним другим пожаром?

Медо је сада цвилио и кевтао. Старица је изнијела завезану врећицу смећа и ставила ју пред улаз с лијеве стране прага. Одмах покрај штапа. Вани је било вруће и свијетло, иако је сумрак прогутао сусједна брда. Пожар је затворио круг око брда. Старица се вратила у кућу. Извадила је мобител из шарене кутије. Стискала неко вријеме насумце по типкама. Није га пробудила. Затим је из кутије извадила пуњач. Погледала је у утикач.

- А биће и теби треба струја. Нема тога на мом брду већ дugo. Је ли Медо?... Не цвили Медо!

У кутији је још стајала картица у прозирној врећици с мањом кутијом и папирима.

- Не знам ти ја с том техником деране мој... ћабе ти то шаљеш.

Погледала је према сликама уметнутим с унутрашње стране стакла на старој креденци. Затим је појела јуху, опрала лонац и тањур, сложила папуче и легла разливши боре по лицу.

РАТНИ ПРОФИТЕР

Кажеш могао си и ти бит ратни профитер?

Жао ти што ниси?

Срамота је то!

Мој дјед је био ратни профитер

41. Одмах након капитулације Југославије
 Кроз Војнић су прошле Wehrmachtове јединице за Грчку
 Стјали пред гостионицом мог дједа Гњаце
 Колона до Тушиловића
 Војници куповали крух и шунку
 Изрезала бака на танке лизбре
 Све што је било објешено на тавану

Гњацо трпао новац у врећу
 Њемачке марке
 Високи официр са стране гледао
 Да војска плати

“Врећа новца, није добро Анка. Продали смо таван и
 пушницу”
 “Ако, ако... купит ћемо месо”
 “Није добро Анка, оволико не можеш добит ни на
 картама”

Гњацо и Анка затворили, а стигла друга војска
 У црном
 Разбјежали се људи рођацима
 По шумама
 Оно што је остало
 Што “неће мене”
 И Гњацу
 Забравили у цркви на Коларићу
 Њих стошесдесетеро
 Петсто их губили на хладно у Божића јарку

Анка се у грму изнад каменолома скривала с дјецом

Јавила по ујаку

Знао неког тамо

Има дати врећу новца

Ако пусте Гњацу

Врећа марака на колима и дукати од женидбе

На другима Гњацо

Пребијен кундаком

Лежи ко врећа

Мимоишле се вреће прије моста

Ујак укрцао и Анку и дјечурлију

Мог оца најмлађег

Имао двије године

И потјерао у шуму кобиле

Добро узобљене вуку узбрдо

Већ су други дошли опет

Разваљују врата

Да почисте

Размеђују кућу

Пламен с друге стране долине

Обасјава лица што завирују уназад

Цврчи

Гњаци у плавилу срамота разливена кундаком

Утјерали да му смета свјетло ватре

А Анку преварили

За врећу марака и дукате

Дали нешто меса

И костију

Непечених

РАТНИ ПРОФИТЕР 2.

Изгарају врискови у забрављеној цркви
 Ђед на другој страни долине
 Обасјани су му печати на лицу
 Мјесец након кундачења
 Усрел рата
 Разводињавао је плавило у Вараждинским топлицама
 Преписао му доктор из Карловца
 Стриц се не сјећа имена
 Каже да му избио отисак кундака на челу
 Док је умирао двадесет година касније
 Ознака произвођача
 Још тридесет касније
 У 9. Гардијској
 Скоро сам погинуо
 Док смо на врху Велебита крали салонитке
 За покрти натпоручникову шталу
 Онај Рабљан хтио видјети оток па запео за жицу с
 Кукурузима
 Данас
 У потоцима одмашћујем капут од дрнча
 Испирем
 Црни камен у ситу
 Играмо се зује
 На мјесту је одмор
 Анка се у грму изнад каменолома скривала с дјецима
 Јавила по ујаку
 Знао неког тамо
 Има дати врећу новца
 Ако пусте Гњацу
 Врећа марака на колима и дукати од женилбе

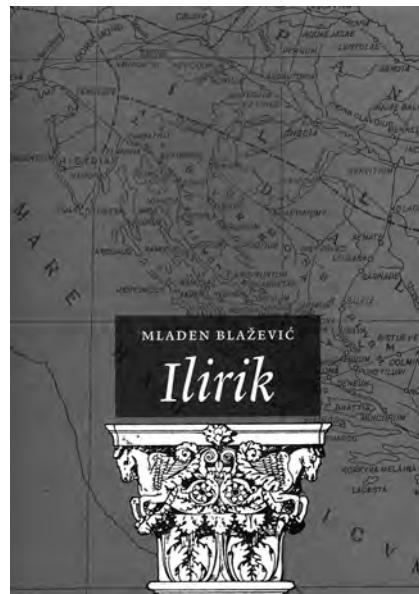
NOVA IZDANJA

SKD PROSVJETA

Nebesa GORAN BABIĆ

Sve je u ovoj knjizi, очекivani, izazov autora Gorana Babića. Od podnaslova, "jedan srpskohrvatski roman", do forme, koja uključuje пјесме, fotografije, autorove političke stavove, autorove животне stavove i opredjeljenja, sadržana u teoriji i praksi slobodnog mišljenja i stvaranja boljeg svijeta kroz jugoslavenski komunistički pokret, tu uđostručeno utopiju. Ovo je roman o Neretvanskom kraju, o Stanku Parmaču, o komunizmu... Autora, koji za sebe piše da je, "posljednji pisac velike jugoslavenske književnosti".

Ilirik MLADEN BLAŽEVIĆ

Dруги роман mladog "Prosvjetinog" autora. Nakon Korduna s početka XX vijeka, oslikanog u književnom prvcenu "Tragovi goveda", Mladen Blažević se u romanu "Ilirik", hrabro vraća, ali ostaje u zavičaju, u vrijeme Batonovog ustanka protiv Rimljana. Radnja se odvija oko Siscie, Gvozdene gore, gdje se odvija i završni krvavi obračun sa ustanicima. U kulturama razvijenijim od naših ovakva su djela relativno česta, kod Hrvata i Srbaca Mladen Blažević predstavlja lijep i obećavajući izuzetak. Svaki čitalac ima slobodu stvaranja i povlačenja historijskih analogija.

LISAC, NOVEMBAR

Vladimir Kopić

Vladimir Kopić rođen je 1949. godine. Završio je studije književnosti na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Objavio je knjige poezije *Aer, Parafraze puta, Gladni lavovi, Vapaji & konstrukcije, Pitanje poze, Prikaze – nove i izabrane kratke pesme, Klisurine, Pesme smrti i razzone – izabrane i nove pesme, Smernice, Promašaji, Sovin izbor – nove i izabrane pesme, 27 pesama: tenkovi & lune, Nesvršeno, Tufne – izabrane pesme, H&Q i Format zveri*. Objavio je i dvije knjige eseja: *Mehanički patak, digitalna patka i Prizori iz nevidljivog* te priredio i preveo više zbornika i antologija poput vodiča kroz savremenu američku poeziju. Dobio je Brankovu nagradu za prvu knjigu pesama (1979), Sterijinu nagradu za pozorišnu kritiku (1989), Nagradu DKV za knjigu godine (2003), nagradu "Stevan Pešić" (2003), nagradu ISTOK-ZAPAD (2006), Disovu nagradu za pesnički opus (2008) i Nagradu "Desanka Maksimović" za pesničko delo i doprinos razvoju srpske poezije (2012) itd. O njegovom književnom i umetničkom radu objavljeno je i nekoliko monografskih izdanja. Živi u Novom Sadu.

MOŽDA SPAVA, SA ČOKOLADOM

Možda spava. Možda spava a možda je večno budna, budna večnost, ta večnost zbog koje zaborav oči ne sklapa, svoje ni tuđe oči, ni oči dalekih zvezda. Ona je zvezda, ne Ja, ne Ti ni bilo koje To koje se može pokazati. Nisu to takve oči pa da se odsjaj vidi, prepozna. Nije ni glas, ni stas, već nešto odviše slasno da bi ga zvali telom i tako nikad usnulim. Zato i ne spava nikad, već uvek samo možda, sem kad misli na zvezdu u hladnom obrisu ničega, u pustom srcu lednika što lebdi iznad Alpa. Tu dođe Bik, kralj sveta dođe da progoni Evropu, a sav je nekako pospan u moru čokolade. "Okupaj se", to kaže, "jer dobro je za san", dobro ko mlada devojka kad prvo zlo je stisne, a ne zna da se probudi.

Ona leži, ne Ja. Ja uvek nad njom stoji, svo večno napeto, raskrečeno, ta budna volovska žila, rascepljena: ni Ja, ni Ti, ni On. Umalo sasvim kao Mi – kada bi postojali, ali Mi ne postoji, kao ni Oni, ni Vi: otišli su za zvezdom da ne bi bila devojka, jer njima treba žena, treba im sudsina. Zato možda i spava, da o tom ništa ne sazna, da ništa ne zaboravi kao pesmu i sreću. Zato postoji buđenje, tek da izgubi moć kad slaba zora ojača u onoj tankoj odori koju joj navlači Mesec, drugo ime za zaborav, koji zna zašto živi i sad kada je umro, ne samo možda, već odavno, ko svaka stara zvezda što zna kako da ostari a ne padne u dan.

Čemu taj dan, ta pena, i ko bi da ga se seća kao arije duše što probija iz Ja,

što probija iz svega što podseća na san makar tek kao miris sasvim uvelog cveta što i budan sve zna, dok snu ne pripada? Dok ona možda spava Bik joj ponudi krunu a ona bi taj cvet da joj ne bude grob. Neka, možda je glas što iz tela se ne čuje, možda zlo, možda draga: svakako iluzija, makar i čokoladna, mila, topla ko neslućeno na znanom jeziku, sve dok slast ne oživi i dotakne ga, možda.

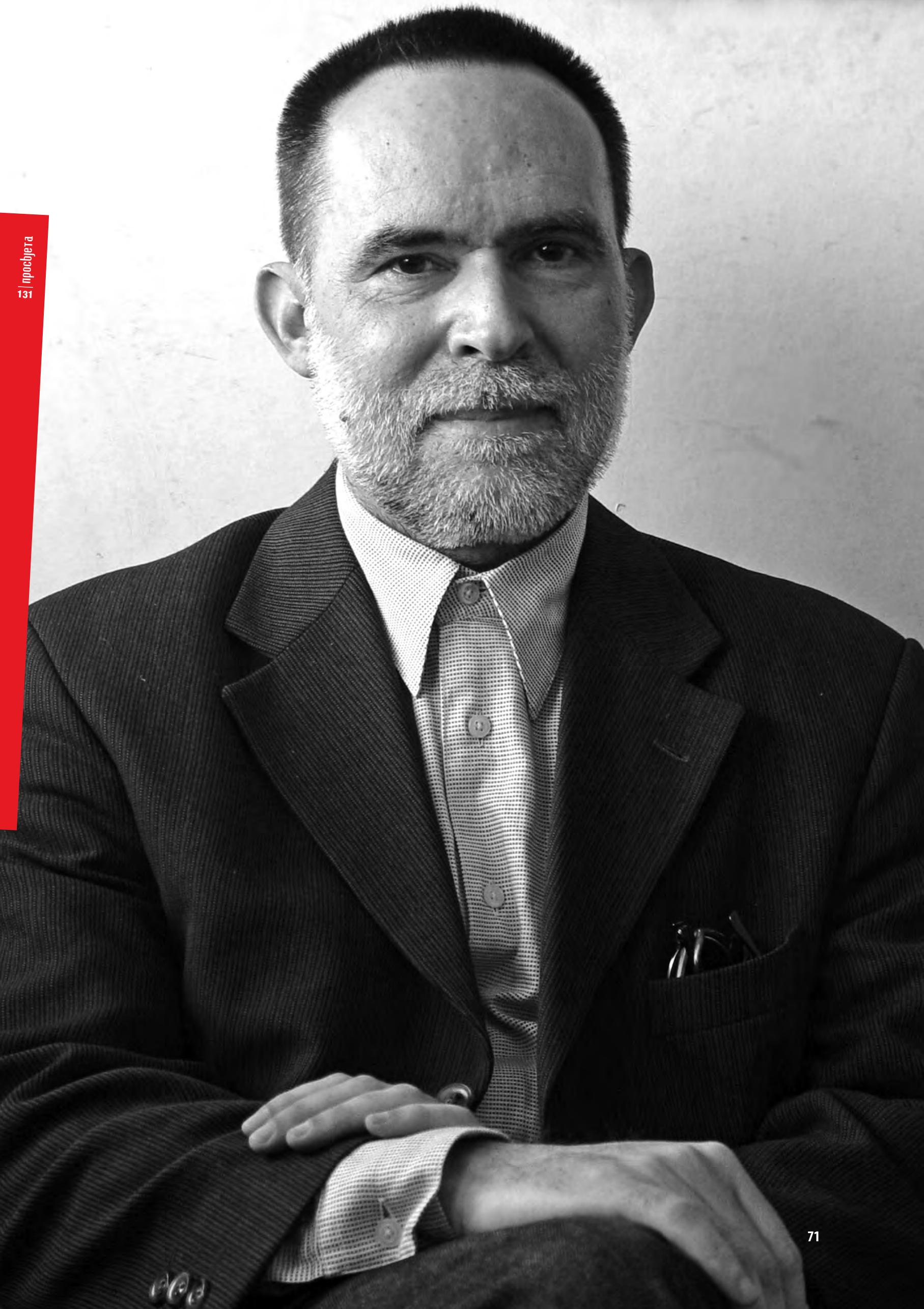
ZAČEĆE

Po vrhu ove šume vile su prosule ljubav. Njom se i vazduh sladi, kamoli drugo, živo. Svaka grančica, travka, ukazuje na to i vrlo lagan kovitlac kad mine veverica a mesto s kog je minula još nije sasvim prazno.

Tu još nečega ima, ni kretanje ni šum, ni prazan obris tela sa topлом senkom krvna. Svako bi tu da bude, da njenu sliku upije, kretanje njenog repa, miris napetih leđa, svaki senovit hlad u kom budi se paprat.

Svakog jutra se budi da opomene snene: „Naše oči su ruke, od sad pa dok ih ne sklopimo“. Tu, u meko dno šume, tu bi da sklizne i sumrak, da se zavuče, usni u golom srcu pečurke, tako da sve do svitanja lepi joj se uz leđa.

Tu, u tom mekom zabranu, noć nagoveštava plod. Za njega prostrt je tepih, drhtav od živog lišća.

TAMNO, KORENJE

Po Bodleru?

Da, sećanje je šuma gde niko nevin ne ulazi,
ni sa zelenom kosom, jer tu stanuje vreme
i njegovi simboli, oni čutljivi likovi
što uvek samo huče, samo donekle živi,
i tek ponekad šapnu da se dostavi račun.

Odatle dolazi tama, a ponekad i odlazi,
sva bleda, nekad i mirisna, da je se ne setim.
Sećam se jedne večeri, duboke kao bunar
ali ne tako prostrane, koja se mene ne seća
jer nisam bio dete sve dok nisam to postao,
taj krhki telesni stub od razređene soli,
što stoji sam i rastače se uz tihu pesmu nimfeta.

Tu nekad dolaze Muze, ali se ne sećaju
da baš one su Muze i zašto više ih nema.
Stanuje tu i jad, naša beskrajna radost
trenutnog povratka u nešto što je prošlo,
uvek bledo i isto, samo noću drugačije,
onda kada se krećemo dok sve živo još leži,
svaka stvar, svaka žena i željno pruža noge
da svaka želja ih širi, da ne postanu sećanje.

Širi se i ta šuma, troma, gusta i strasna,
ponekad neizmerna u samo dva-tri koraka
ili sijaset čula koja se sitno stresaju kad ih
dodirne trava,
to plavo, nehajno more što navire i uvire,
dokono kao san što ispušten se budi
kao da prazna reč san nije već dovoljno prazna,
isprazna, tupo zapetljana u gusto korenje šume.

Ipak, sve to je jasno kao tamjan i zaborav
jer tamo gde drugog nema i oni postanu izbor
a nekada i izvor, ne zanosa već pesme
koju sirena peva da ne misli na svadbu,
raščerečenu marvu što verno pase u polju,
pase od samog rođenja da ne uđe u šumu
kojoj je polje predvorje a grad tek mio brat.

Zato i živim tu, u šumi kao u gradu,
zato sam tu i tamo kao nečujan glas
koji se jutrom uspinje da vidi gde je veče
i da li njegov kip, nejasan, već diže sav svoj stas
da uspravi ga i krene ka opevanoj šumi,
onoj što mami, zgrčena, kao prorokov dlan.

TENKOVI

Ovde su došle sve srne, da bi popasle tenkove.
Devica sedi na ogradi i svoje veče čeka,
a posle mazi te srne dok se sasvim ne sabere.
Ne sabere se nikad. Zato vuk strepi, puž čeka,
miš ne spava već prede, da ništa ne isprede
onim malenim šapicama što budne su do zore
pa i kad zora prođe, nečujno, da je ne vidi vuk.
Jer, ako bi je video, vuk bi se možda razbudio
i setio se krvi, svog izgubljenog poslanstva,
odavno njemu oduzetog da ga preuzmu tenkovi.

Otud sada tu tenkovi, a otuda i drugi, na ovoj sitnoj javi.
Sve smrtno tu se sabralo, da čeka onog kog nema.
Samo jagnjeta nema. Ono ne zna o tenku
ni ono što srne znaju, pa kao da ga i nema,
mada uvek je s nama, kao vuk, mišić i slama
u koju miš se zavuče, jer tamo već sam i ja,
ja koji tu sam doneo to nešto malo slame
jer tamo gde slame nema i vatrica može da zgasne.
Tu pognut stojim, blejim, kao sva druga stoka
i osećam da tenkovi već gaze preko nas
i mimo večne device koja je živom ograda
ali je zauvek zauzeta sabiranjem na ogradi
gde jednom jako se zabrojala pa od tad broji ovčice.

One dođu, pa odu, kao san, iz početka,
a kada taj san dođe opet su mu na kraju
i taj san nije buđenje nego ponovo san
u koji pastir uđe a nema šta da čuva
jer ni on ne zna sve staze kojima luta jagnje.
Čuvalo bi sav svet, pa možda čak i tenkove,
da ne gaze različak i drugo sitno cveće,
jer ako njega pogaze neće biti ni trave
pa ni u njoj slepića, jelenka, možda ni mrava,
već samo nekakva zemlja na kojoj ništa ne rađa
pa miš tad neće moći ni da napiše slamu,
onu gde se povuče da zagrli sav dan
pre nego što se ušuška u miran, bezbrižan kutak
vredan svih budnih časova i onih gde je san
koraknuo u stvarnost da u njoj uzme devicu,
za ruku, da je vodi, da se sretnu sa jagnjetom.

Jagnje to zna, ali ne mari, jer ono sanja srne,
a srne su na javi da bi popasle tenkove.
Tamo, sa druge strane, kao da nadire šuma,
a negde stoji voda iz koje jagnje piće,
trezveno, nikad pijano, uprkos rosi i vinu.
Tu ono ogleda lice koje ništa ne govori,

jer ne govori nikad da ne poremeti lik
koji je jednom zasvagda već poverilo pesku,
onom pesku što čeka da otekne sva voda.
Zato ono i čuti, kao da sve je pesak
iz koga može se sabrati svaka svakata stvar
kada je jednom već prošla a opet nije dovršena.
Onda se umije, zaroni, i svet je opet mlad
sve dok ga oči ne vide onakvog kakav izranja.

RELJEF

Dani su kao jela. Slasna, topla uz nas,
tako dobra na jeziku, dok se ne izmaknu, ohlade.

Ali što da se hладе, ako su već uz nas,
ti dugi, beskrajni dani, ta brza, živa jela?
Možemo ih dodirnuti, posisati, polizati,
čak i kad ih ne gutamo. Baš kao i nas same,
njih guta neko drugi, druga usta i ruka
koja nas ponekad prihvata, da bi nas isisala
iz kalendarskog kruga koji se predano sklapa
uz sva još gipka tela, da ih učini krutim,
da budu svesna sebe, svojih noći i dana.

A s drugim postaju nesvesna, titrava kao začin,
onaj začin što klizi uvek ka rubu nečega
i tamo gde on klizi uvek ga nešto čeka,
neka strasna praznina s ponorom svojih potreba
kao duboka noć koja bi da se razdani,
zaiskri za trenutak u oba spojena sveta
i da iz sebe istisne sve sem onog što nema,
sve sem svojega jela koje je i njen dan.

Taj dan dolazi danju, a ponekad i noću,
jer noć je ono vreme kad svako svakom je hrana,
kao i telo telu koje za drugim traga,
bilo da leži usnulo ili se u snu uspravlja.

Neka. Nek budu hrana, makar i samo napitak,
napitak sabran od kapi što slivaju se s tela
večno mlade sirene, one što stalno izranja
da vidi koji je čas, pre nego što opet uroni
u slani, beskrajni ponor, gde svaka noć je jelo
koje će jezik tražiti dokle god bude dana,
tih bledih, mlečnih dojki koje se podatno nude
na trpezi preostalog s reljefnim likom deteta.

LISAC, NOVEMBAR

Seo sam pored planine.
I ona pored mene.
Neke ptičice pevaju kao da imaju dušu,
kao što bor ima koren, tanani jasen stablo,
kao što lisica vuče rep kojim bi trag da prikrije
pa ga vuče kraj puta, pored tragova kola
sve dok je veće ne izbriše, kao dete u bloku.

Tamo ima ih deset, a tamo samo pet.
Svakoga dana napreduju, kao reka i most,
ti sitni, nejasni tragovi, kao da nekud su pošli,
kao da neko je pošao, nekad, nekud, s te planine,
pa onda tu i zastao, da seo bi uz nju,
tu negde, u toj senci, kojom nas planina daruje
da sednemo uz nju i njenim dahom dišemo.

Kao more do grada, jesen se došunja dotle.
Pita: Koliko vas je takvih, koji me ne ljubite?
Možda čekate leto, laki proletnji behar,
pa vam moj stas, novembarski, baš nikako ne pristaje,
bar ne kao lisac i planina, ili roj vrednih pčelica,
onih što mi se raduju kao rana smrt majci?
Majci što čeka unuče a nema još ni dete.

Ona je kao planina, sama, na horizontu,
i sama i uspravljena, odakle god da je gledaš.
A možda i kada ne gledaš, tek slutiš da je tamo,
kao i večna lisica, već izbrisana u bloku.
To je kao kad dete počne nešto da crta,
neki lik, neki zadatak, a više se i ne seća
šta mu je bilo zadato: jasen, bor ili jesen?

Bitno je da je došlo i da je oduvek s nama,
kao napupela mlada kad tek pođe sa planine,
uz koju svako bi seo, turoban kao jesen,
pa da se, kao lisac, s njom ne budi do proleća.
Ali, gle, i on se smeška, kao da nešto sluti,
možda u ptičici dušu ili u devojci šumu,
od čega ceo kraj odzvanja, i nečujno i nemo.

Kad kažem kraj ne znam šta mislim,
čak ne znam ni da li da slutim
da li to, tamo daleko, neka pčelica zna
dok negde tamo, na jugu, siše sve slasti juga.
Jer možda ih i ne siše, niti po jugu lunja.
Možda svi samo sedimo, kao i ova planina,
a lisica nas zbraja da bude više tragova.

TVITER PRIČE¹

Dragan Babić

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Bio sam tek punoletan i mrtav pijan kada sam ih zatekao na gomili. Sudija je ocenio da životi verenice i brata ukupno vrede šezdeset godina.

10:02 AM - 12 Jun 2012

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Vratili smo se iz bolnice i pakujemo stvari koje smo kupili proteklih meseci. Bebu više ne spominjemo.

„Baci kolica u kontejner“, moli me.

11:10 PM - 19 Oct 2012

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Poštovana poroto, užasno je putovati autobusom kad pored vas sedi neko ko ide sa svinjokolja. Nisam mogao da izdržim. Sad bar više ne smrdi.

8:33 PM - 17 Mar 2013

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Pobeda je motiv. Poraz ne postoji. Mora da bude jači od njih. Ponavlja to kao mantru i, sasvim koncentrisan, ulazi u poštu punu penzionera.

2:42 PM - 9 Apr 2013

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Obećao sam da će za svaki tvoj naredni rođendan pisati o tebi. Mislio sam da će tako preboleti. Ali ne ove godine. Danas za tebe čitam Čink.

7:42 PM - 12 May 2013

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Pop je zabranio paljenje sveća u crkvi i neće da kaže zašto. Mi mu ionako više ne verujemo od kad smo saznali da je u ratu švercovao benzin.

2:45 PM - 14 Jun 2013

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Juče je imala pobačaj. Sutra će carskim rezom „očistiti ostalo“. Sada je između ničega i ničega. Nema, užasnuta. Izgubila je glas, spontano.

11:18 PM - 23 Oct 2013

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Plakala je danima. Naivno smo mislili da je žedna, gladna, pospana. Kad su našli tumor, bilo je kasno. Grobar nikad nije iskopao manji grob.

8:55 PM - 13 Jan 2014

¹ Triter priče su trenutno među najkraćim i najsažetijim proznim oblicima jer ograničavaju svoj izraz na 140 karaktera, tj. okvir te društvene mreže. Nastale su dodatnim skraćenjem kratkih formi, odbacivanjem klasičnih elemenata naracije i karakterizacije i svedenjem na kroki crtu koja predstavlja scenu ili junaka, navodeći čitaoca na samostalno interpretativno proširivanje. I pored toga, one se snažno oslanjaju na tradiciju kratke priče u kojoj traže svoj legitimitet, a ova eksperimentalna forma svakako predstavlja jedan od mogućih puteva proznom stvaranju u budućnosti koja uključuje tehnologiju kao legitimantan, kompaktan i dopunjujući element pisanja. Ovde izabrane celine iz projekta @jakokratkaprica su još jedan pokušaj ispitivanja granica proze danas.

Jako kratka priča @jakokratkaprica

1993. Čovek sa upaljenom cigaram stoji na trgu. Ljudi prilaze, uzimaju dim, dva, odlaze. Pet dinara je dim, deset tri, trideset sve. Kriza.

9:19 PM - 17 Feb 2014

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Ne voli ljude. Još manje voli njihov smisao za šalu. Zato danas počinje da radi u svetioniku. Tamo ljudi ne gaje loš humor. Takođe, nema ih.

10:57 PM - 1 Apr 2014

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Unlock

Messaging

New message

To: D.

Enter message: Ne dolazi sutra. Neću da te svi vide. Vrati odelo i venčanicu. Nemoj me mrzeti.

Send

Lock

10:28 PM - 21 Jul 2014

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Nema posao, ruča u kiosku, živi u podrumu. Piše poeziju. Voli je. Ona mu je sve. Zbog nje svesno nema posao, ruča u kiosku, živi u podrumu.

5:06 PM - 10 Oct 2014

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Jednom se više nećemo videti. Otići ćeš, ili ću otići, ili će nas pregaziti autobus. Zato te svaki put poljubim kao da te više neću videti.

9:51 AM - 30 Oct 2014

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Nekad treba ignorisati komentare urednika*. Često greše i sujetni su.

Jako kratka priča @jakokratkaprica

U početku prošlog rata, živeo sam u Italiji. To je bio drugi svet, nestao. Rat je otac svih stvari, ali ja zbog njega neću nikome biti otac.

9:11 PM - 18 Feb 2015

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Svi se pisci romana slažu, uglavnom, kad je reč o svetu u kom živimo. Živimo na pozornici, ne smemo da bežimo. Ko pokuša, upucaju ga čuvari.

8:15 PM - 23 Feb 2015

* A nekad to nije baš pametno. Rukopis odbijen (prim. ur.).

5:52 PM - 20 Nov 2014

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Ne može da zna kako bi otac izgledao, koje bi novine čitao, za koga glasao. Ne može da zna, i nikada neće sazнати. Danas bi mu bio rođendan.

4:32 PM - 12 Mar 2015

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Sede zagrljeni, pretvaraju se da plaču: brat i žena koju sam voleo. Posmatram ih iz rake. Đubrad jedna, potpisao bih razvod da ste tražili.

12:43 PM - 23 May 2015

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Više volim proleće. Jesen ogoli drvo ispred mog prozora i cele zime moram da gledam u kuću do svoje. A tamo živi ona.

Više volim proleće.

10:44 PM - 28 Oct 2015

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Juče mi je izašla prva knjiga. Sutra ću biti na stolu. Ne mogu da racionalizujem to do kraja, ali se nadam da moj hirurg noćas mirno spava.

5:36 PM - 30 Oct 2015

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Ćutiš. Smeješ se. Ista slika, pet godina. Svratim, kad mogu, da te vidim. Cveće, i sveća. Na istom si mestu. I ja sam. Ćutim.

Ne smejem se.

3:34 PM - 27 Nov 2015

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Prebrza godina. U januaru se udaje. U junu porađa. U septembru dobija dijagnozu. U decembru je već nema. On ostaje sam. Sa detetom, ali sam.

7:10 PM - 23 Dec 2015

Jako kratka priča @jakokratkaprica

Očevu pljosku čuvao je do kraja života i koristio svaki dan. Porodično nasleđe bitnije je od svega. Umro je jutros, u 74. godini, od jetre.

3:47 PM - 27 Jan 2016

Jako kratka priča @jakokratkaprica

„Vrati mi se“ umesto „Zbogom“. Najteže je otići tamo odakle nisi siguran da ćeš se vratiti. Ali bar znam da me čekaš.

Vratiću ti se.

Zbogom.

8:07 AM - 16 Mar 2016

Dragan Babić (1987, Karlovac), osnovne i master studije završio na Odseku za anglistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Piše kratke priče, eseje i književnu kritiku. Objavio je knjigu proze Twiter priče (2014). Živi u Novom Sadu.

Zbor Хор СКД Просвјете на Трњанским кресовима / foto: Јадран Бобан / 07. 05. 2016.

КРИЈЕСОВИ НА ТРЊУ

У Загребу, једином европском граду који нема Трг Републике, другу годину за редом обиљежен је дан његова ослобођења од фашистичког окупатора и Независне Државе Хрватске у којој је постао и мјесто масовног страдања, али и једно од најважнијих мјesta отпора и храбrosti. *Трњански кријесови* горјели су 7. маја на Савском насипу уз опће одушевљење неколико хиљада Загрепчана, Загрепчанки, њихових гостију и незаobilазних љубимаца. Претходило је овоме слободарском ритуалу низ радионица за дјецу и младе на којима су се брусиле вјештине израде феминистичких транспарената и анархомузичког експериментирања. „Непокорени град“ се читao на трави док су нешто одважнији (злу не требало) учили о зрачним акробацијама. Несебичну подршку припреми *Трњанских кријесова* дао је *Мотовун Филм Фестивал* који је осигурао емитирање аутентичних снимака из маја 1945. године као и избор филмске архиве о ослобођењу Града Загреба.

Након драматичног паљења кријесова уз присуство радо виђених ватрогасаца услиједили су наступи антифашистичких и феминистичких зборова: *Пракса из Пуле*, *Zbora Хора СКД Просвјете* и *Ле здора из Загреба* и *З'борки из Словеније*. Пјевало се упркос, али и против друштвене неправде, насиља, ћутљиве већине, фашизма некада и овог данас. Пјевало се све до у ситне сате када се свечаност преселила у клуб *Mochvaru* на наступ осјечког бенда *Лебели прешедник*, пожешког бенда *Лош примјер*, загребачког *Намет* и *Н.О.Б. бенда* из Пуле. Било је то сјајно затварање за префињена панкерска срца. *Трњански кријесови* горјели су уз пуно добре воље, ентузијазма младих антифашиста и антифашисткиња и сасвим сигурно велики интерес свих оних који у Загребу желе живјети слободно, изван своја четири зида. Грлена дјечја граја и велика, али кротка гужва показала је један бољи Град, онај непокорени.

Анета Лалић

PANOPIKUM

Goran Borković

VIDEO ESEJ O LIČKIM ŽENAMA

U zagrebačkom kinu Tuškanac 18. maja održana je projekcija video eseja o ženama i izazovima njihove svakodnevice u ličkim gradovima i selima. Dokumentarni film „Aristofan u Dnopolju ili da ja budem ja“ je dio programa posvećenog socijalnoj i kreativnoj motivaciji žena, stanovnica Like. Autorica projekta i filma je Nataša Milojević, politologinja i sociologinja kulture iz Beograda, predsjednica Fonda socijalne i demokratske inicijative, organizacije koja vodi ovaj program. Uz projekciju filma, postavljena je i izložba fotografija portreta žena pod nazivom „Da ja budem ja“ kao i izložba organskih proizvoda i ručnih radova – tkanih i pletenih – ženskih udruga iz Ličkog Petrovog sela, Gračaca i Korenice.

Dokumentarni film „Aristofan u Dnopolju ili da ja budem ja“ je video esej o ženama. I izazovima svakodnevice koju one, u ličkim gradovima i selima, pretvaraju u umjetnost življenja. Bez obzira što su, kako kaže jedna od akterki, „trostruko diskriminirane“, svakoj od njih polazi za rukom da bude svoja, jedinstvena. I svaka govori jasno i ponekad veoma glasno o tome šta je muči, šta hoće, kakvu poruku šalje političkom establišmentu.

Ove Ličanke su uspravne, uporne i gorde kao njihova gruda. Kroz film „Aristofan u Dnopolju ili da ja budem ja“ upoznat ćete nekoliko njih koje su se posle rata vratile u „svoju pustinju“ ili „došle tu silom“, pa ostale, spremne i željne da zavičaj otgnu od propadanja. Film otvara mnoga pitanja i nudi jasne odgovore. „Žene imaju vrlo jednostavna i ljudska rešenja, koja su od antičke do danas nepromjenjena – moramo sarađivati, moramo tu živeti i moramo se boriti“, kaže Nataša Milojević, autorica filma.

Film „Aristofan u Dnopolju“ sniman je 2014. i 2015. godine na području

Korenice, Srba, Zadra, Zrmanje, Suvaje, Donjeg Lapca i Gračaca. U projektu su učestvovale aktivistkinje udruženja Legalina, Pokretač, Nit, Lika, Prospero i Tara. Produciju potpisuje Nataša Milojević, režiju Nebojša Radosavljević, kameru Jovan Milinov, montažu Obrad Popović, muziku Katarina Pejak. Projekat „Aristofan u Dnopolju“ podržan je sredstvima Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Uprave za saradnju sa dijasporom i Srbima u regionu VRS i Srpskog narodnog vijeća u RH.

Učesnice u filmu: Nada Radusin, Ljuba Đekić, Marijana Nahod, Stojan Prića, Perka Korica, Olivera Šuput, Milka Rakić, Zenaida Franković, Bojka Šuput, Bosiljka Cveticanin, Janja Žigić, Radmila Đević, Dušanka Malenčić, Jelena Gulan, Anka Prica, Milena Ognjenović, Mara Bešević, Anka Olga Prica, Božica Leka, Marija Mara Nakarada.

NAKON ZAGREBA, BEOGRADA I SARAJEVA, „CRNI PAVILJON“ U PULI

(Crni) paviljon posvećen proboju i žrtvama koncentracionog logora Jasenovac bit će postavljen u javnom prostoru Pule, na Forumu, od 22. do 29. lipnja. Povodom otvorenja u 20.30 sati nastupit će zbor Praksa. Autorski tim paviljona čine Saša Šimpraga (koncept), David Kabalin (arhitektura), Niko Mihaljević (dizajn). Paviljon se postavlja u organizaciji Društva arhitekata Istre - Societa architetti del'Istria i u suradnji s Documentom – Centrom za suočavanje s prošlošću iz Zagreba i Srpskim narodnim vijećem iz Zagreba. Paviljon se postavlja povodom obilježavanja Dana antifašističke borbe.

Dana 22. travnja 1945. godine dogodio se probor logoraša iz Jasenovca, najvećeg koncentracijskog logora u Hrvatskoj. Nakon savezničkih bombardiranja logora u proljeće 1945. zapovjednik logora Vjekoslav Maks Luburić naredio je likvidaciju svih zatočenika i zatočenica te rušenje logora i mjesta Jasenovac kako bi se prikrili tragovi ustaškog zločina. Posljednja skupina (od oko 100 do 700) žena ubijena je u predvečerje 21. travnja 1945., a tijekom te noći i još nekoliko stotina osoba. Među preostalim zatočenicima pretpostavlja se što će se i njima dogoditi pa se većina logoraša odlučila na – probor.

Oko 10 sati ujutro 22. travnja 1945. preostalih nekoliko stotina golorukih logoraša je na povik Ante Bakotića „Naprijed drugovi!“ krenulo u probor izjedne od logorskih zgrada prema istočnim vratima logora. Od oko 670 logoraša koliko ih je sudjelovalo u proboru, do slobode je došlo samo njih 89. Logoraši, koji zbog nemoći, bolesti ili drugih razloga nisu sudjelovali u proboru, ubijeni su i spaljeni zajedno s logorskim objektima od strane ustaša. Istoga dana, dogodio se i probor zatočenika Kožare, dijela jasenovačkog logora u samom mjestu Jasenovac. Od 167 zatočenika u tom proboru, preživjelo ih je samo 12.

Paviljon gostuje u Puli nakon što je bio premijerno predstavljen u Zagrebu povodom godišnjice probora (2013) te Beogradu i Sarajevu (2015).

DEJAN KRŠIĆ U CETINU

Izložba „Dejan Kršić: što, kako i za koga & tako dalje – dizajn za suvremenu umjetnost postavljena je krajem aprila u Ateljeu Dado Narodnog muzeja Crne Gore u Cetinju u sklopu programa Fluid Design Forum u organizaciji Fakulteta likovnih umjetnosti Cetinje. Osim Dejana Kršića, na Fluidu je predviđeno gostovanje kustosa njegove izložbe Marka Goluba.

Glavna tema i slogan ovogodišnjeg Fluida je Made by me, a izložbe, diskurzivni program i radionice održavaju se u Nikšiću, Baru i Cetinju. Veliki dio programa posvećen je dizajnerskom nasljeđu.

KAKO DANAS GLASI IME RATA?

U četvrtak 23. lipnja u 20 sati održat će se otvorenje izložbe O Labudoviću: Kino, škola i rat za neovisnost konceptualne umjetnice Milice Tomić. Instalacija uvodi u logiku sudioništva i političkog povjerenja kroz rad fotografa i redatelja Stevana Labudovića koji je fotografsku praksu započeo za vrijeme Drugog svjetskog rata, izrađujući partizanske zidne novine.

Izložbu prati predavanje Umjetnički govor: Kako danas glasi ime rata? koje će Milica Tomić održati 24. lipnja u Klubu HDLU-a na Trgu žrtava fašizma 16. Primjetivši recentnu promjenu značenja pojma "rat", opći nedostatak razlikovanja rata od mira te uzimajući u obzir ideološke i zločinačke mehanizme kojima su određene etničke skupine, religijske zajednice i čitave države stavljene van zakona, umjetnica će kroz predavanje iznijeti argument da iskustvo rata dolazi kao jedno od najvrjednijih globalnih vrijednosti.

DANI BUDISAVLJEVIĆ PODRŠKA IZ SRBIJE ZA „DIANINU LISTU“

Filmski centar Srbije (FCS) sufinancirat će deset manjinskih koprodukcija, među kojima je i novi film Dane Budisavljević. Na osnovu prijedloga Konkursne komisije, Upravni odbor FCS-a odlučio je da sufinancira sedam igralih i tri dokumentarna filma, a istovremeno je odbio 33 predložena projekta.

Među igralim filmovima koji su podržani su crnogorski "Vrijeme između nas" redatelje Andra Martinovića (produkcija: Zillion film) o kompleksnom odnosu oca i sina kroz tri istorijske epohе, makedonska bajka za djecu i odrasle "Šećerno dete" Igora Ivanova (Art & popcorn) i "Žrtva" Marije Džidževe (Biberche) o položaju žene u suvremenom društvu, hrvatski "Aleksi" Barbare Vekarić (Film Kombajn), mladalačka priča o suvremenoj antijunakinji, te "Vojnici, priče iz Ferentarija" Ivane Mladenović (Baš Čelik), "Žaba" Elmira Jukića iz Bosne i Hercegovine (Living Pictures) i slovenski film specifične biografske tematike "Benjamin u Moskvi" Karpa Godine (Artakcija).

Podržana su i dva hrvatska dokumentarna filma – "Dianina lista" Dane Budisavljević (This and that productions) o stradanju srpske manjine za vrijeme NDH i "Tusta" Andreja Korovljeva (Wake up films) o prerano preminulom rok muzičaru Branku Črnku Tusti iz KUD Idijota, te bosanskohercegovački animirano-dokumentarni film "Ustanak" Igora Tešića (Sirius Production) o ustaničkim danima u Nevesinju.

NAGRADA „MILOŠ ŽUTIĆ“ U RUKAMA JELENE ĐOKIĆ

Nagrada Udruženja dramskih umjetnika Srbije "Miloš Žutić" za 2015. godinu pripala je glumici Jeleni Đokić, za ulogu Karoline u predstavi "Kazimir i Karolina" Odona von Horvatha, u režiji Snežane Trišić, u produkciji Ateljea 212 u Beogradu. Jelena Đokić postala je 21. laureat te godišnje nagrade UDUS-a, koja je dodijeljena za najbolje glumačko ostvarenje premijerno izvedeno u profesionalnim kazalištima u Srbiji u periodu od 30. juna 2014. do 30. juna 2015. godine. Jelena Đokić je 2000. godine već jednom nagrađena tom nagradom UDUS-a, i to za ulogu Katarine Šparović u predstavi "Bokeški d-mol". U konkurenciji za nagradu "Miloš Žutić" za 2015. godinu bila su 22 glumačka ostvarenja, saopštilo je Atelje 212.

IN MEMORIAM

BATA ŽIVOJINOVIĆ (1933-2016)

Pokušao je kao mlad dva puta da se upiše na beogradsku Akademiju dramskih umetnosti, ali oba puta su ga odbili. Uspio je tek iz trećeg pokušaja. Izdržavao se kao scenski radnik i glumio je ponešto u akademskom kazalištu „Branko Krsmanović“ i na „Crvenom krstu“ (Beogradsko dramsko pozorište), ali bez većeg uspjeha. Nakon toga postao je ono po čemu je zaista ušao u legendu – Bata Živojinović, jedan od najboljih jugoslavenskih glumaca. Proslavio se sa ratnim filmovima, igrao je u psihološkim dramama, crnim komedijama, akcijskim hitovima i u bulevarским serijama i u svima je ostajao upečatljiv po toj autentičnoj prodornosti uličnog heroja, koji se ne obazire na prepreke i ne pravi kompromise, jer drži do sebe i svojeg shvaćanja časti i morala. Bio je jedinstven po toj lakoći plemenite grubosti, od čega su bile sačinjene njegove uloge i po tom otresitom šarmu koji puno ne mari za pristojnost, ali koji obara svojom neposrednošću, nepatvorenom snagom, humorom i širokim osmijehom. Bio je filmski, a ne kazališni glumac, ali jedna od bitnih karakteristika zlatnog doba jugoslavenskih teatarskih glumaca u tome je što su oni u svojoj glumi posjedovali snagu i šarm neposrednosti i jednostavnosti, zbog čega su ih svi toliko obožavali. Neiscrpan uzor za takav tip scenskog nastupa bio je Bata Živojinović. Jednako kao što su to na sličan način bili – to se mora spomenuti – i Pavle Vujisić, Jovan Janićević Burduš i na svoj način Boris Dvornik. Sjećam se na primjer jednog od mnogih partizanskih filmova u kojima je Bata igrao mitraljeska, kada dolazi kurir i dramatičnim glasom kaže: „Opkoljeni smo“, a Bata Živojinović odgovara glasom, koji razumije težinu situacije, ali na crnoumoran način ne priznaje defetizam i poraz: „Mladiću, mi smo već četiri godine opkoljeni“. Ili kada u komediji Rajka Grlića „Štefica Cvek u raljama života“, glumeći robusnog srpskog kamiondžiju, ulazi u sobu sramežljive zagrebačke djevojke i kaže: „Sada ču da te karam dva sata. Ne, sada ču da te karam celu noć, sve dok ti se ne vrati tetka iz Bosanske Krupe.“ To je bio taj razorni tektonski šarm Batin, za koji on, činilo se, ne mora ni obrvu pomjeriti, jer – bio je takav čovjek i takav glumac. To njegovo magično umijeće za koje se ne zna odakle dolazi i kako djeluje, ali koje plijeni gotovo u planetarnim razmjerima naročito je karakteristično za legendarni film „Valter brani Sarajevo“, koji se bitno ne razlikuje od drugih partizanskih filmova, osim po činjenici što je u njemu glavni glumac Bata Živojinović. Poznajem neke ljudе koji znaju sve replike ovog filma napamet i koji su ga gledali više desetaka puta, ali to čudo obožavanja koje je taj film postigao u jednoj Kini, gdje ga je gledalo tristo miliona ljudi, do danas je neobjašnjivo. Centralni detalj ovoga prikaza ipak treba biti činjenica da je Bata Živojinović igrao u ključnim filmovima koji su obilježili čitavu jugoslavensku filmsku umjetnost, ali i njega kao glumca. To su svakako filmovi „Tri“ (za koji je nagrađen Zlatnom arenom u Puli), „Sakupljači perja“ i „Majstor i Margarita“ Aleksandra Petrovića, „Breza“ Ante Babaje, „Bitka na Neretvi“ i „Vlak bez vozognog reda“ Veljka Bulajića, „Balkan ekspres“ Branka Bauera i drugi. Jedno je sigurno; Bata Živojinović imao je taj bogomdani talent koji je od njega učinio karakternog glumca i junaka na granici između tragedije i herojstva, a da za to nije bio potreban patos šekspirijanskih uloga, već ikonski doživljaj života koji jednakom uključuje drskost, radost i strast, kao i nasilje, patnju i smrt. Zato takvog glumca nije moguće zaboraviti ili nadomjestiti četvoricom novih: zato je vrijednost njegovog posla izuzetna i zato je njegova umjetnička pojava jedinstvena.

Bojan Munjin

foto: Jadran Boban / skup podrške cijelovitoj kurikularnoj reformi, "Hrvatska može bolje", Trg bana Jelačića, Zagreb, 01. 06. 2016.

DRAGAN BABIĆ / GORAN BABIĆ / LJILJANA BAJAC / ŽIVKO BJELAMOVIĆ
MLAĐEN BLAŽEVIĆ / JADRAN BOBAN / GORAN BORKOVIĆ / JOVICA DROBNJAK
NENAD JOVANOVIĆ / VIRNA KARLIĆ / VLADIMIR KOPICL / ŽELJKO KREŠOJEVIĆ / ANETA LALIĆ
ĐORĐE MATIĆ / BOJAN MUNJIN / IGOR RUŽIĆ / SANJA ŠAKIĆ / SINIŠA TATALOVIĆ
LEILA TOPIĆ / ČEDOMIR VIŠNIJĆ / BORIS VRGA / LJILJANA VUKAŠINOVIĆ / NEVEN VULIĆ

AUTORI

PROTEST ZA CJELOVITU KURIKULARNU REFORMU / 16. 06. 2016. / MARKOV TRG, ZAGREB / FOTO: BARBARA BLASIN

www.casopis.prosvjeta.net

CIJENA 20 KN